

“નવા ધોરણ પ્રમાણે બરાબર તૈયાર કરેલી.”

ગુજરાતી બીજા ધોરણની રાત્રી

ધણાજી સુધારો વધારો
કરેલી આવૃત્તિ.

કપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર
અમીચંદ એન્ડ નાગરદાસની કંપની.
લીંબડી—કાઠિયાવાડ.
આવૃત્તિ ૪ થી.

સને ૧૯૦૩—સંવત ૧૯૫૬.

સને ૧૮૬૭ ના રૂપ મા આક્ટ પ્રમાણે રજીસ્ટર
કરાવી કૃત્તાએ સર્વ હક સ્વાધિન રાખ્યા છે.

લીંબડી-શ્રી જશવંતસિંહ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ તથા
અમદાવાદ-શ્રી ચંદ્રપ્રકાશ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં છાપ્યું.

કિંમત અઢી આના.

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી ઓપીરાઈટ્સ-સંગ્રહ
૭૭૬

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગૂજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૭૭૬

વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ધ્રુજવાલી બીજ દોરણની

વિષય નોટ
મ ૪૫૨: ૮૪૪: ૨

નવા ધોરણ પ્રમાણે.

बीजा धोरणनी संक्षेप नोट.

જેની અંદર બીજ અને ત્રીજ ચોપડીના
પાઠના અર્થ, કવિતાની સમજૂતી, હિક્કે-
શન, ભૂગોળની સમજ, ધાત, આંક,
ગણિત, અને પદાર્થ પાઠો વગેરે
વિષયોનો સમાવેશ કરેલો છે.

પ્રગટ કરનાર.

અમીચંદ એન્ડ નાગરદાસની કંપની.

લીંબડી—કાઠિયાવાડ.

આવૃત્તિ ૪ થી.

સને ૧૮૬૭ ના ૨૫ મા આક્ટ પ્રમાણે રજીસ્ટર
કરાયી કર્તાએ સર્વ હક સ્વાધિન રાખ્યા છે.

લીંબડી-શ્રી જગવંતસિંહ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ તથા
અમદાવાદ-શ્રી ચંદ્રપ્રકાશ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં છાપ્યું.

સને ૧૯૦૩—સંવત ૧૯૫૯.

કિંમત રૂ. ૦-૨-૬

પ્રસ્તાવના.

હાલમાં નવા ધોરણ પ્રમાણે ચાલતા વિષયો આ ધોરણના વિદ્યાર્થીઓને જરા અધરા પડે તેવા છે. તેમાં પદાર્થ પાઠનો વિષય તદ્દન નવો દાખલ કરેલો હોવાથી, કુમળી વયના બાળકોને મુશ્કેલ પડે તેવો છે. તો તે અડચણ દૂર કરવા અને વિદ્યાર્થીની કોમળ શક્તિને પ્રબુલિત બનાવવા પદાર્થ પાઠનો વિષય એવીતો સરલતાથી રચવામાં આવેલો છે કે, વિદ્યાર્થીઓ ઘણાજ ઉમંગની સાથે ઉત્તમ શિક્ષણ લઈ શકે. વળી ગણિતની રીતો, ભૂગોળની સમજ વિગેરે બીજા વિષયો પણ વિદ્યાર્થીઓને સહાયભૂત થઈ શકે તેમ ગોઠવેલા છે. અમને જણાવતાં બેહદ સંતોષ થાય છે કે, આ બુકની ત્રીજી આવૃત્તિ ઘણીજ ટુંક સુદતમાં બપો જવાથી આ ચોથી આવૃત્તિ ઘણાજ સુધારા વધારા સાથે બહાર પાડેલી છે. અમારી પેહેલા, ત્રીજા, અને ચોથા ધોરણની બુકો વિદ્યાર્થીઓને ઘણીજ અનુકુળ આવેલી છે; તેવીજ રીતે આ બુક પણ ઉપયોગમાં આવશે, એટલે અમારો કરેલો પ્રયાસ સફળ થયો માનીશું.

તા. ૧ લી જુલાઈ } અમીચંદ એન્ડ નાગરદાસ
સને ૧૯૦૩ } જનરલબુક ઓફીસ.
લીબડી—કાઠિયાવાડ.

ગુજરાતી બીજા ચોરણની સંક્ષેપ નોટ.

બીજા ચોપડીના પાઠના અર્થ.

પાઠ ૧ લો.
મળની=સારી.
ઉકેલતાં=વાંચતાં.
સાયવળે=ગળવળે.
ધીમેથી=હળવેથી.
સૌ=અધા.
પાઠ ૪ થો.
રીસ=દાઝ, ક્રોધ.
પાઠ ૫ મો.
બૂમેબૂમ=રાડેરાડ.
પાઠ ૬ ઠો.
લુચ્યાધ=દોંગાધ.
વાંક=ગુનો.
ફળ=ફાયદો.
ખોટી=મનાવટી.
પાઠ ૭ મો.
રોજ=દરરોજ, હમેશાં.
મેલાં=ગંદા, મેલવાળાં.
ખોટી=નહારી.
પાઠ ૮ મો.
ટટુ=નાનું ઘોડું.
પારકી=બીજાની.

પાઠ ૧૦ મો.
જતન=સંભાળ, સાચવ.
ચારો=ખાવાનું. [ભૂ.
નીરે=નાંખે.
આણે=લાવે.
ઉંચકી=ઉપાડી.
જક્કી=હઠીલું, કલું મા.
ને નહીં તેવું.
સંભાળ=રક્ષણ, બરદાસ
પાઠ ૧૧ મો.
વાંસે=પાછળ.
નીસરી=ભાગી, સટકી.
ચેન=મળ, ગમત.
ખંધીખાને=કેદખાને.
છૂટાં=મોકળાં.
લાગ=દાવ. ઘેલું=ગાંડું.
જક=લત, હઠ.
પાઠ ૧૨ મો.
સટકી=ભાગી.
કોતરમાંથી=ખાડામાંથી.
અણુસમજથી-સમજણ
વગર.

અંતે=છેવટે.
ભલું=સારું.
પાઠ ૧૪ મો.
કામની=ખપની.
આધરકેહે=મેળવે છે.
પાઠ ૧૫ મો.
કાચર=કંટાળવું.
ગરીબ=અપંગ.
બગાડ=હરકત.
પાઠ ૧૬ મો.
ખેનપણી=ગોઠણ.
નોતરું=જમવાતું કહેવું.
પાઠ ૧૭ મો.
મણા=ખામી. ટેવ=હેવા
પાઠ ૧૮ મો.
રડે=રોવે.
પાઠ ૧૯ મો.
પરીક્ષા=તપાસ.
પાઠ ૨૦ મો.
અટકી=થોભી.
એકેકરે=એકીવારે.
સામટું=ભંયું.

લગારે=જરા.

પાઠ ૨૧ મો.

ખીજવે-પજવે, દા-
ઝે લઠાવે.

ચીડવવા=ખીજવવા.

પાઠ ૨૨ મો.

ખપ=ખર, કામ.
ઠીક=સાર.

પાઠ ૨૩ મો.

ધ્યાન=નજર.

માયા=હેત.

ખોટું=નહાર.

ધુટી=રળ.

પાંસરા=સીધા.

ફરીને=ખીજવાર.

પાઠ ૨૪ મો.

રસ્તો=માર્ગ.

પાઠ ૨૬ મો.

વળતી=પછી.

ઘાયું=માળ્યું.

પાઠ ૨૭ મો.

આહું=કહ્યામાં ન રહે

તેવું, મરજી પ્રમાણે

ચાલનાર.

વલે=હાલ.

અવસ્થા=દશા.

પાઠ ૨૮ મો.

ખરી=સાચી.

જોડેલી=અનાવટી.

પાઠ ૩૦ મો.

માંજેલા=સાફ કરેલાં,
ઉટકેલાં.

સમજ=સમજણ.

સાચવવાં=જાળવવાં.

પાઠ ૩૧ મો.

અંગરખું=કેડીયું.

પાઠ ૩૨ મો.

ધાસ=ખડ.

કામની=ખપની.

પાઠ ૩૬ મો.

વલે=હાલત.

કોટે=કોડે.

જાળેતી=ગેરઆખર.

પાઠ ૩૭ મો.

શરમાયો=ભેડો પડ્યો.

પાઠ ૩૮ મો.

ઓળખીતો=જાણીતો.

પાઠ ૪૦ મો.

વાર=વખત.

ચાલ=રીત.

પાઠ ૪૧ મો.

લાંઠ=લુચ્યાં.

વહાણામાં=પરોઢીઆમાં

પાઠ ૪૪ મો.

સંપસંપીને=હળી

મળીને.

પાઠ ૫ મો.

ચોટે=અનરે;

[વિચનાર.

દોશીવાણીઆ=લૂગડાં-
ખાદી=પાનકોર, વેળુ.

પાઠ ૪૬ મો.

પર્વ=તહેવાર.

પાઠ ૪૭ મો.

મેળા=ધણા લોકો ભેગા
ચાય છે તે.

પાઠ ૪૮ મો.

નાદ=સાદ, અવાજ.

જુદી=નોખી.

પાઠ ૪૯ મો.

વરસગાંઠ=જન-મદિવસ.

પાઠ ૫૦ મો.

ગંદા=ગોખરાં, મેલાં.

ચોકખું=સાફસુક.

પાઠ ૫૧ મો.

મસળીને=ચોળીને.

તાપે=તડકે.

ઉપણે=ખાટકે.

લુચ્યાં=લોંદો.

મેર=તરફ.

અંગારા=દેવતા.

લાત=રાંધેલા ચાખા.

પાઠ ૫૨ મો.

લલા=સારા.

વેગળા=છેટા.

પેટલરીને=ધણા.

પાઠ ૫૩ મો.

સર્વ=બધા.

ચંચળ=ચાલાક.

કચું=કાંધપણ.

પાઠ ૫૫ મો.

કચા=પકવ્યા વગરના.

દીલ=શરીર.

પાઠ ૫૬ મો.

જોર=બળ.

પાઠ ૫૭ મો.

વડે=થી.

મીઠું=સાફ.

મોઠું=રીકું.

પાઠ ૫૮ મો.

ન=નહિ.

પારકી=બીજાની

ખરી=સાચી.

પાઠ ૬૦ મો.

મેર=તરફ.

ઘોટલો=ચોરા.

પાઠ ૬૨ મો.

રસોટું=રાંધવાની

જગ્યા.

છો=ચુનો.

પાઠ ૬૨ મો.

જાળવેછે=સાચવેછે.

છેડવા=વતાવવા.

ધશીને=દોડીને.

દીપેછે=શોભેછે.

ભાતભાતનાં-જાતજાતનાં

રૂપાળો=શોભિતો.

ધંધે=રોજગારે, કામે,

વેપારે.

પાઠ ૬૩ મો.

ગણુતો=લેખવતો.

પાઠ ૬૪ મો.

વેહ=સાર, કાણું.

કસ=રસ.

પાઠ ૬૫ મો.

મસ=વણો.

ટટાર=સીધા.

તાજ=તર.

પાઠ ૬૬ મો.

ભાંડુ=ભાઈ જેન, એક

માખાપનાં છોકરાં.

રીસ=દાઝ.

વેદના=પીડા.

મુદ્દલ=જરા.

જેન=મજા, ગમત.

પૂણેછે=નહેછે.

માલ=ફાયદો.

પાઠ ૬૭ મો.

ધીમેધીમે=હળવેહળવે.

પાઠ ૬૮ મો.

ગરમી=તાપ.

ઝાંઝવાં=પાણીનાં મોતીયાં

પાઠ ૬૯ મો.

સીમ=વગડો.

અમથી=ખોટી, જુઠી.

બુમે=રાડો.

ધાળે=દોડળે.

બાપડા=બિચારા.

સાચી=ખરી.

નુકશાન=ઝેરફાયદો.

છેતર્યા=દુગ્યા.

બગાડ=નુકશાન.

પાઠ ૭૦ મો.

લાગ=દાવ.

જુગડા=નકારા.

પાઠ ૭૧ મો.

પજવીએ=ભડાવીએ.

કને=પાસે.

હળીમળીને-સ'પસ'પીને

પાઠ ૭૨ મો.

ચળકતી=ઝળકતી.

પાઠ ૭૪ મો.

જી=મા.

મેલાં=ગંદાં, ગોખરાં.

જાળવીને=સાચવીને

મંજવીને=સાફ કરા-

વીને.

પાઠ ૭૫ મો.

ખરૂં=ધોળા કાંડા.

પાઠ ૭૬ મો.

ભાખખંધ=ગોઠીઓ.

પાઠ ૭૭ મો.

દીપેછે=શોભેછે.

પાર=છેડો.

પાઠ ૭૮ મો.
વાળ=મોવાળા.
ટોપલા=સુંડલા.
પાઠ ૭૯ મો.
મેર=તરફ.
પછવાડે=વાંસે.
પાઠ ૮૦ મો.
લાગ=દાવ.
ફાવે=આવે.
માર્ગમાં=રસ્તામાં.
રખવાળ=સાચવનાર.
ટપેચા=વાચા
વલે=હાલ.
પાઠ ૮૨ મો.
હોળીના=હૂતાસણીના.
પોર=આગલે વરસે.
પાઠ ૮૩ મો.

નજરમાં=સરતમાં.
ધણી=માલિક.
પાઠ ૮૪ મો.
મેળાપ=મળવું.
ચરબડી=દાઝે ભડી.
લેખવેછે=ગણેછે.
મેઘો=આકરો.
સાહુકાર=પૈસાદાર.
શેખી=ખડાઈ.
ખરીદેછે=લેછે.
ચાટામાં=ખજરમાં.
પાઠ ૮૫ મો.
કરગરીને=કાલાવાલાક-
અમથો=ખાલી. [રીતે.
લુચ્ચી=ખંધી.
પાઠ ૮૬ મો.
ગળપ્રમાણે=શક્તિ.

પ્રમાણે.
તાલેવર=પૈસાદાર.
પાઠ ૮૭ મો.
રખવાળી=સંભાળ.
પાઠ ૮૮ મો.
ભાતભાતની=ગતગત-
તની.
પાઠ ૮૯ મો.
ચાલ=રીત.
પાઠ ૯૦ મો.
સ્વાદ=મીઠાશ.
ફરતાં ફરતાં=ખરાખર
એક પછી એક.
પાઠ ૯૧ મો.
કંસાર=લાપશી.
છોડેછે=વહોડેછે.

ખીજ ચોપડીના કવિતાના અર્થ.

કવિતા ૧ લી ચોપડી વિષે.

શોભાય=સારી દેખાય
દેયું=મન, હૃદય.
હરખાય=ખુશી થાય
વિગતેથી=શબ્દોશબ્દ

ની સમજણથી.
કારજ=કામ
સમજણ=શીખામણ
સઘજો=ખધો

સમજે=જાણે
સાર=મતલબ
જીવધાલીને=મનરાખીને

(૧) ચોપડીએ સારી શોભે છે, અને તે દેખીને મન ખુશી થાય છે; પણ જો વિગતથી વાંચે, તોજ તેમાંથી કામ થાય છે.

(૨) જેવી રીતે મન રાખીને વાંચે, તેવી રીતે તેનામાં સમજણ આવે. વાંચે, પણ જો વિચાર કરે નહીં, તો તે બધી મતલબ સમજે નહીં.

કવિતા ૨ જી—પાઠ વિષે.

મનમાન્યું=મરજી પ્રમાણે,	વાસ=રહેઠાણ	અગાણુ=અગાણ્યું.
મનને ગમે એટલું.	બળતી=પછી	સમજણ વિનાનું.
ધાસ=ખડ	પ્રાણુ=જીવ	ચિત્તમાં=મનમાં.
વનમાં=વગડામાં.		અવસ્થા=હાલત.

(૧) વાડમાંથી એક પાકું છુટું થઈને નારી ગયું, તે મરજીમાં આવે તેમ ચરવા માટે વગડામાં જતું રહ્યું.

(૨) પછીથી વાઘે તેનો જીવ લીધો. એ રીતે અગાણ્યું પાકું દુઃખી થયું. જે પોતાના મનમાં છુટું થવા જાય, તેની આવી (પાકા જેવી) હાલત થાય છે.

કવિતા ૩ જી—નિશાળીઆને શીખામણ.

નિત્ય=દરેશાં, રોજ	શિક્ષા=શીખામણ	નીસરી=નીકળી
ચિત્ત=મન	ઝડી=સારી	પાંચર=પાંધર, સીધું,
મુરની=મહેતાજીની	પેર=રીત	

(૧) દરેશાં નિશાળે જવું, અને મન લગાડીને બણવું, મહેતાજીની શીખામણ માનવી ને સારી રીત રાખવી.

(૨) રમતમાં મન રાખવું નહિ, એ તમે સારી રીત જાણો. નિશાળમાંથી રજા મળ્યા પછી પાંધરા ઘેર જવું.

કવિતા ૪ થી—ગાય વિષે.

અગણિત=વણાજ,	જન=માણસ	જનમતી=અવત.
ગણાય નહીં એટલા	નદાનાં નરનારને=નાનાં	વાર=વખત [રતી
સુખદાતા=સુખદેનાર	છોકરાં છોડીઆને	પ્રાણુ=જીવ
ખાતે=હોંશે	સૌ=અધા.	આધાર=ટેકા.

(૧) ગાયના ધણા ગુણ છે, ને તે સુખની દેખારી છે. તે દૂધ, દહીં, ને ઘી આપે છે, તે બધા માણસો હોંશેથી ખાય છે.

(૨) નાનાં છોકરાં અને છોડીઓને જન્મતી વખત જુઓ.
તો, જીવને ટેકા આપનાર ધણું કરીને ધી ને દુધજ છે.

કવિતા ૫ મી જૂઠું ને સાચું વિષે.

કદી=કોઈદિવસ	ઉપાય=પ્રલાજ	જગપતિ=જગતનોધણી
પૂરો=મરાખર	સ્નેહ=હેત	પરમેશ્વર
ખાજક=નાનાંછોકરાં	રાચે=ખુશી થાય	દેહ=શરીર

(૧) જે માણસ કોઈ દિવસ જૂઠું બોલે છે, તે ઘણો પા-
પી થાય છે. એટલા માટે હે ખાજકા! તમે એવા ઉપાય કરશો
નહીં. (મતલબ કે જૂઠું બોલશો નહીં)

(૨) સાચું બોલવામાં ધણું સુખ થાય છે, ને સાચું બો-
લવાથી હેત વધે છે. સાચું બોલવાથી જગતનો ધણી (પરમેશ્વર)
ખુશી થાય છે, ને સાચું બોલવાથી શરીર શોભે છે.

કવિતા ૬ ઠી—કાગડા વિષે.

ભાખ્યો=દીઠો	ચોપે=એકદમ, ઝડપ	ચતુર=હોંશીઆર, ચા- લાક
કાગ=કાગડો	હણવા=મારવા [થી]	
પાંખાળો-પાંખવાળો	ચાહે=છાએ, મનકરે	ચેતી=સમજ
રપાળો=સારો	ચિત્ત=મન	જલદી=ઝટ, એકદમ

(૧) માળો બાંધવા માટે કાળો કાગડો બેઠેલો દીઠો. તેને બે
પાંખો છે ને તે બોલે છે. પણ તેનો રાગ સારો નથી.

(૨) કોઈ માણસ કાંકરો લઈને તેને એકદમ મારવાને છાએ
તો તે ચતુર (કાગડો) મનમાં સમજી ઝટ ઉડી જાય છે.

કવિતા ૭ મી ઉંદર વિષે.

હારોહાર=પાસેપાસે	ધમ પછાડ	ઉપાય=પ્રલાજ
પાર=છેડો, આરો.	ધાડ=ટોળું.	મની=બિલાડી
રંજન=તોફાન	ખાસા=મજનાં, સારા	મદા=મોઢું

(૧) હિંદો બહુ વધ્યા તેને પકડ્યા, પણ તેનો છેડો આવ્યો નહીં. ને એકદમ જાણે હાંટારાની ટોળી આવી હોય, તેની પેટે રાતે ધમ પછાડ કરે છે.

(૨) સારો લૂગડો હોય તે કરડે, ને દીવાની દીવેટ લઈ જાય. એનો એકે ઉપાય નથી. પણ જો બિલાડી મળે તો મોટું સુખ થાય. (મ. કે બિલાડીને દેખવાથી બિલકુલ બોલતા નથી.)

કવિતા ૮ મી—ચોરી વિષે.

નર=પુરુષ	પસ્તાયછે=અફસોસ કરે છે.	મહિપતિ=પૃથ્વીનો ધણી, રાજા.
સમજ=જાણી	ચાહન=છતી, જાહેર ઉધાડી.	ફજેતી=બેઆખર
પાછળથી=વાંસેથી		

(૧) જે માણસ તેમાં (ચોરીમાં) સુખ જાણીને ચોરી કરે છે, પણ જ્યારે તેમાં દુઃખ જુએ છે, ત્યારે પાછળથી અફસોસ કરે છે.

(૨) જ્યારે ચોર ઝલાય છે, ત્યારે ચોરી જાહેર થાય છે. પછી તે વખતે રાજા બાંધીને મારે છે, ને તે બે આખર થાય છે.

કવિતા ૯ મી—ઈશ્વરનો મહિમા.

જગનો=દુનિયાનો	સરજનાર=જનાવનાર	ધરીએ=રાખીએ
સૂરજ=સૂર્ય	મોટોદેવ=પરમેશ્વર	ટેવ=હેવા.
તારા=ચાંદરણાં.	લજવા=લકિત કરવા	

(૧) જુઓ લાકડો ? આ મોટાં ઝાડ છે, તેમાં તાડ સૌથી ઉંચો છે. આંખલી, આંખા ને ઢાડી છે, તેનાં ફળ જુદાં જુદાં હોય છે.

(૨) જે આ દુનિયાનો જનાવનાર છે, તે સૂરજ ને ચાંદરણાંનો પણ જનાવનાર છે. ને એ અમારો મોટો દેવ (પરમેશ્વર) છે. તેની લકિત કરવા માટે હમેશાં ટેવ રાખવી.

કવિતા ૧૦ મી—સંગત વિષે.

સંગ=સોજત
રંગ=મેળાપ
પ્રેમ=હેત
કામ=ઠેકાણું

હરશે=રહેશે
રૂડેસંગે=સારીસોજત
રૂડો=સારો થી
પુરેસંગે=નહારીસોજત
તથી.

પુરો=નહારો
મહેતાના=મહેતાજીના
સંગતથી=સોજતથી
ભાગ્યશાળી=ભાગ્યવાન,
નશીબદાર.

જેને જેવી સોજત, તેને તેવો મેળાપ થાય છે. જેને જેવી સોજત, તેવું તેમનામાં હેત આવે છે. જેને જેવી સોજત, તે તેવાં કામ કરે છે. જેને જેવી સોજત, તે તેવે ઠેકાણે જઈ રહે છે. સારી સોજતથી સારું થાય છે, ને નહારી સોજતથી નહારું થાય છે. સારા (દુશ્મિયાર) મહેતાજીની સોજતથી નશીબદાર (છોકરા) વિધા બણે છે.

ગુજરાતી ત્રીજી ચોપડીના પાઠના અર્થ.

પાઠ ૧ લો.

કવો=મોટો કૂતરો.
આજસુ=સુસ્ત, એદી.
રમતીયાળ=વધારે વ.
ખત રમ્યાં કરે તે.
પાકવવું=પરવડવું,
પોસાવું.
ચોકી=સાચવણ, જા.
જાવણ, રખવાળી.
મમે=મોઠો.
ચારો=ખાવાનું
આણવાનો=જાવવાનો.
રસ્તે=માર્ગે
ધણી=માલિક, શેઠ.

પાઠ ૨ જો.

કંખવાણો=ભોટો, મ.
રમાઈ ગએલો.
જીવતર=અવતાર.
નવરાશ=કામ ન હોય
એવો બખત, પુરસદ.
મચ્યા=મંડ્યાં, ભાગ્યાં.
નકામા=નવરા, કામ
વગરના.
લગાર=જરા
જગતમાં=દુનિયામાં.
ઠોડું=અભણ.
ધૂળપડી=ધિકાર છે?
વલે=હાલત, દશા.

પસ્તાવો=અફસોસ.

ડીક=સારું.

પાઠ ૩ જો.

વગડાઉ=વગડામાં
રહેનારી.
ડાંસ=એક જાતના ના.
ના જીવડા.
દુંકા=નાના કદના.
ધાર=કાર.
જોરાવર=મળવાળા.
આછા=પાંખાપાંખા,
બહુ થોડા.
ધીમી=હંજવી.

ડીલ=શરીર.
 હળ=સાંતીકું.
 પૂરીપડે=હઠાવે, પહેાં-
 ચી શકે.
 પાઠ ૪ થો.
 સ્વભાવ=મિત્રજ, દેવ.
 રાજકુંવર=રાજાનો દી-
 શિક્ષા=સળ. [કરો.
 અણુસમજી=મૂરખ,
 સમજણુ વગરનો.
 સાર=માલ, ફળ.
 દંડ=પૈસાલેવાની સળ
 સળ=શિક્ષા.
 વડાધ=મોટાધ.
 યાદરાખવું=દેવે રાખવું
 સંભારો રાખવું.
 નઠારો=ખરાખ.
 ખોલ=વચન.
 રડતાં=રોતાં.
 પ્રિયાદ=વાત કરી.
 બંદીખાને=કેદખાને.
 કચેરી=દરબાર.
 ઘટેતેવી=જોઈએતેવી.
 માફ=શિક્ષા કર્યા વગર
 છોડી દેવું તે.
 પાઠ ૬ થો.
 રીતભાત=ચાલચલગત.
 દેશ=મુલક.
 જેહેરવેપ=પોષાક.

મારવાડી=મારવાડના
 રહેવારી.
 સૂરવાળ=ચોરણો.
 ધુમટો=લાજ.
 દક્ષિણી=દક્ષિણ દેશના
 રહેનાર.
 જીદોજીદો=નોખોનોખો
 સાહેબલોક=અંગ્રેજ
 લોક.
 ધોતીયા=પોતીયાં, થેપા-
 ચાલ=રીત. [ગ-
 ખરાં=ખાયડીઓ.
 કાંટા=ચમચાનાઆકારનું
 ફેર=તફાવત.
 ભાકર=ભાખરી, રોટલી
 ઘાટ=આકાર.
 હાજરી=શીદી.
 ગોરી=ભૂરી.
 પાઠ ૭ થો.
 કણુ=દાણા, અનાજ.
 મુકાગ=સાંધું વેચાય.
 એવોવખત, સાંધવારી
 અચરજ=નવાધ
 સંગ્રહ=ભેગું કરવું,
 એકઠું કરવું.
 દુકાળ=કાળ, મોંઘવારી
 બહુ મોંઘું વેચાય
 તેવો વખત.
 ગંજીઓ=ખડના ગોઠ.

વેલા મોટા દગલા.
 પ્રધાન=કારભારી, દી-
 રૈયત=વસ્તી. [વાન.
 કોઠાર=અનાજના બં-
 પોપડો=પોડું. [ગર.
 ચંદી=ચણા વગેરે દા-
 ણાનું જોગણુ.
 હેરાન=દુઃખી.
 ખાણુ=મોટા હંડા ખા-
 ડા ખોદી તેમાં દાણા
 ભરી રાખે છે તે.
 ડહાપણુ=સમજણુ, અ-
 વસે=રહે [કલ.
 સંપે=હળીમળીને.
 સદા=હુમેશાં.
 સર્વ=બધી.
 સંઘાત=ભેગી, સાથે.
 પાઠ ૮ થો.
 પાંજરું=પંખીને
 રાખવાનું.
 અર્થ=સાર.
 જીદાં=નોખાં.
 પાળીને=હેળવીને.
 ફળ=જમણ, કેરી.
 દાડમ, જાંજી, નારંગી
 વગેરે.
 પાઠ ૧૦ થો.
 નવાધ=અચરજ.
 અસર=લાગણી.

ભૂંડું=નકાર
 માન=આવકાર
 મારામારી=વડવાડકજીએ.
 ભુચ્ચાઇ દોંગાઇ=નકારાં
 કામ
 મારોડાપો=મારમારો
 કકડા કરો.
 માહું=ખોડું
 આવકાર=આદરમાન
 મીઠા=સારાં.
 તપાસ=તજવાજ
 માલુમ=ખબર.
 સોખત=સંગત
 નીવડયું=થયું.
પાઠ ૧૧ મો.
 વડવાઇ=વડમાંથી ની-
 કજેલા દોરી જેવા
 ફાંટા
 અસલ=મોયલું, અગા-
 ઉતું, જીતું.
 આરામ=સુખ, વિસામો.
 છાંયડે=છાંયે.
 ટેટા=વડનું ફળ.
 ધમારત=સાઈ મકાન.
 ઘટા=જથ્થો.
 તડકીબેળા=મહુ તડકો
 પડતો હોય એવો વખત
 રોપ્યું=વાવ્યું.
પાઠ ૧૨ મો.

ડંખ=ચટકો.
 વિખ=ઝેર.
 ચીપીઆ=એ પાંખીયા
 જેવું.
 ચાંદી=છાલું.
 આંકડો=ઝેરી કાંટો.
 કપાએલું=વઢાએલું.
 ચુસવું=ચુસી લેવું.
 સુજેવું=સોળે ચડેલો.
 પીઠપર=વાંસાપર.
 કામતો=ખપતો.
 ઉપાય=ધલાજ.
 તરત=ઝટ.
 ધળ=હરકત, દુઃખ, પીડા
 અવગુણુ=તુકશાન.
પાઠ ૧૩ મો.
 વિલાયત=સાહેબ લો-
 કાનો દેશ.
 મૂર્ખ=એનકુફ, સમજણ
 વગરના.
 ખખરદાર=હોંશિયાર.
 રોજ=દરરોજ.
 દોરજેવાં=મૂર્ખ.
 કદી=કોઈ દિવસ.
પાઠ ૧૪ મો.
 સુવાળાં=લીસા.
 નકર=મજબુત, સં-
 ગીન.
 મજલ=ખેપ, પંથ.

ખાંખારે=હલહલો.
 ખરાડે=લાંબરે, બાંજરે.
 નિર્દય=દયાવગરના.
 ફલંગો=ઠેકડા, ફાળ.
 સીમમાં=વગડામાં.
 ચરે=ભોંયપર ઉગેલું
 ખડ ખાય તે.
 ખોળે=ભાર.
 વહેછે=લછળયછે, ઉં-
 ચકી જાય છે.
 ચાકરી=ખરદાશ.
 માયા=હેત.
 ચાહે=ધચ્છે.
પાઠ ૧૫ મો.
 અંતકાળ=મરવાનો
 વખત.
 પુંછ=ધન.
 લાલચ=લોભ, આશા.
 તનદધને=મનદધને.
 આળસુ=સુસ્ત, એલી.
 નીપજ=ઉપજ.
 ઉપજ્યો=પેદા થયો.
પાઠ ૧૬ મો.
 કૃપાળુ=મહેરબાની વા-
 જો, દયાવાળો.
 પેદા=જન્માત્મા.
 વાતાં=ચીજો, જણસો.
 જલાં=સારાં.
 કોપશે=ખીજશે, ધખ-

શે, ગુસ્સે થશે.

જળવછે=સાચવેછે.

રખવાળી=સાચવણ.

ફીકર=કાળજી.

પાઠ ૧૭ મો.

છોખંધ=ચુનો દીધેલા.

જથ્થો=સાથે સાથે.

હારખંધ=હારોહાર.

જોડાજોડ.

જવલે=કદાચ, કોઈકે.

લાગ્યે.

કોટ=ગઢ.

અડચણ=હરકત.

સહજ=મેહેલામથી,

ઝટ.

દરવાજા=માઠ.

ગમતું=કીક લાગતું.

કસ્બો=શહેરથી નાતું

ગામ.

ચૌટાં=ખજાર.

માળ=મેડી.

હાટ=દુકાન.

ઝાંપો=રસ્તો.

પેસનીકળ=આવળવ.

પાઠ ૧૮ મો.

આકાર=ડોળ, ઘાટ.

ધખાકો=અવાજ, ધ-

બકારો.

માલુમપડવું=ખબર.

પડવી.

હંદ્રીયો=શરીરના ભાગ

(આંખ, કાન, નાક

જીભ અને ચામડી

વાસ=ગંધ.

મીઠો=સારો.

લીસી=મુંવાળી, સાફ.

સ્વાદ=મીઠાશ

મગ્નની=સારી.

પાઠ ૧૯ મો.

ચોખ્ખું=સાફસૂક.

ગંધ=નકારી વાસ.

કાદાણુ=કોઈકથેણું.

રગિઆમણું=શોભિતું

ગંદવાડ=ગંદકી.

જીવજંતુ=ઝીણાજીવડાં.

એકવાડ=એકુંજીવું.

ગંદા=ગોબરાં.

આંગણામાં=ફળીયામાં

નકાર=ખરાબ.

ભાજપાલો=શાકપાલો.

લાજ=શરમ.

એકઠું=ભેગું.

નીપજો=ચાપ.

સાફ=ચોખ્ખાં.

વેગળે=છેટે, આથો.

ગુણુ=શામલ.

ધટે=જોષા.

છુટ=મોકળાશ, પકતાશ.

પાઠ ૨૧ મો.

દેશાધ=જમીનદાર.

ગમ્યો=કીક લાગ્યો.

છેયાં=છોકરાં.

ઉઠ્યાં=થયાં, નીવડ્યાં.

લડે=વઢે.

દાખલાઆપું=વાતકહું

ઘડવાનો=ખતાવવાનો.

પાઠ ૨૨ મો.

ગજરાણું=મુંઝાણું.

ધીરજ=સુખુરી, શમતા.

કાપ=ચીરો.

ખીજ્યા=ધખ્યા, વઢ્યા

વાંક=ગુનો.

ઝટ=તરત

સાચુંબોલી=ખરેખરું.

કહી.

પાઠ ૨૪ મો.

કાતગ=આમલીના ફળ.

સંગીત=મજબુત.

ચીકણું=ઝટ બાગે ન-

હી એવું.

ચોખ્ખાં=ચાર ખુણા

વાળા

વટેમાર્ગુ=મુસાફર.

કચુકા=આંખલીઆ.

ચીચોડા=આંખલીઆં.

સ્વાદ=મીઠાશ.

બટા=જમાવ.

ફેર=છારો.

અપ=જરૂર, કામ.

ગોળા=લાડવા.

પાઠ ૨૫ મો.

આટલું=આલલું,

આરશી, દર્પણ.

ભમર=નેણુ.

અજલી=અળુ.

રતાંધળો=દિવસે દેખે

પણ રાતે ન દેખે તે

ખાળવું=રોકવું.

સારેછે=અજ વેછે, કરેછે.

પોપચું=આંખનું ઢાંકણ.

રજ=કણું.

જતન=જાળવણી, રક્ષણ

સૂજતું=દેખાતું.

પાડ=ઉપકાર.

પાઠ ૨૬ મો.

નિમાળા=અહુઝીલાવાળ

દયા=રહેમ.

ખરે=નહકી.

પાઠ ૨૭ મો.

અળતણુ=લાકડા, છાણા

વગેરે ખાળવાની વસ્તુ.

લટકતાં=ટીંગાતા.

કેહેવત=ઉખાણો, ઓઢું.

ભાખરી=રોટલી.

ધાટ=ડોળ.

ધાન્ય=દાણા.

તયાર=હાજર.

ચાકરી વીના ભાખરી

નહીં=મેહેનત કર્યા વિના

રોટલી મળે નહીં.

પાઠ ૩૦ મો.

ઝરીને=ટપકીને.

કડવાંવિખ=ઝેર જેવાં.

ધમારત=સાફ કર.

રોગ=મંદવાડ, દરદ.

પાઠ ૩૧ મો.

ડુંડું=કણસણું.

પૈસાદાર=ધનવાન,

તાલેવંત.

મસળે=એળે.

પાઠ ૩૩ મો.

હાટડાં=ટાંકાં.

મો=ભીક.

પરશાળ=ઓશરીના મો.

ઢા આગળનો ભાગ.

ચાળીસેશે=નળીયાં

ચડાવશે.

આણી=લાવી.

સાટું=કણુલત, ઠરાવ.

ચોક=ફળીયું.

છોવરાવ્યો=ચુનો દેવરાવ્યો

પાઠ ૩૪ મો.

છુટ=મોકળાશ.

છળછળું=વાછરીયું.

ખીરાજે=શોભે.

મણા=ખામી.

છીડી=નેણાળી, વાડા.

ઓટલા=ચોરા.

ખુરીઓ=ખોંટીઓ.

રેલા=રેગાડા.

છોલાણું=ચુનો દેવરા-

વબો તે.

પાઠ ૩૬ મો.

કિસ્લા=લશ્કર અને

દાર ગોળો રાખવાનો

મજબુત કોટ, ગઢ.

નાળા=વોકળા, વેહેળા;

નાની નદી.

મરડીઆ=એક જાત-

ના કાંકરા.

પહાડ=ડુંગર, પર્વત.

ધરતી=જમીન.

એકાએક=એકદમ.

સેહેલાઈથી

લેવાતા=જતાતા.

પાઠ ૩૭ મો.

રાન=જંગલ, ઝાડી.

અનેક=ધણા, વધારે.

પદાર્થ=વસ્તુ, જથ્થા.

વન=ન્યાં ખણાં ઝાડ

ઉઝ્યાં હોય તે ઝાડી.

કાજે=માટે.

ધાતુ=સોનું, રૂપું, લોહું

તાંબુ, સીસું, જસત.

કલમ નજરે.

પાળીઓ=છરીઓ.

પાઠ ૩૮ મો.

સેવા=ચાકરી, ખરદારા.

દાઝ=દયા.

છિછરતાં=મેટા કરતાં.

નીપળે=ખતે, થાય.

પજવતાં=હેરાન કરતાં

કનડતાં

જા'પીને=નિરાંતે ખેડીને

વહાલ=પ્યાર.

વેદના=પીડા, દુઃખ

માથે ચડાવવું=માનવું.

હા પાડવી, કરવું,

પાળવું.

પાઠ ૪૦ મો.

અદેખાં=ખારીલાં, દેખી

ખારીલાં=દાઝીલાં.

કૂરકૂરીયાં=ગલુડીયાં.

ગેલ=લાડ.

આડો=કહ્યું માને નહીં

એવો, જાકી.

ધુરવા=લસવા.

લાગ=દાવ, તક.

સખળાં=ખધાં.

જા'પે=લસતાં રહે,

નિરાંત વળે.

પાઠ ૪૧ મો.

શુળ=લાંબા કાંટા.

પુ મવું=પુલ.

પરડા=ખાવળીયા.

તુરામ=મોળાશ, ફીકાસ

આળાં=લોહીભર્યા,

ગંધાતા.

ઝરેછે=ટપકે છે.

પાઠ ૪૨ મો.

તુરંગ=નિચાર, મનસુખો

ખહોળા=ઝાઝા.

સેખસલ્લી=મજુરનું

નામ હવું (ન બની શકે

એવા વિચાર કરનાર

માણસ.)

બાડવો=મોટો વડો.

માલિક=ધણી.

ચાટામાંથી=ખજાર-

માંથી.

મજુરીના=મહેનતના.

મજુર=દાડીયો.

એકઠા=ભેગા.

કમાઈશ=રળીશ.

ડોકું ધુણાવીશ=માથું

હલાવીને.

મારું તો આખું ઘર

ભાગ્યું=પોતાના મનમાં

ઘર સંસારની જે

ગોઠવણ ધારી મૂકી

હતી તે લાંગી પડી

પાઠ ૪૩ મો.

સંજ્ઞા=મજબુત, હા-

લે ચાલે નહીં એવું.

નસકોરા=નાકનાં બે

કાણાં.

દાઢ=ખેવડા દાંત.

ડાયું=જડખું.

વાચા=ખોલવાની શક્તિ.

નરશી=ખરાબ.

વાસ=ગંધ.

ટેકો=મદદ, આધાર.

ધાર=અણી.

સાદ=અવાજ.

પાઠ ૪૪ મો.

માંજરી=મૂરી.

તલપ=ઠેકડો, ઝડપ.

તીણાં=ઝીણાં.

મંદા=ગોખરાં.

સૂઝે=દેખાય.

લુખું=ધીવિનાનું.

બગાડ=નુકસાન.

પાઠ ૪૫ મો.

છેલાઈ=ફકડાઈ, રોફ.

અમથી=ફાકટ.

રીસાળ=ચીડાય એવો

ખીજવવા=દાઝે લક્ષ-

વવા.

પાટી=રલેટ.

પમરખી=જોડી.

અપરાપર=ખોરડાપર

વાંસે=પાછળ.
અડફટમાં=હડફટમાં.
અટવાઇને=આડો આ-
વીને.

ખામોચીયામાં=ખા-
ડામાં.

હાલ=દશા.

પાઠ ૪૬ મો.

અંગ=ભાગ.

વેહ=કાણું.

નરી=એકલી.

નજરઆવે=ખબરપડે.

પાતરાં=પાંદડાં.

ખીલશે=ફુલશે.

મરી=તીખાં.

પાઠ ૪૭ મો.

લાગલાગટ=રોજરોજ.

ફણુગો=ફાંટો.

ટેટા=વડનું ફળ.

સીંચીએ=પાછાએ.

ખસખસ=અફીણનાંખી

વાલ=ઝાલર.

ખીયાં=ખી.

પાઠ ૪૮ મો.

વેહેજો=વેકજો.

તેડે=કાંડે, આરે.

બદલો=સાદું.

અટકો=ડાંખ.

ઝાંપ=જળ, પાસલો.

વળગીને=ચોંટીને.

બિપકાર=ગુણ.

પાઠ ૪૯ મો.

ક્યારડા=ક્યારા.

પરાળ=કુંડીઆ કાપ્યા

પછી જે ઘાસ રહે તે

છાંલાં=ફેલતરાં.

તર=રોપ, ધરો.

ડાંગર=જેમાંથી ચોખા

નીકળે છે તે.

લીલાછમ=ઘણાં લીલાં

નીપજવે=પેદા કરે.

તર=ખી, ધરો.

ભારે=ખલુ.

પાઠ ૫૦ મો.

અચંખો=નવાઇ.

સંપ=હળીમળીને રહે-

કને=પાસે. [વું તે.

છેડી=કનડી.

નખળા=ખળ વગરના.

પાઠ ૫૧ મો.

ખીકણ=હિમતવગરનો

સોડમાં=પડખામાં.

કાદવ=ગારો.

રડે=રોવે.

મળી=ભેગા થઇ, એ-

કહા થઈ.

પાઠ ૫૨ મો.

દરિયો=સમુદ્ર.

રાસ=મીઠાનામોટાદમલા.

અગર=મીઠું પાકે છે
તે જગ્યો.

તળીએ=નીચે.

અગરીઆ=મીઠું પક-

મટોડી=માટી [વનાર

ઉસરડી=કાઢી લઇ.

પાઠ ૫૩ મો.

નાકે=રસ્તે.

ખપી=જોઇ.

ભાર=ખોજ.

એકીવારે=એકસામટું

સેહેલથી=ધીમાસધી.

ભળીગળી=શીખી, હો-

સિયાર થઇ.

પાઠ ૫૫ મો.

જંગાલ=તાંબાનો કાટ.

કાટ=ધાતુ ઉપરનો મેલ.

નરી=એકલી.

જવલે=કોઇકજવખત.

ચીજો=વસ્તુઓ.

તોલ=વજન.

ભારે=દીંમતી.

ચળકતી=ઝળકતી.

માંજીને=અજવાળીને,

સાફ કરીને.

ઝાંખું=તેજ વગરનું.

કટાલાં=અગડતાં.

નરમ=ઝટકળે એવી

પાઠ ૫૬ મો.

ગદિયાણો=અરધા રૂ-
પિયા બાર.
વરખ=ધાતુના બહુજ
પાતળા પાનાં.

રજ=કણ
તાવ=તાસ, કાગળ
મસ=ધણો.
તાપથી=દેવતાથી
આંચ=દેવતાની ગરમી.
યાદ=હેરે.

પાઠ ૫૭ મો.

ટીખળી=મસ્કરા, તો-
શાની. [રાં.
અટક્યાળાં=આળવીત-
અડપલા=અટક્યાળાં
બૂસકા=કુદકા.
માકડાં=રાતા મોંના
વાંદરા.

ગલોદા=ગાલ.
નિરાંતે=સુખે.
ચીડાય=ખીજવાય.
લટકાવી=ટીંગાડી.

પાઠ ૫૮ મો.

ચંડાળ=પાપી માણસ.
ધનસાફ=ન્યાય
ગળેપકુ=હુચ્ચી.
દશા=હાલ.
શાહેદ=શાહેદી, પુરાવો.

વહવાડ=કશ્યો.
બુમેબુમ=રોડોરોડો.
હાથ ઉકાવું છું=મારો
નથી એમ કહું છું.
અરે=દયા.

હવાલેકર્યો=સોંપ્યો,
શિક્ષા=સગ્ન. [આપ્યો.

પાઠ ૫૯ મો.

અઠવાડીયું=સાતદિવસ
સરત=ધ્યાન, નગર.
ધ્યાનમાં=નગરમાં.

પાઠ ૬૦ મો.

પોહોર=વણ કલાક/બા-
ધડી. [દિવસ.
મલિનો=માસ. (૩૦
મધરાત=અરધીરાત

પાઠ ૬૧ મો.

ટાટ=શણ.
સફેદ=ધોળો.
ડોવી=નાંખી.
સાહેબખાની=સારા ને
ઉંચા કાગળ.
સેહેલું=જટઆવડેએવું.
ખેળ=લાહી.

કાગદી=કાગળ વેચનાર.
કરકરા=ખડખડાડ.
કુટી નીકળે=એક આ-
બુએ લખેલું ખીજ.
ખાજુએ દેખાય તે

વ=દસ્તો, ૨૪ ત.સ.

પાઠ ૬૨ મો.

વૈતર=મજૂરી, બાર
ઉડાડવાની મેહેનત.
અમીર ઉમરાવ=મોટા
માણસ.

કામ=ખપ.
ધીરજથી=શમતાથી.
ખમી=વેડી.
ધીમે=હળવે.
લાજ=શરમ.
દાખડો=તળોડો.

પાઠ ૬૩ મો.

ડોહેલું=ટોર બાંધવાની
જગ્યા.
ભેડ=ગમ, ઉડીવાત.
ન્યાલકર્યો=પેસાદાર
બનાવ્યો.

ચર=દેગડો.

પાઠ ૬૪ મો.

દેશાવર=પરદેશ.
ઝળઝળીયાં=આંસુ.
ટોડમોડ=અભણ.
કાળ=ધાસકો.
માઠા=ખરાબ, મરણ
પામ્યાની.
ઉકેલીને=વાંચીને.
ધણી=વર, પતિ.
અભણ=અણુવનહીને.

પાછવાડેથી=પાછળથી.
લાજમરવું=શરમાવું (સ)
પરતાવો=ઓરતોઅફસો

પાઠ ૬૬ મો.

શેતુ=એઃજાતનું ઝાડ
પતંગીયું=કુદું.
તાંતણો=ત્રાગડો.
કાશિયો=ખારેક જેવડી
લાંખી દડી.

ખદખદતું=ઉનું થતું
હીરાગળ=રેશમી હીરના
મૂગટાં=રેશમી ધોતીયાં
કિનખાખ=કશખી બુટા-

વાળું રેશમી લૂગડું
મજાઆણી=અતલસ.
મશરૂ=એક જાતનું
રેશમી લૂગડું
રેશમ=હીર.
ઉકેલીને=ઉખેળીને.

પાઠ ૬૭ મો.

ડીલખગડયું હશે=માદો
પાચો હશે.

સરતઃ=નજર.
દડીઓ=પાનતો પડીઓ
છેતરવાનું=દગવાનું.
માકું=ખોટું.

ડી=ગુરસાવાળી.

પાઠ ૬૮ મો.

માતેલો=ખડુ જમરો.

સાંઠ=આખલો, ગોધા.

તોખા=કાયર, ત્રાસ.

અહંકાર=મદ.

નખજો=ખળ વગરનો.

આંટો=ફેરો.

તુચ્છ=હલકા.

ધરાઇને=પેટ ભરીને.

નીચ=હલકા.

પલકમાં=થોડીવારમાં.

હાથચલાવવો=મારવો.

વેદના=પીડા.

અંતે=છેવટે.

પાઠ ૬૯ મો.

ખરોખરી=સરખામણી.

ગર્વના=અભિમાનના.

માથાનો=હરાવે એવો.

શેરને માથે સવાશેર

હોય=એક કરતાં ખી.

જે ચડીયાતો હોયજ.

કાંકાં=ગોથા.

અટવાતો=ધુંચાતો.

ખેહેકી=છકા.

કેવળ=તદન.

પાઠ ૭૦ મો.

તરતું=ખાણીની ઉપર

રહેતું.

માપ=ભરત.

વેહુ=સાર, નાનું કાણું.

ટંકાટંક-કાંઠા સુધી.

મંદિર=દેર.

જેશી=જેશ જોનાર.

વાપરતા=કામમાંલાવતા

પાઠ ૭૧ મો.

મોહર=૧૫ રૂપિયાની
થાય છે તે.

સુંદર=સારા.

તાલેવર=પૈસાદાર.

લોટા=કળશીઆ.

લોટી=ટોચલી, ટપુડી.

પાલવ=કસખી છેડો.

તોઈ=છેડો.

પાઠ ૭૨ મો.

નાખુશ=નારાજ.

ટદાર=સીધા.

ગમ=તરફ, ખાબુ.

માકું=ખોટું.

પોતીકા=પોતાના.

પાઠ ૭૩ મો.

વાચ્યા=ખોલવાની શક્તિ.

ભાન=ખબર, સમજણ

સાદ=અવાજ.

રડેછે=રોવે છે.

પુણ્ય=ધર્મ.

પાપ=નહાર કામ.

પાઠ ૭૪ મો.

કામળ=નાબુક, નાનું

ને રૂપાળું.

રમુજી=આનંદી.

ચંચળ=ચાલાક હુશિયાર
રૂવાંટાં=અહુઝીણું ને
દુંકાવાળ.

કામની=અપની.
ચીતારા=ચીતરનાર.
પાઠ ૭૫ મો.

ટેવ=હેવા.
લડતાં=વઢતાં.
હરખ=આનંદ.

ઠેસે=ઠેએ.
કાંચળી=કાપટું.
ઉતરીગયાં=ઝાંખાપડી
ગયાં.

વાંક=ચુનહો.
પાઠ ૭૭ મો.

ઝમીને=ઝરીને, ટપકીને
કરા=અંધાધ ગએલાં
પાણીના કકડા
ઠાર=અહુજ ટાઢ.

ખરખ=પાણીનો દરીને
તેનું ઢેકું થઇગયતે
વેગળે=છેટે.

ઝાકળ=એસ.
નક્કી=ખરં.

જુદાંજુદાં=નોખાનોખાં
પાઠ ૭૮ મો.

કાલાવાલા=આજીજી.
મહારાજ=મોટા રાજ
ચુનોહ=વાંક.

ચાકરી=ખરદાશ
ટાળીશ=મટાડીશ.
જીવતદાન=મોતમાંથી
ઉગારવું તે.
શેખી=અડાધ
સામર્થ્ય=બળ, જોર
ભાન=ખબર.
થેલો=ગાંડો.

પાઠ ૭૯ મો.

ફાંફાં=ગોથાં
છુટાયું=નીકળાયું
અકળાયો=મુંઝાયો.
ખુમો=રાડો

ઝટ=તરત
બદલો=ઉપકાર

દાસ=ચાકર.
બનશે=થશે.

બળવશે=કરશે
છુટો=મોકળો

તરણું=તરખણું
યાદ=હેયે

હલકું=તુચ્છ
પ્રસંગ=વખત

પાઠ ૮૦ મો.

સાપ=એર, નાગ
ખરડો=વાંસો, પીઠ.

પુષ્કળ=ધણા
મધ્યમ=સાધારણ

ધોંચિ=ખોસે

થેલી=કાથળી.

વાટે=રસ્તે

જખમ=ધા

પ્રસરે=ફેલાય

ઘટતા=જોડાએ તેવા

જાણીતા=માહીતગાર

પાઠ ૮૧ મો.

માણસપૂર=માણસ
જેવડાં

અપની=કામની

ફાંટા=ફણુગા

વળતી=પછી

કાઢી=બગડી

પાઠ ૮૨ મો.

ખાવાનું=ખોરાક

શોધવા=ગોતવા.

લાગ=દાવ.

એકાંત=ખાલી, કાઢ ન

હોય તેવી

ખો=ખોલ, બખોલ.

પાઠ ૮૩ મો.

લોભીઓ=લાલચુ, કં-
જુસ.

પાડ=ઉપકાર

જમણુવાર=નાતવરો

પડપૂછ=પૂછગાછ, ત-

જવીજ

લાલ=શાયદો

પાઠ ૮૪ મો.

ધુતારા=હંગ
નાદન=મૂખ
આદમી=માણસ
કથુ=કાંઈપણ
વસતા=રહેતા

પાઠ ૮૫ મો.

ફેર=તફાવત, ધરક.
કાઠવરાવી=સડાવી
ટકાડિ=મજબુત.

પાઠ ૮૬ મો.

ખાર=કિનારો, કાંઠો
હોડીઓ=નાનું વહાણ
માછી=વહાણ ચલાવ-
નાર ખારવા

સદ=હોડીનેમોટીઆદરો
જેવાંલૂગડાંઆંધેછેતે

હુલેસાં=ચાટવા

મચ્છવો=હોડી

ભાગ્યે=પરાણે, માંડ

સામાન=જાણુશ. [અંદૂકો]

તોપો=ખુલ્લું મોટી

પાઠ ૮૭ મો.

પીઠ=વાંસો

દેકો=કાંદ

તરેહવાર=નવાઈ જેવું

કામનું=અપનું

ઝડપથી=ઊતાવળથી,

તાકીદથી

સહેલું=હળવું, ઠીક
વાટે=રસ્તે.

પોપણુ=ગુજરાત

સંદેશા=ખબર

પાઠ ૮૮ મો.

સ્વાદ=મીઠાશ

કુમળાં=નાનાં, નાળુક

ચડે=પાકે

પાઠ ૮૯ મો.

દુધી=નધ

પાઠ ૯૦ મો.

મેળવણી=ભેગ

કંસારા=તાંબાપીતળના

વાસણ ધડનાર

કલધધડા=કલધના વાસ

ણુ ધડનાર

ભેગ=મેળવણી

કામની=અપની

લાલ=રાતો

મેળવણી=ભેગ

નરી=એકલી

રોગ=દરદ

પાઠ ૯૧ મો.

ગોળીઓ=સીસાની ના-

ની લખોટીઓ

છરા=સીસાની નાની

કટકીઓ.

પીતળ=તાંબુ ને જસત

ની મેળવણી

કાંસુ=તાંબુ ને કલધની
મેળવણી.

પાઠ ૯૨ મો.

ભારે=કદાવર, મોટું.

બિહામણી=ખીક લાગે

એવી

મધમાખ=મધ બનાવ-

નારી માખી.

રાની=વગણક [રમાં

જોતાજોતામાં=થોડી વા-

પાઠ ૯૩ મો.

માણસપરઆવેછે=મા-

ણસને મારવા આવેછે.

ભયરડીને=કચરીને.

જવદ્ભેજ=કોઈકજ વ-

ખત, લાગ્યેજ

છેડશે=હરકત કરશે

કેડે=પાછળ, વાંસે.

ભમતા=રખડતા.

પીઠપર=વાંસાપર

પાઠ ૯૪ મો.

કુંપળ=ટીશી

રત=વખત, લાગ.

મોર=આંખાના પુલ.

આંખાગાળો=કેરીઓ

આવવાનો વખત

ટેડી=સાકરગોટી,

કલ્લોલ=લહેર, આનંદ

ટોકા=કાપણનું બોલવું.

ડીલે=શરીર.
 બકારો=ધામ, કઠારો.
 ફણગા=ફાંટા.
 માળા=પંખીને રહેવા-
 નું ઠેકાણું.
પાઠ ૯૫ મો.
 ધમધોર=બહુજ અધારે
 અમકારા=અમકારા.
 ગર્જના=મે ગાજે છે તે.
 કડાકા=મોટા અવાજ.
 પુર=રેલ, પાણીનો ઘોડો
 નદીમાં ખુબ પાણી
 આવે તે.
 કાટકો=ધણેજ મોટો બિ
 હામણો અવાજ.
 દુકાળ=અનાજ ન પાકે
 એવો વખત, કાળ.
 એલી=ધણા દિવસ સુ-
 ધી લાગલાગટ વર-
 સાદ આવ્યા કરે તે.
 તર=ખરાખર પલળેલી,
 પોચી.
 હામહામ=ઠેકાણેઠેકાણે.
 ધરતી=જમીન.
 મણા=ખામી, કસર.
 બાપડાં=બિયારાં.
 ઘાસ=ખડ.
 કશું=કાંઈપણ.
પાઠ ૯૬ મો.

હુંઠવાવું=ટાઠથી ઠરીજવું
 હિમ=ખરડ.
 તેજનો=એલાયચી, લ-
 વીંગ, જયફળ, જ-
 વંત્રી, તજ વીજેરે
 મશાલો.
 તાપણી=તાપ.
 કઠોળ=મગ, ચણા, અ-
 ડદ વગેરે.
 અગાડી=આગળ.
 પછાડી=પાછળ.
 મહામહા=ઘણું ઘણું.
 રોજ=હમેશાં.
પાઠ ૯૭ મો.
 ચુડા=ખલોયા.
 દુરમન=શત્રુ, વેરી.
 રમકડાં=નાનાં છોકરાને
 રમવાની ચીજો.
 પીઠે=વાંસા ઉપર. [વડા
 માણસપુર=માણસ જે-
 અટપટી=છુટે નહીં.
 એવી, અધરી.
પાઠ ૯૮ મો.
 છત=વધારો.
 ગોતર=સૂકાએલી લાદ
 કે છાણનો ભૂકો
 કસણવું=ખુંદવું, મસ-
 લોદો=લયકો. [જવું.
 અલગ=જુદું.

પણો=જીણીવેળ.
 વળતી=પછી.
 ગુંદીગુંદીને=ચોળીચો-
 થાપી=દમાવી. [ળીને.
પાઠ ૯૯ મો.
 કાલ=ધુળ કે ચુનાનો
 મારો
 મટોડી=માટી.
 છોખંધ=ચુનાખંધ.
 છો=ચુનો.
 થર=ભાગ.
 થીર=ટટાર.
પાઠ ૧૦૦ મો.
 ખલાસી=વાંઝા, ખારવા.
 ભારોટીઆ=પાટડા.
 કામડાં=વાંસતી ચીપો.
 કરામ=લાકડા વેહેરનારો.
 લાગ=મોભ અને મોતી-
 આની વચ્ચેની આડી
 પકવાસા=લાંબી પાતળી
 લાકડાની ચીપો.
 સરડબું=ખપેડો બાંધવો.
 છાપર=ખોરડું.
 માળ=મેડી.
પાઠ ૧૦૧ મો.
 અંગરખું=કેડીયું.
 જીંડવાં=કપાસનાં ફળ.
 મરી=તીખાં.
 એકડું=ભેગું.

છૂટાં=નોખાં.
ખાંદી=પાનકોર', વેળુ.
પોત=ખત.

પાઠ ૧૦૨ મો.
ખિંખ=તેજવાળો આ-
કર, પ્રકાશ.

રોજ=દરરોજ, હમેશાં.
પાઠ ૧૦૩ મો.

ચંદ્રમા=ચંદો.
દર્પણુ=આલણુ, ખાપ.
પૂનમ=અજવાળીયા.

નો છેલ્લો દિવસ.
મુદ્દલ=ખીલકુલ.
અળાયા=ઓળાયા.
લણી=તરફ.

પાઠ ૧૦૪ થો.
ઓઝર=કારીગરના લો-

દાં, હથિયાર. રાય.
કહેડ=ધડવાનું ઠેકાણું.
ગજવેલ=પાકું લોદું.

ખરું લોદું, પોલાદ.
ઝેરણુ=જેનાપર સોની
લુહાર વગેરે હથોડા
વતી ઘડે છે તે.

ધમણુ=દેવતા પુકવાનું
હથિયાર.

ખડવાં=મજગરાં.
ખાળી=છરી.

પાઠ ૧૦૫ મો.
અવર=કલાક રાા
ઘડી.

ચિત્ત=મન, ધ્યાન.
પાઠ ૧૦૭ મો.

મેહુ=વરસાદ.
લણું=સારં.
સાંસાં=તંગી, તાણુ.
દુકાળ=કાળ, મોંઘ-
વારી.

કૃપા=મહેરખાની.
પાઠ ૧૦૮ મો.

શ્વાસ=શાસ, દમ.
નાડી=નાડ.

અણુસમણુ=સમજણુ
વગરના.

ખફારો=ધામ.
વા=પવન.

પેસનીકળ=આવજનવ.
મુડદું=મરીગયેલું.

નજરે=દ્રષ્ટીએ.
ખાત્રી=ચોકસાઈ.

પાઠ ૧૧૦ મો.
ઠેઠ=ટોચે, છેવટ.

નિરાશ=આશાવગરનો.
ગખડવું=દડવું, ઢળીપડવું.

સાંકડો=જોડાજોડ.
નિકાલ=તોડ, છુટકો.

વસમો=આકરો, મુશ્કેલ

અડોઅડ=છેક, પાસે પા-
સે, જોડાજોડ.

સાંસાં=તંગી, મુશ્કેલી.
ચોતરફ=ચારેખાણુ.
લાગ=દાવ.

ચારો=ખાવાનું.
ખાંચો=રસ્તો.

પાઠ ૧૧૧ મો.
તમાસો=ખેલ.

ચતુરાઈ=ડહાપણુ, હો-
શિયારી.

વેગજેથી=છેટેથી.
ફર=છેટે.

અંતે=છેવટે.
ધીમે=હળવે.

રંગછે=શાખાશછે.
જીવ ખોત=મરીખત.

પાઠ ૧૧૨ મો.
વાણોતર=ગુમારતો,

મુનીમ.
ઉધરાણી=લેહણા વૈસા

માગવા તે.
ખીતાંખર=રેશમી મુ-

ગટા.
પુરંકરતી=ગુજરાન

ચલાવતી.
વેલા=દુઃખ, તાણુ.

જીજ=થોડા.
વાયદો=ઠરાવ, વદાડ.

જલદી=ઝટ.
રસળીશનહીં=રઝળીશ
નહીં.
જનન=પરણવા જન્ય તે.
તુકશાન=ગેરકાયદો.
પાઠ ૧૧૩ મો.
નીસર્યા=નીકળ્યા.
સુંદર=સારા.
એકઠાં=ભેગાં.
સોંધા=સસ્તા.
ગજવામાં=ગુંજનમાં.
ચાકરી=ચાણોતરી.
મગન=ખુશી, રાજી.

આળક=નાતું છોકરું.
લેખ્યું=ગણુકાયું. માન્યું.
મદારી=ખેલ કરનાર,
ગોડીઓ.
મગન=લહેર.
વાપરવાની=ખર્ચ કર-
વાની.
પાઠ ૧૧૪ મો.
ગૃહસ્થ=પૈસાદાર માણસ
બાજીગર=ચાંદરા, ચીંછ.
વગેરે જતાવરને ર-
માડનાર, ખેલાડી.
ટોળામાં=જથ્થામાં.

નાસાનાસ=માગાભાગ.
સમાલવા=સંભાળવા.
લીડાબોડમાં=સંકડાથ
ચંપાઈને=આઈને [માં.
નાખુશ=નારાજ, ઉદાસ.
ખીધો=ખીનો, ડયો.
ઉદાસ=દીલગીર.
વીલે=અંખે.
રસ્તામાં=માર્ગમાં.
રંગઆપી=કાઠીમૂકયો.
કાલાવાલા=આજીજી.
ફેંગે=આંટો, ધકકો.

ત્રીજી ચોપડીના કવિતાના અર્થ.

(પાઠ ૫ મો) કવિતા ૧ લી—ગાળાગાળી વિષે.

ભુંડાભુંડું=નહારું.
ભાખતા=ખેલતા.
ધણી=માણસ.
દુઃખીયો=દુઃખી.
આળક=છોકરો.

ખોટી=નહારી.
મૂરખનો=ખેવકુદનો.
આળકી=છોકરી.
ખેલ=વચન.
નકી=ખરેખર.

જગમાંથી=દુનિયામાંથી.
જશ=આખર.
ર=પુત્રપ.
નાર=સ્ત્રી.
તેલ=આખર, વઘાર,
માપ, ખોજ.

(૧) જે માણસ ભુંડું ખેલે છે, તે ખરાબ ગાળો ખાય છે.
અને એવા મોટા ખેવકુદની દુનિયામાંથી આખર જાય છે.
(૨) જે માણસ ભુંડું ખેલે છે, તે ગાળો દે છે ને ગાળો
ખાય છે. તેને ખેવકુદ જાણવો, અને તે જાણુ દુઃખી થાય છે.

(૭) જે છોકરો કે છોકરી જેવાં વચન બોલે છે, તેવી પુરુષો અને સ્ત્રીઓમાં તેની આખર વધે છે. (મતલબ કે સારાં વચન બોલવાથી આખર વધે છે, અને નહારાં વચન બોલવાથી આખર ઘટે છે.)

(પાઠ ૯ મો.) કવિતા ૨ છ—પોપટ વિષે.

મીઠા=સારા.	કાંઠલો=લીટો.	ઉપજે=પેદા થાય.
બોલ=વચન.	નમણું=નમેલું.	હેત=પ્રીત.
મુણતાં=સાંભળતાં	અંગે=શરીરે.	અથાગ=પાર નહીં એ-
સર્વને=જઘાને.	ધારે=માને.	ટલું, ઘણું.
ઉપજે=થાય	ઘણીની=માલિકની.	પાજે=રાખે.
હરખ=આનંદ.	ધાક=ખીક.	પ્રીતથી=હેતથી.
અતોલ=ઘણો, તોલન-	મીઠું=સાઈ.	કાગ=કાગડો.
કાટે=કોકે. [થાયતેટલો]	મનુષ્યને=માણસને	

(૧) પોપટ પાંજરામાં બેઠો બેઠો સારાં મધુર વચન બોલે છે, તે સાંભળીને જઘાના મનમાં ઘણોજ આનંદ થાય છે.

(૨) તેની કોકે કાળો લીટો હોય છે, અને તેનું નાક નમેલું ને રાતું હોય છે. તેનું શરીર લીલા રંગનું હોય છે, અને તે પોતાના ઘણીની ઘણી ખીક માને છે.

(૩) તે સાઈ બોલે છે, તેથી માણસને તેના ઉપર ઘણું હેત ઉપજે છે. તેથી પોપટને લોદા હેતથી પાજે છે, પણ કાગડને કાઠ પાળતું નથી. (પોપટ મીઠું બોલે છે ને કાગડો નથી બોલતો).

(પાઠ ૨૦ મા.) કવિતા ૩ જી—ચોખ્ખાઇ વિષે.

ચોખ્ખી=સાફ, મેલ	મધપૂડો=મધનું પોડું	ચિત્ત=મન
વિનાની	રૂડો=સારો	વાન=દેહાર, રૂપ, વરણ, રંગ
ચીજો=વસ્તુઓ,	રચે=બનાવે, કરે	સજ્જન=સારા માણસ
જણશે.	માપ=ભરત	મનુષ્યને=માણસને
ચીર=લૂગડાં.	ઝાઘાડુધી=ગોળરાઇ	માન=આવકાર.
ચોક=ફળીયું	શુધ્ધ=ચોખ્ખી (સુ)	ખરેખરી=નકકી.
સુખી=સુખવાળું.	ખાપ=દર્પણ, આલ-	

(૧) બધી જણશે સાફ રાખવી, લૂગડાં પણ ધોયેલાં સાફ પહેરવા, અને ધર ને ફળીયું વાળી ઝાડીને સાફ રાખવું, તેથી (ચોખ્ખાઇથી) આપણું શરીર સુખી રહે છે.

(૨) માખી માપ રાખીને મધનું પોડું સાફ બનાવે છે, તેમાં ગંદવાડ દેખાતો નથી, કે જાણે ચોખ્ખું આલતું જ હોય નહીં !

(૩) ચોખ્ખાઇથી આપણું મન આનંદમાં રહે છે, ને શરીરનો વાન સારો થાય છે. ધોયેલાં સાફ લૂગડાં પહેરીને ગયા હોઇએ, તો સારા ચાર માણસની વચ્ચે માન મળે છે.

(પાઠ ૨૩ મા.) કવિતા ૪ થી—સાચ વિષે.

સહીએ=ખમીએ	શુભ=સારું	નકી=ખરેખરું, જરૂર.
સંકટ=દુઃખ	સદા=દમેશાં	હોડી=નહાતું વહાણ.
સર્વ=બધા	કોડ=કરોડો, ઘણા.	સિંધુ=હરિયો
પરલોક=ખીજલોક	સરે=માથ, પારપડે.	તરાય=હિતરાય
દિનરાત=રાતદિવસ		

(૧) બધા પ્રકારનાં દુઃખ ખમીએ, પણ સાચેસાચી વાત

કહેવી. તેથી આ લોકમાં અને દેવલોકમાં સુખ મળે, અને રાત દિવસ સુખી રહીએ.

(૨) સાયુ' બોલવું તે હમેશાં સારું છે, ને જૂહું' બોલવાથી દુઃખ જણાય છે. તમે બાપો ઉપાય કરી જુઓ, પણ સાયુ' બોલવાથીજ સુખ થાય છે.

(૩) સાયુ' બોલવાથી હમેશાં આપણું કામ થાય છે, પણ જુહું' બોલવાથી નક્કી ચતું' નથી; કાગળનું' નાનું' વહાણ કરી દરિયો ઉતરવા જઇયું' તો ઉતરાશે નહિ. (કાગળની હોડી ખોટી છે પણ સાચી લાકડાની હોય તોજ તરાય) તેમજ જુહું' બોલી હરકોઇ કામમાંથી તરવા જઇયું' તો તરાશે નહીં.

(પાઠ ૨૮ મો.) કવિતા ૫ મી—મહેનત વિષે ભાગ ૧ લો.

પીવાખાવા=ખાવાપીવા	ખાંતે=હોંશે	રાતા પીળા રંગ=ભાત
મેહેનત=મજુરી	અંગ=શરીર	ભાતના રંગ
થકી=થી	ખેડે=ખેતી કરે	ધરતીમાંથી=જમીનમાંથી
ધાન્ય=અનાજ	સા=અધા	વિના=વગર
થોકેથોકે=ઢગલે ઢગલા		

(૧) પીવાનું' (પાણી) ખાવાને (અનાજ) અને શરીરે જુદાજુદા રંગનું' પેહેરવા ઓઢવાનું' જોઇએ તે મહેનત કરવાથી મળે છે.

(૨) જમીનમાંથી અનાજના ઢગલે ઢગલા થાય છે પણ જો હોંશથી (જમીન) ખેડીને વાંચે નહિ, તો પછી માણસો શું ખાય?

(૩) આપણને પરમેશ્વરે બધા ઉપાયો આપ્યા છે, પણ બળતણ અને વાસણ વિના રાંધી શકાતું' નથી.

(પાઠ ૨૬ મો.) કવિતા ૬ ક્રી મહેનત વિષે ભાગ ૨ બે.

તેતો=બળતણ ને વાસણ	હાલવખત=હમણાં,	પરધેર=ખીજને ઘેર
વગેરે	તેજ વખત	ચાકરી=ખરદાસ
તૈયાર=હાજર	લટકતાં=ટીંગતાં	ભાખરી=રોટલી
કાં=કાંતો	સરસ=સારા	પામે=મળે
તારે=ત્યારે	શણુગાર=પોશાક	રૂડીપેર=સારી રીતે
અર્થનું=કામનું	મેહેનત=ઉદ્યોગકામ	

(૧) બળતણ ને વાસણ તું હાજર કર, તને ખીજે કાંઈ કરી આપશે નહીં. તારે તારા કામનું હશે, તે હાલ તરત જશે.

(૨) ઝાડે કાંઈ તૈયાર કરેલાં લૂગડાં મળતાં નથી. પણ જો (કપાસ) વાવે, કાંતે અને વણે, તોજ તેનાં સારાં પહેર્યા જેવાં લૂગડાં થાય.

(૩) માટે પોતાને ઘેર કે પારકે ઘેર રહીને જો મહેનત કરે, તો ચાકરી કરવાથી સારી રીતે રોટલો મળે. (મતલબ કે મહેનત કરવાથી સુખની ચીજો મળે છે.)

(પાઠ ૩૨ મો.) કવિતા ૭ મી—ધાન્ય વિષે.

બાજરીઉં=બાજરીનું કુંડું,	તલસરાં=તલનીશીંગોવાળાસોરા
જેમાંથી બાજરી થાયછે તે.	પોપટા=જેમાંથી ચણા થાયછે તે
કણુસણું=જરનું કુંડું	શેલડી સાકર ગોળ=શેલડીમાંથી
ઉખી=ધઉં, ડાંગર ને જવની	સાકર ને ગોળ થાય છે.
લટરો જેમાં થાય છે તે.	ચોમાસાનાચારમાં=ચોમાસાનાચાર
ઉપજે=થાય	મહિનામાં (અસાડ, આવળુ,
તૈયાર=હાજર	ભાદરવો, આસો)
કડોળ=મગ, અડદ, તુવેર વગેરે	શિયાળામાં=કારતક, માગશર, પોહ,
સીંગમાં થાયછે તે.	મહા, એ ચાર મહિનામાં

(૧) બાજરીયામાં બાજરી થાય છે, જરના કુંડામાંથી જર થાય છે. ઘઉં, ડાંગર અને જવ એ બધું ઉંખીમાંથી થાય છે.

(૩) તલસરામાંથી તલ થાય છે, અને શીંગોમાંથી બધી જાતનાં કઠોળ થાય છે. પોપટામાંથી ચણા થાય છે, ને શેરડીમાંથી સાકર ને ગોળ થાય છે.

(૩) મોમાસાના ચાર મહિનામાં બાજરી ને જર થાય છે, અને શિયાળામાં ઘઉં, ચણા, એ સઘળું તૈયાર થાય છે.

(પાઠ ૩૫ મો) કવિતા ૮ મી ધર વિષે.

છજાં=વાછટીઆં.

જળીઆં=જળીઓ.

માળીઆં=મેડીઓ.

ખુબ=ધણાં.

છાજે=શોભે.

સુડો=પોપટજેવું પંખી

રંગી=રંગ ચડાવી.

શુદ્ધ=ચોખ્ખા.

બની=થઇ.

દડાં=સારાં

બીરાજે=સારાં દેખાય

ઘડાં=પડઘલીવાળાં પા

ણીના ઠામ રહેવાના.

રૂપાળાં=સારાં ખાનાં

ચુનાળાં=ચુનો દીધેલાં

ખેડકો=એસવાનીજગ્યા

અગાશીઓ=ઉઘાડી

સેજ=પલંગ જગ્યા.

હીંચકો=હીંચોળાખાટ.

ખાસી=મજાની.

દુટે=ભાંગી જાય.

ખુટે=થઇ રહે.

ટાંકા=નાના કુવા.

નીર=પાણી.

ખોલ=વચન.

ગલીચા=કિમતી ઉંચી

જાતની ઉનની જાજ-

બીજાવી=પાથરી [મ.

ભલી=સારી.

ભૂપતી=રાજા.

ચિત્ર=છબી.

(૧) મારા શેઠને ઘેર વાછટીઆં, જળીઆં અને મેડીઓ સારી છે, અને બારીનાં બારણાં પણ સારાં શોભે છે. પાણીનાં ઠામ રહી શકે એવાં ખાનાં પાડેલાં પાણીઆરાં અને રસોડાં સારાં છે. તે બધાં ઇંટથી ચણેલાં ને ચુનાવાળાં દેખાય છે.

(૨) દુટે નહિ તેમ ખુટે પણ નહિ એવાં પાણીનાં ટાંકાં ભર્યાં છે, તેમાંથી લોકો વાંકા વળી પાણી ખેંચીને પીએ છે. પોપટ ને

મેનાં સારાં મધુર વચન બોલે છે, જેનાં પાંજરાં પીતળથી જડેલાં અને રંગેલાં છે.

(૩) બેઠકા, કહેરા અને અગાથી બેસવાને માટે બનાવ્યાં છે સુવાને પલંગ, અને હાંચવાને હાંડોળાખાટ મળતી બનાવી છે. ઉતની જનજમ સારી લાગે તેમ પાથરી છે, અને સારા રાગ્નઓનાં ચિત્ર ભીંતપર ચીતર્યાં છે.

(પાઠ ૩૯ મો.) કવિતા ૯ મી—માખાપના ગુણ વિષે.

ટગમગ=ટગમગુ, ધુજતો	અવસર=વખત	સમે=વખતે.
ટકતો=કરતો, સીધો રહેતો	આણી=લાવી	બરદાશ=ચાકરી
ખાજ=ખાવાનું	વેડીતે=ખમીને	આખી ઉમર=જીવે ત્યાં
આપથી=પોતાથી	ઉપકાર=ગુણ	સુધી
લેશ=જરા, લગાર.	અમાપ=ધણોજ	નરનો=માણસનો
લાજ=શરમ.	માપનયાયએટલો	દાસ=ચાકર.

(૧) જ્યારે હું નાનો હતો, ત્યારે મારો પગ થર થર ધુજતો હતો; ને હું ખાવાનું ખાઈ શકતો નહિ, તથા મારી મેળે ઉડી શકતો નહીં, તે વખતે મને જરા પણ લાજ કે શરમ નહોતી.

(૨) એવે વખતે માખાપે દયા લાવી, પોતે દુઃખ વેડી છોડાવે સુખ આપ્યું; તે ગુણ ગણાય નહિ તેટલો છે.

(૩) કોઈ માણસ એવે વખતે બે ઘડી પણ ચાકરી કરે, તો તે માણસ તેનો જીવે ત્યાં સુધી ચાકર થઈને રહે.

(પાઠ ૫૪ મો.) કવિતા ૧૦ મી—થોડે થોડે ભણવા વિષે.

ભણતાં=શીખતાં.	અભ્યાસથી=મહાવરાથી.	તોલ=ખરાખર.
પંડિત=વિદ્વાન.	બોલ=વચન.	પાણુ=પાણા.
નીપજે=થાય.	કાયર=ગભરાઇ, કંટાળવું.	છેદાય=ધસાય.
લઢીઓ=સારા અ-	આળસ=સુસ્તી.	એંધાણુ=નિશાની.
ક્ષરનો લખનારો.	નર=માણસ.	
પંથ=રસ્તો.	ખર=ગધેડો.	

(૧) માણસ ભણતાં ભણતાં પંડિત થાય, ને લખતાં લખતાં સારા અક્ષરનો લખનારો થાય. જે ચાર ચાર ગાઉ રોજ ચાલીએ, તો લાંબો રસ્તો હોય તે પણ ખુટી જાય.

(૨) પોપટ જેવું જનાવર પણ શીખવ્યાથી બોલતાં શીખે છે, તો જે માણસ (ભણવાથી) કંટાળી જઇને આળસ કરે, તેને ગધેડા જેવો જાણવો.

(૩) કુવા ઉપરના કાળા કદંબ પથરા હોય છે, તે પણ ઘણાં વરસે દોરડાના ધસારાથી ધસાઇ તેપર કાપા પડે છે, એ નિશાની લઇ થોડે થોડે ભણીએ તો આવડે.

(પાઠ ૬૫ મો.) કવિતા ૧૧ મી—મૂર્ખાઈ વિષે.

મૂરખ=ખેવકુદ્.	જોય=જાણવો.	સરદાર=ઉપરી.
નિશાની=એંધાણુ.	અક્ષર=આંકડો.	વહેમ=શક.
સાર=સોરા.	હિર=મન.	વડી=મોટી.
અસાર=નકારા.	અભિમાન=અહંકાર	બકતો=બોલતો.
વિચાર=ભાન.	અપાર=ઘણો.	સાંભળે=માને.
જન=માણસ.	જગમાં=દુનિયામાં.	રાય=રાજ.

(૧) મૂરખ માણસને માથે શીંગડા કે એવી બીજી કાંઈ

નિશાની હોતી નથી. પણ જેને સારા નરસાનું ભાન નથી તેને મૂરખ જાણવો.

(૨) જેને એક પણ અક્ષર આવડે નહિ, તે મનમાં ધણે જ અહંકાર રાખે, તેને દુનિયામાં મૂરખનો ઉપરી જાણવો.

(૩) શક ભરેલી મોટી મોટી વાતો કરે, તથા બહુ બહુ લવારો કરે, અને કોઇની શીખામણ સાંભળે નહિ. તેને મૂરખનો રાજ જાણવો.

(પાઠ ૭૬ માં) કવિતા ૧૨ માં ભાઈ બેન વિષે.

મળી=ભેગા થઇ	શોક=દિવસગીરી	લેશ=જરા
બન્ને=બે	ઘટે=ઝાઘી થાય	કલેશ=કળુઓ
સંપી=હળીમળી	નિંદે=વાંકું બોલે	હળતાં મળતાં=એક બી-
સુખ=આનંદ	બળવંતા=જોરાવર	જાતે મળીને
બેન=ગમત, નિરાંત.	સદા=હમેશાં	માતા=મા
રહે=રાવે	કદીએ=કોઈ દિવસ	રાજી=ખુશી

(૧) હે બેન! આપણે બંને જણા હળી મળીને રહીએ, (૨મીએ) તો સુખ થાય ને મજા પડે. પણ જો વઢીએ કે રડીએ તો બધું ઉદાસ લાગે. અને આપણી આખર ઝાઘી થાય, તથા લોકોમાં વાંકું બોલાય.

(૨) હે મારા જોરાવર પરમેશ્વર બાપ! તું અમને હમેશાં સંપ સંપીને રહીએ એવું આપ કે, જેથી કરીને અમારા દિવસ સુખમાં જાય, અને કોઇ દિવસ જરા પણ કળુઓ થાય નહિ.

(૩) છોકરાં હળીમળીને રહેતાં હોય, અને કોઇ દિવસ વ-

હતાં કે રેતાં ન હોય, અને ખાઇ પીને ગીત ગાતાં ફરતાં હોય, તો તેઓની મા મનમાં રાજ થાય છે.

(પાઠ ૧૦૯ મે.) કવિતા ૧૩ મી છાંદસાંને શિખામણુ

સુખે=નિરાંતથી	ભેદ=સાર, મરમ	કુડી=નહારી
શીખ=શીખામણુ	ખાળકો=નાનાં છાંદસાં	રૂડી=સારી
શીક્ષા=શીખામણુ	અંતરે=મનમાં	હગાઇ=હગબાજી
નહારી=ખરાબ	આણે=લાવે	નણે=તો
ભાવથી=હોંશથી	છળે=છળ કરીને	આળ=તહોમત
તળે=છોડી દો	કળે=કળાથી, યુક્તિથી	વાળ=મોવાળા
હાક=ભખડો	છેતરી=ફેસલાવી	પળી=ધોળા વાળ
હાલો=અમથો, ફેડેટ	છુપાવે=છાતું રાખે	ઝાલ=એંધાણુ
ખડેલું=તુટેલું	ધટે=ઓછી થાય	ગળીનો=કાળા રંગનો
છળથી=દગાથી	નહારા=દુર્ગુણી	છુટે=ગળ્ય, મટે

(૧) હે ખાળકો ! હું તમને સારી શીખામણુ શીખવું તે તમે સુખેથી શીખો. પણ નહારા માણસની ખરાબ શીખામણુ માનશો નહિ. જે તમે હોંશથી ભણશો, તો ભણતરના ધણા અર્થ ભણશો. હે નાના છાંદસાંઓ ! ઉપરની વાત મનમાં લાવો.

(૨) તમે નહારી ચાલ ચાલશો નહિ, ને સારી ચાલ ચાલો. હગબાજીનો અમથો ભખડો કરવો તમે છોડી દો. કાઢવું ધડેલું ધરેલું પડી ગએલું કે કુડી ગએલું હોય ને તે તમને જડે, તો કહો કે તે મને જડ્યું છે.

(૩) દગાથી કે યુક્તિ કરીને કાઢને છેતરીને જે છાતું રાખે તેની માણસમાં આખર ઓછી થાય, ને માથે તહોમત આવે. તે પળી જેમ લૂગડેથી મળીતો ઝાલ જતો નથી, તેમ ધરણ થઇ ધોળા મોવાળા આવે, તોપણ ગએલી આખર પાછી આવતી નથી.

(પાઠ ૧૨૫ માં) કવિતા ૧૪ મી—સદાયરણ વિષે.

જન=માણસ.	સદાયરણ=સારી ચાલ	મીઠી=સારી, મધુરી.
જગતમાં=દુનિયામાં.	ચાલવું=વરતવું.	વાણુ=વાણી, બોલી
જનમ=અવતાર	પામે=મેળવે	કે.પે=રીસ કરે, કાંધ કરે.
ધરીતે=લઇને	સેહેત્ર=સેહેલાઈથી	ગણા=સમજી.
પહેલ=પહેલવહેલું	જનશ્રી=ખરવાણી	

(૧) જે માણસ આ દુનિયામાં અવતાર લઇને પહેલેથીજ સારી ચાલ ચાલે છે, તે સહેલાઈથી સુખ પામે છે.

(૨) પોતે જાણતો હોય તેવી સાચી વાતો કરે, વળી મીઠાં વચન બોલે, તે બીજા પર રીસ ન કરે, તેને ગણા માણસ જાણીએ.

ડિક્શન.

અવસ્થા	કવિતા	ગર્જના	ચોખ્ખાઈ	દર્પણ
અર્થ	કબૂલત	ગર્વ	ચંદ્રમા	દર્પણ
અદ્યા	કહ્યું	ગમ્યા	છજી	દિવસ
અભિમાન	કચારડા	ગ્રહ	જન્મતી	દુશ્મન
અભ્યાસ	કચારા	ગૂજરાતી	જગત્તા	ધર્મપુસ્તક
અનુસ્વાર	કલ્લોલ	ગૃહસ્થ	જગ્યા	ધાન્ય
આવડ્યા	કલેશ	ધૂમટો	જક્કી	ધ્યાન
આશિષ	કિલ્લા	ચંપુ	જવલે	ધૂમાડો
ઈંદ્રિયો	કુરકુરિયાં	ચિત્ત	જુક્તિ	ધૂતારા
ઈન્સાફ	કૂકડુકૂક	ચિચોડા	ટંદુ	નક્કર
ઈશારત	કોડ	ચિત્ર	ડાહ્યા	ન્યાલ
ઈશ્વર	કૃપાળુ	ચિત્રામણ	તિથિ	નિદંય
ઉચ્ચાર	કૃપા	ચિપિયા	તુચ્છ	નિરાંત
ઊંટ	કોષ્ટક	ચૂડા	ત્રણ	નિંદે
અંગેજી	અર્થખુટણ	ચૂનાળા	દક્ષિણી	નિરાશ

નિશાની	પ્રસંગ	લોંચક	રૂપિયા	શિક્ષા
નિશાળ	પૃથ્વી	મર્યાં	લાંચો	શિયાળવાં
નિસર્ગ	પ્રેમ	મનુષ્ય	લિપિ	શુદ્ધ
નિત્યે	પ્રસાદ	મધપૂરો	લુચ્ચાઈ	શેખસલી
નિશાળીઆ	પ્રધાન	મહિનો	લૂખું	શ્વાસ
નીકળ્યો	પ્રવાહી	મચ્છર	વટેમાર્ગું	સરસ્વતિ
પર્વ	પ્રાણ	મધ્યમ	વનસ્પતિ	સજ્જન
પદાર્થ	કર્યાદ	મહીપતિ	વસ્તુ	સર્વ
પતંગીડ	કાંચો	મહિમા	વાક્ય	સમજાવ્યું
પડપૂછ	કાલો	માન્યું	વાગ્યા	સર્વવ્યાપક
પ્રીત	ખચ્યા	માલિક	વ્યાપક	સ્વાદ
પ્રીતિ	ખનાવ્યું	માત્રા	વિચાર્યું	સ્વભાવ
પુષ્કળ	પ્રાક્ષણી	મિનિટ	વિદ્યા	સામર્થ્ય
પુનેમ	ખિહામણી	મુદ્દલ	વિશ્વ	સ્વર
પૂછ્યું	ખિંબ	મૂર્ખ	વિખ્યાત	સ્પષ્ટ
પોષણ	ખુદા	મૂકયાં	વિચાર	સ્લેટ
પરમેશ્વર	ખુદિ	મૂંગટો	વિલાપ	સિંધુ
પારક્ષા	ખોલ્યો	મૂખાઈ	વિરામચિન્હ	સિંહ
પહોંચ્યો	ખંડુક	મૂળાક્ષર	નહ	સુદ્ધાં
પસ્તાવો	ભઠ્ઠી	મંગાવ્યો	વિખ	સૂજેલું
પ્રાણ	ભત્રિજો	મંદિર	વિશ્વપતિ	સંગ્રહ
પ્રાર્થના	ભાગ્યશાળી	રસ્તો	વ્યંજન	સ્નેહ
પુણ્ય	ભૂપતિ	રડ્યું	શબ્દ	હૂકમ
પુરુષ	ભૂંગળા	રાખ્યો	શકિત	

ધાત.

શેરની ધાત.

શેરના અચ્છેરા	૨
શેરના પાશેરા	૪
શેરના નવટાંકા	૮
શેરના અધોળા	૧૬
શેરના રૂપિયાભાર	૪૦
૨ અચ્છેરે	૧ શેર.
૪ પાશેરે	૧ શેર
૮ નવટાંકે	૧ શેર
૧૬ અધોળે	૧ શેર
૪૦ રૂપિયાભારે	૧ શેર

શેરના રૂપિયાભાર.

શેરના રૂપિયાભાર	૪૦
પોણો શેરના રૂપિયાભાર	૩૦
અચ્છેરના રૂપિયાભાર	૨૦
પાશેરના રૂપિયાભાર	૧૦
નવટાંકના રૂપિયાભાર	૫
અધોળના રૂપિયાભાર	૨૫

૨૫ રૂપિયાભારે ૧ અધોળ.

૫ રૂપિયાભારે	૧ નવટાંક
૧૦ રૂપિયાભારે	૧ પાશેર
૨૦ રૂપિયાભારે	૧ અચ્છેર
૩૦ રૂપિયાભારે	પોણો શેર
૪૦ રૂપિયાભારે	૧ શેર

શેરના પૈસાભાર.

શેરના પૈસાભાર	૭૨
---------------	----

પોણો શેરના પૈસાભાર	૫૪
અચ્છેરના પૈસાભાર	૩૬
પાશેરના પૈસાભાર	૧૮
નવટાંકના પૈસાભાર	૯
અધોળના પૈસાભાર	૪૫

૪૫ પૈસાભારે ૧ અધોળ.

૯ પૈસાભારે	૧ નવટાંક
૧૮ પૈસાભારે	૧ પાશેર
૩૬ પૈસાભારે	૧ અચ્છેર
૫૪ પૈસાભારે	પોણો શેર
૭૨ પૈસાભારે	૧ શેર

શેરના નવટાંકા.

૧ શેરના	૮ નવટાંકા
૦૫૫ શેરના	૬ નવટાંકા
૦૫૫ શેરના	૪ નવટાંકા
૦૫ શેરના	૨ નવટાંકા

શેરના પાશેરા.

૧ શેરના	૪ પાશેરા
૦૫૫ શેરના	૩ પાશેરા
૦૫૫ શેરના	૨ પાશેરા
૦૫ શેરના	૧ પાશેરા

શેરના અધોળા.

૧ શેરના	૧૬ અધોળા
૦૫૫ શેરના	૧૨ અધોળા
૦૫૫ શેરના	૮ અધોળા
૦૫ શેરના	૪ અધોળા
૧ નવટાંકના	૨ અધોળા

૪ પાશેરે	૧	શેર.
૩ પાશેરે	૦૩૩	શેર
૨ પાશેરે	૦૩	શેર
૧ પાશેરે	૦૧	શેર
૨ અધોળે	૧	નવટાંક.
૪ અધોળે	૧	પાશેર
૮ અધોળે	૧	અછેર
૧૨ અધોળે		પોણોશેર
૧૬ અધોળે	૧	શેર
૨ નવટાંકે	૧	પાશેર.
૪ નવટાંકે		અરધો શેર
૬ નવટાંકે		પોણો શેર
૮ નવટાંકે	૧	શેર

ઘંચ, કુટ, ચાડ.

૧૨ ઘંચનો	૧	કુટ
૩ કુટનો	૧	વાર (ચાડ)
૨ કુટનો	૧	ગજ
૨ આંગળની	૧	તસુ
૨૪ તસુનો	૧	ગજ

કુટના ઘંચ.

૧ કુટના	૧૨	ઘંચ
૦૩૩ કુટના	૯	ઘંચ
૦૩ કુટના	૬	ઘંચ
૦૧ કુટના	૩	ઘંચ
૩ ઘંચનો	૦૧	કુટ
૬ ઘંચનો	૦૩	કુટ
૯ ઘંચનો	૦૩૩	કુટ
૧૨ ઘંચનો	૧	કુટ

ગજના તસુ.

૧ ગજના	૨૪	તસુ
૦૩૩ ગજના	૧૮	તસુ
૦૩ ગજના	૧૨	તસુ
૦૧ ગજના	૬	તસુ
૬ તસુનો	૦૧	ગજ
૧૨ તસુનો	૦૩	ગજ
૧૮ તસુનો	૦૩૩	ગજ
૨૪ તસુનો	૧	ગજ

ગજના કુટ.

૧ ગજના	૨	કુટ
૦૩૩ ગજના	૧૩	કુટ
૦૩ ગજના	૧	કુટ
૦૧ ગજના	૦૩	કુટ
૦૩ કુટનો	૦૧	ગજ
૧ કુટનો	૦૩	ગજ
૧૩ કુટનો	૦૩૩	ગજ
૨ કુટનો	૧	ગજ

વારના કુટ.

૧ વારના	૩	કુટ
૦૩૩ વારના	૨૧	કુટ
૦૩ વારનો	૧૩	કુટ
૦૧ વારનો	૦૩૩	કુટ
૦૩૩ કુટનો	૦૧	વાર
૧૩ કુટનો	૦૩	વાર
૨૧ કુટનો	૦૩૩	વાર
૩ કુટનો	૧	વાર

દરરોજ દાતાણ કરી દેવદર્શન જઈ સ્કુલમાં જવું.

એકવીશ

૨૧ ૧	૨૧ ૨૨ ૧	૨૨ ૨૩ ૧	૨૩ ૨૪ ૧	૨૪ ૨૫ ૧	૨૫
૨૧ ૨	૨૨ ૨૨ ૨	૨૩ ૨૩ ૨	૨૪ ૨૪ ૨	૨૫ ૨૫ ૨	૫૦
૨૧ ૩	૨૩ ૨૨ ૩	૨૪ ૨૩ ૩	૨૫ ૨૪ ૩	૨૬ ૨૫ ૩	૭૫
૨૧ ૪	૨૪ ૨૨ ૪	૨૫ ૨૩ ૪	૨૬ ૨૪ ૪	૨૭ ૨૫ ૪	૧૦૦
૨૧ ૫	૨૫ ૨૨ ૫	૨૬ ૨૩ ૫	૨૭ ૨૪ ૫	૨૮ ૨૫ ૫	૧૨૫
૨૧ ૬	૨૬ ૨૨ ૬	૨૭ ૨૩ ૬	૨૮ ૨૪ ૬	૨૯ ૨૫ ૬	૧૫૦
૨૧ ૭	૨૭ ૨૨ ૭	૨૮ ૨૩ ૭	૨૯ ૨૪ ૭	૩૦ ૨૫ ૭	૧૭૫
૨૧ ૮	૨૮ ૨૨ ૮	૨૯ ૨૩ ૮	૩૦ ૨૪ ૮	૩૧ ૨૫ ૮	૨૦૦
૨૧ ૯	૨૯ ૨૨ ૯	૩૦ ૨૩ ૯	૩૧ ૨૪ ૯	૩૨ ૨૫ ૯	૨૨૫
૨૧ ૧૦	૩૦ ૨૨ ૧૦	૩૧ ૨૩ ૧૦	૩૨ ૨૪ ૧૦	૩૩ ૨૫ ૧૦	૨૫૦

સવારમાં વહેલા ઉઠીને પરમેશ્વરનું નામ લેવું. ત્યારપછી રોજ નાહીને જમવું, અને શરીર ધોએલાં સાફ લૂગડાં પહેરવાં

૨૬ ૧	૨૭ ૨૭ ૧	૨૮ ૨૮ ૧	૨૯ ૨૯ ૧	૩૦ ૩૦ ૧	૩૦
૨૬ ૨	૨૮ ૨૭ ૨	૨૯ ૨૮ ૨	૩૦ ૨૯ ૨	૩૧ ૩૦ ૨	૬૦
૨૬ ૩	૨૯ ૨૭ ૩	૩૦ ૨૮ ૩	૩૧ ૨૯ ૩	૩૨ ૩૦ ૩	૯૦
૨૬ ૪	૩૦ ૨૭ ૪	૩૧ ૨૮ ૪	૩૨ ૨૯ ૪	૩૩ ૩૦ ૪	૧૨૦
૨૬ ૫	૩૧ ૨૭ ૫	૩૨ ૨૮ ૫	૩૩ ૨૯ ૫	૩૪ ૩૦ ૫	૧૫૦
૨૬ ૬	૩૨ ૨૭ ૬	૩૩ ૨૮ ૬	૩૪ ૨૯ ૬	૩૫ ૩૦ ૬	૧૮૦
૨૬ ૭	૩૩ ૨૭ ૭	૩૪ ૨૮ ૭	૩૫ ૨૯ ૭	૩૬ ૩૦ ૭	૨૧૦
૨૬ ૮	૩૪ ૨૭ ૮	૩૫ ૨૮ ૮	૩૬ ૨૯ ૮	૩૭ ૩૦ ૮	૨૪૦
૨૬ ૯	૩૫ ૨૭ ૯	૩૬ ૨૮ ૯	૩૭ ૨૯ ૯	૩૮ ૩૦ ૯	૨૭૦
૨૬ ૧૦	૩૬ ૨૭ ૧૦	૩૭ ૨૮ ૧૦	૩૮ ૨૯ ૧૦	૩૯ ૩૦ ૧૦	૩૦૦

એકત્રીસા. જો સારા થવું હોય, તો માળાપ અને મેહેતાજીનું કલ્પન માનવું.

૩૧ ૧	૩૧ ૩૨ ૧	૩૨ ૩૩ ૧	૩૩ ૩૪ ૧	૩૪ ૩૫ ૧	૩૫
૩૧ ૨	૬૨ ૩૨ ૨	૬૪ ૩૩ ૨	૬૬ ૩૪ ૨	૬૮ ૩૫ ૨	૭૦
૩૧ ૩	૯૩ ૩૨ ૩	૯૬ ૩૩ ૩	૯૮ ૩૪ ૩	૧૦૨ ૩૫ ૩	૧૦૫
૩૧ ૪	૧૨૪ ૩૨ ૪	૧૨૮ ૩૩ ૪	૧૩૨ ૩૪ ૪	૧૩૬ ૩૫ ૪	૧૪૦
૩૧ ૫	૧૫૫ ૩૨ ૫	૧૬૦ ૩૩ ૫	૧૬૫ ૩૪ ૫	૧૭૦ ૩૫ ૫	૧૭૫
૩૧ ૬	૧૮૬ ૩૨ ૬	૧૯૨ ૩૩ ૬	૧૯૮ ૩૪ ૬	૨૦૪ ૩૫ ૬	૨૧૦
૩૧ ૭	૨૧૭ ૩૨ ૭	૨૨૪ ૩૩ ૭	૨૩૧ ૩૪ ૭	૨૩૮ ૩૫ ૭	૨૪૫
૩૧ ૮	૨૪૮ ૩૨ ૮	૨૫૬ ૩૩ ૮	૨૬૪ ૩૪ ૮	૨૭૨ ૩૫ ૮	૨૮૦
૩૧ ૯	૨૭૯ ૩૨ ૯	૨૮૮ ૩૩ ૯	૨૯૭ ૩૪ ૯	૩૦૬ ૩૫ ૯	૩૧૫
૩૧૧૦	૩૧૦ ૩૨૧૦	૩૨૦ ૩૩૧૦	૩૩૦ ૩૪૧૦	૩૪૦ ૩૫૧૦	૩૫૦

સોબત તેવી અસર માટે સારા છોકરાના સંગમાં રહેવું.

૩૬ ૧	૩૬ ૩૭ ૧	૩૭ ૩૮ ૧	૩૮ ૩૯ ૧	૩૯ ૪૦ ૧	૪૦
૩૬ ૨	૭૨ ૩૭ ૨	૭૪ ૩૮ ૨	૭૬ ૩૯ ૨	૭૮ ૪૦ ૨	૮૦
૩૬ ૩	૧૦૮ ૩૭ ૩	૧૧૧ ૩૮ ૩	૧૧૪ ૩૯ ૩	૧૧૭ ૪૦ ૩	૧૨૦
૩૬ ૪	૧૪૪ ૩૭ ૪	૧૪૮ ૩૮ ૪	૧૫૨ ૩૯ ૪	૧૫૬ ૪૦ ૪	૧૬૦
૩૬ ૫	૧૮૦ ૩૭ ૫	૧૮૫ ૩૮ ૫	૧૯૦ ૩૯ ૫	૧૯૫ ૪૦ ૫	૨૦૦
૩૬ ૬	૨૧૬ ૩૭ ૬	૨૨૨ ૩૮ ૬	૨૨૮ ૩૯ ૬	૨૩૪ ૪૦ ૬	૨૪૦
૩૬ ૭	૨૫૨ ૩૭ ૭	૨૫૯ ૩૮ ૭	૨૬૬ ૩૯ ૭	૨૭૩ ૪૦ ૭	૨૮૦
૩૬ ૮	૨૮૮ ૩૭ ૮	૨૯૬ ૩૮ ૮	૩૦૪ ૩૯ ૮	૩૧૨ ૪૦ ૮	૩૨૦
૩૬ ૯	૩૨૪ ૩૭ ૯	૩૩૩ ૩૮ ૯	૩૪૨ ૩૯ ૯	૩૫૧ ૪૦ ૯	૩૬૦
૩૬૧૦	૩૬૦ ૩૭૧૦	૩૭૦ ૩૮૧૦	૩૮૦ ૩૯૧૦	૩૯૦ ૪૦૧૦	૪૦૦

કામ સાથે વધવું નહીં પણ લાભવામાં ખુબમન રાખવું.

પાયા.

સતે વેહેલા જે સુધ, વેહેલા ઉડે વીર,
બળબુદ્ધિ બહુ ધન વધે, સુખમાં રહે શરીર.

૧૦૧ ૦૧	૧૧૦૧ ૨૧૧૧	૨૧૦૧ ૫૧	૩૧૦૧ ૭૧૧૧	૪૧૦૧ ૧૦૧
૨૦૧ ૦૧૧	૧૨૦૧ ૩	૨૨૦૧ ૫૧૧	૩૨૦૧ ૮	૪૨૦૧ ૧૦૧૧
૩૦૧ ૦૧૧૧	૧૩૦૧ ૩૧	૨૩૦૧ ૫૧૧૧	૩૩૦૧ ૮૧	૪૩૦૧ ૧૦૧૧૧
૪૦૧ ૧	૧૪૦૧ ૩૧૧	૨૪૦૧ ૬	૩૪૦૧ ૮૧૧	૪૪૦૧ ૧૧
૫૦૧ ૧૧	૧૫૦૧ ૩૧૧૧	૨૫૦૧ ૬૧	૩૫૦૧ ૮૧૧૧	૪૫૦૧ ૧૧૧
૬૦૧ ૧૧૧	૧૬૦૧ ૪	૨૬૦૧ ૬૧૧	૩૬૦૧ ૯	૪૬૦૧ ૧૧૧૧
૭૦૧ ૧૧૧૧	૧૭૦૧ ૪૧	૨૭૦૧ ૬૧૧૧	૩૭૦૧ ૯૧	૪૭૦૧ ૧૧૧૧૧
૮૦૧ ૨	૧૮૦૧ ૪૧૧	૨૮૦૧ ૭	૩૮૦૧ ૯૧૧	૪૮૦૧ ૧૨
૯૦૧ ૨૧	૧૯૦૧ ૪૧૧૧	૨૯૦૧ ૭૧	૩૯૦૧ ૯૧૧૧	૪૯૦૧ ૧૨૧
૧૦૦૧ ૨૧૧	૨૦૦૧ ૫	૩૦૦૧ ૭૧૧	૪૦૦૧ ૧૦	૫૦૦૧ ૧૨૧૧

માઆપને કનડવા નહીં, પણ રાજી રાજી રાખવા.

૫૧૦૧ ૧૨૧૧૧	૬૧ ૦૧૧૫૧	૭૧ ૦૧૧૭૧૧	૮૧ ૦૧૨૦૧	૯૧ ૦૧૨૨૧૧
૫૨૦૧ ૧૩	૬૨ ૦૧૧૫૧૧	૭૨ ૦૧૧૮	૮૨ ૦૧૨૦૧૧	૯૨ ૦૧૨૩
૫૩૦૧ ૧૩૧	૬૩ ૦૧૧૫૧૧૧	૭૩ ૦૧૧૮૧	૮૩ ૦૧૨૦૧૧૧	૯૩ ૦૧૨૩૧
૫૪૦૧ ૧૩૧૧	૬૪ ૦૧૧૬	૭૪ ૦૧૧૮૧૧	૮૪ ૦૧૨૧	૯૪ ૦૧૨૩૧૧
૫૫૦૧ ૧૩૧૧૧	૬૫ ૦૧૧૬૧	૭૫ ૦૧૧૮૧૧૧	૮૫ ૦૧૨૧૧	૯૫ ૦૧૨૩૧૧૧
૫૬૦૧ ૧૪	૬૬ ૦૧૧૬૧૧	૭૬ ૦૧૧૯	૮૬ ૦૧૨૧૧૧	૯૬ ૦૧૨૪
૫૭૦૧ ૧૪૧	૬૭ ૦૧૧૬૧૧૧	૭૭ ૦૧૧૯૧	૮૭ ૦૧૨૧૧૧૧	૯૭ ૦૧૨૪૧
૫૮૦૧ ૧૪૧૧	૬૮ ૦૧૧૭	૭૮ ૦૧૧૯૧૧	૮૮ ૦૧૨૨	૯૮ ૦૧૨૪૧૧
૫૯૦૧ ૧૪૧૧૧	૬૯ ૦૧૧૭૧	૭૯ ૦૧૧૯૧૧૧	૮૯૦૧૨૨૧	૯૯ ૦૧૨૪૧૧૧
૬૦૦૧ ૧૫	૭૦ ૦૧૧૭૧૧	૮૦ ૦૧૨૦	૯૦ ૦૧૨૨૧	૧૦૦૦૧૨૫

લંકા ગદને કાંગરે, નાયક નાયે મોર,
સીતા સરખી સુંદરી, રાવણ સરખો ચોર.

અડધા.

હીંગ મરચુને આમલી, સોપારીને તેલ,
જો ગાયતો ખપ કરે, તો પાંચે વસ્તુ મેલ.

૧	ના	ના	૧૧	ના	પા	૨૧	ના	૧ના	૩૧	ના	૧પા	૪૦	ના	૨ના
૨	ના	૧	૧૨	ના	૬	૨૨	ના	૧૧	૩૨	ના	૧૬	૪૧	ના	૨૧
૩	ના	૧૧	૧૩	ના	૬૧	૨૩	ના	૧૧૧	૩૩	ના	૧૬૧	૪૨	ના	૨૧૧
૪	ના	૨	૧૪	ના	૭	૨૪	ના	૧૨	૩૪	ના	૧૭	૪૩	ના	૨૨
૫	ના	૨૧	૧૫	ના	૭૧	૨૫	ના	૧૨૧	૩૫	ના	૧૭૧	૪૫	ના	૨૨૧
૬	ના	૩	૧૬	ના	૮	૨૬	ના	૧૩	૩૬	ના	૧૮	૪૬	ના	૨૩
૭	ના	૩૧	૧૭	ના	૮૧	૨૭	ના	૧૩૧	૩૭	ના	૧૮૧	૪૭	ના	૨૩૧
૮	ના	૪	૧૮	ના	૯	૨૮	ના	૧૪	૩૮	ના	૧૯	૪૮	ના	૨૪
૯	ના	૪૧	૧૯	ના	૯૧	૨૯	ના	૧૪૧	૩૯	ના	૧૯૧	૪૯	ના	૨૪૧
૧૦	ના	૫	૨૦	ના	૧૦	૩૦	ના	૧૫	૪૦	ના	૨૦	૫૦	ના	૨૫

ખોતાના ભાઈ, ખીતા વગેરે વડીલોની સાથે વિવેકથી વર્તવું.

૧૧	ના	૨પા	૬૧	ના	૩ના	૭૧	ના	૩પા	૮૧	ના	૪ના	૯૧	ના	૪પા
૧૨	ના	૨૬	૬૨	ના	૩૧	૭૨	ના	૩૬	૮૨	ના	૪૧	૯૨	ના	૪૬
૧૩	ના	૨૬૧	૬૩	ના	૩૧૧	૭૩	ના	૩૬૧	૮૩	ના	૪૧૧	૯૩	ના	૪૬૧
૧૪	ના	૨૭	૬૪	ના	૩૨	૭૪	ના	૩૭	૮૪	ના	૪૨	૯૪	ના	૪૭
૧૫	ના	૨૭૧	૬૫	ના	૩૨૧	૭૫	ના	૩૭૧	૮૫	ના	૪૨૧	૯૫	ના	૪૭૧
૧૬	ના	૨૮	૬૬	ના	૩૩	૭૬	ના	૩૮	૮૬	ના	૪૩	૯૬	ના	૪૮
૧૭	ના	૨૮૧	૬૭	ના	૩૩૧	૭૭	ના	૩૮૧	૮૭	ના	૪૩૧	૯૭	ના	૪૮૧
૧૮	ના	૨૯	૬૮	ના	૩૪	૭૮	ના	૩૯	૮૮	ના	૪૪	૯૮	ના	૪૯
૧૯	ના	૨૯૧	૬૯	ના	૩૪૧	૭૯	ના	૩૯૧	૮૯	ના	૪૪૧	૯૯	ના	૪૯૧
૨૦	ના	૩૦	૭૦	ના	૩૫	૮૦	ના	૪૦	૯૦	ના	૪૫	૧૦૦	ના	૫૦

દક્ષિણદેશ રાક્ષસ ધણા, રાવણ કરતો રાજ,
રામે રાવણ મારીયો, સીતાજીને કાજ;

સંખ્યા પરિમાણ.

સવળી.

અવળી.

એકમ.....૧	અબજ.....૧૦૦૦૦૦૦૦૦૦
દશક.....૧૦	દશકોડ.....૧૦૦૦૦૦૦૦૦
સો.....૧૦૦	કોડ.....૧૦૦૦૦૦૦૦
હજાર.....૧૦૦૦	દશલાખ.....૧૦૦૦૦૦૦
દશહજાર.....૧૦૦૦૦	લાખ.....૧૦૦૦૦૦
લાખ.....૧૦૦૦૦૦	દશહજાર.....૧૦૦૦૦
દસલાખ.....૧૦૦૦૦૦૦	હજાર.....૧૦૦૦
કોડ.....૧૦૦૦૦૦૦૦	સો.....૧૦૦
દશકોડ.....૧૦૦૦૦૦૦૦૦	દશક.....૧૦
અબજ.....૧૦૦૦૦૦૦૦૦૦	એકમ.....૧

૦ ૦૦ ૦૦૦ ૧૦ ૧૦૦ વગેરે અધુર્ણાકોની પદાર્થો વડે સમજ.

એક લાહુ જે જળુને સરખે ભાગે વેહેચીએ, તો દરેકને કેટલો કેટલો આવે ?

એક રૂપિયો ૪ માણસને સરખે ભાગે વેહેચી આપતાં દરેકને શું આવે ?

મારા બાપે ૧ રૂપિયો મને આપ્યો. તેમાંથી ૪ આના સ-ટીશીકેટ શીના મારતરને મેં આપ્યા. તો બાકી મારા પાસે શું રહ્યું હશે ?

મારી હુશિયારી જોઈ સાહેબે મને ૨ રૂપિયા ધનામના આપ્યા. તેમાંથી ૦૦ રૂપિયાની મેં ઘોતલી લીધી ૦૧ રૂપિયાની સ્લેટ લીધી તો બાકી મારા પાસે શું રહ્યું હશે ?

ગરીબોને ખાવાનું અપાવવા માટે ખરડો કયો. તેમાં ૦ ૩-
પિયો મારા મોટા ભાઈએ આપ્યો. ને ૦૦ ૩પિયો મારા કાકાએ
આપ્યો. અને ૦૦૦ ૩પિયો મારા દાદાએ આપ્યો. ૧૦ ૩પિયો દીવાન
સાહેબે આપ્યો, તે ખરડો કેટલા ૩પિયાનો થયો ?

ઉપયુરી સાહેબે ખુશ થઈને ૧૥ રૂપિયાનાં પતાસાં ૬ ઊક-
રાઓમાં વેહેડ્યા, તો દરેકને કેટલા રૂપિયાના આવ્યા હશે ?

એક ભિક્ષુકને ૦૧ રૂપિયાની બાજરી ૦૥ રૂપિયાની ઘેતલી
૦૧ રૂપિયાનો ગોળ અને ૧૥ રૂપિયાના વાસણ અપાવ્યા, ત્યારે
કુલ કેટલું અપાવ્યું ?

માસ્તર સાહેબે ૧૥૩ રૂપિયો ગરીબોને વેંહેયવા માટે કાઢ્યો. તેમાં ૦૧ રૂ. ના દાણીયા ૦૧ રૂ. ના મમરા છોકરાઓને વેંઝ્યા, અને ૦૧૩ રૂ. નું ઘેટાને દૂધ પાચું. પછી જે બાકી રહ્યું તે એ જણ વચ્ચે વેંહેયી આવ્યું. ત્યારે તે દરેકને શું આવ્યું હશે ?

એક ગામમાં ૪૭૫ સિપાઇની પલટન છે. તેમાંથી ૪૫ સિપાઇઓ પગાર વધવાથી બીજે ગામ ગયા, ત્યારે પલટનમાં કેટલા સિપાઇઓ રહ્યા ?

એક પાંચરાપોગમાં ગાયો, ભેંશો, બળદ, પાડા, બકરાં મળી ૪૦૦ જાનવર છે. તેમાં ૪૦ ગાયો છે, ૪૫ બળદ છે, ૩૦ પાડા છે, ૭૨ ભેંશો છે. ત્યારે બકરાં કેટલાં હશે ?

એક તંબોળી પાસે ૩૦૦ રૂ. ની મુડી હતી. તેને દેવાળું કાઢવાનો વખત આવ્યો, ત્યારે તેના ભાઈએ ૧૦૦ રૂ. આપ્યા તેથી તેણે ૧૫૦ રૂ. નેસ્તીને, ૪૦ કાપડીયાને, ૩૦ હાથી દાંત વાળાને,

૧૦૦ રૂ. નાણાવટીને અને ૭૫ રૂ. પરચુરણ પરચુરણ વેચી દીધા. ત્યારે તે તંબોળા પાસે કેટલા રૂ. બાકી રહ્યા ?

મોઢે ગણી શકાય તેવા સરવાળા, બાદબાકી, ગુણાકાર અને ભાગાકાર.

એક ટોપલામાં ૭૨ દાડમ છે, તે ૧૨ જણ વચ્ચે વેહેંચતાં દરેકને ભાગ કેટલા આવશે ?

મારા પાસે ૧૨ રૂપિયાની મુડી છે. દરેકને ૦૫ રૂ. આપું તો કેટલા જણને આપી શકાય ?

એક મદારી પાસે જનવરોના ભરેલા ૪ કંડીયા છે. પહેલા કંડીયામાં ૫ વાંદરીના બચ્ચાં છે, તેથી બમણા બીજા કંડીયામાં ઉંદરો છે, અને બીજાથી ત્રણ ગણા ત્રીજામાં કુકડા છે, અને ત્રીજાથી ચાર ગણા ચોથામાં કચુતર છે, તો દરેકને જનવરો કેટલાં કેટલાં હશે ?

મારા ઘરે ૧૫૩ કેરીઓ લાવ્યા. તેમાં ૧૭ જણને આપતાં તમામ થઈ રહી, તો દરેકને કેટલી કેરીઓ આવી હશે ?

એક પંગતમાં ૧૨૦ માણસો સાથે જમવા બેઠા છે, તેમાં ૭૫ થાળીઓ છે, તો બીજા કેટલી થાળીઓ જોઈશે ?

એક ઘોડરમાં ૩૫ ઘોડાં અને ૨૦ ઘોડીઓ છે. દરેકને ૦૫ અરધો શેર ગોળ આપીએ તો કેટલો ગોળ જોઈએ ?

૩૨ નારંગીઓ ૭ જણને સરખી રીતે આપતાં બાકી કેટલી વધે ?

૧૦ છોકરા છે. તે દરેકને ત્રણ ત્રણ લાડવા આપીએ, તો ૨ લાડવા વધે છે તો મારી પાસે કેટલા લાડવા હશે ?

એક ગામડી નિસાળમાં ૧૨ છોકરા ને ૮ છોડીઓ છે. છોકરાની ફી ૪ આના છે, અને છોડીઓની ફી ૨ આના છે. તો કુલ ફી કેટલી ઉપજે ?

હાકોર સાહેબે ૧૬ રૂપિયા ધનામ માટે આપ્યા. તેમાં છેલ્લા છોકરાને ૨ રૂપિયાની ચોપડીઓ અપાવી અને તેનાથી બમણી કિંમતની પેહેલા નંબરને અપાવી. અને બાકી જે રૂપિયા રહ્યા તે બે ગરીબ છોકરાને લૂગડાં, ચોપડીઓ લેવાને વેંચી દીધા, તો દરેક છોકરાઓને ભાગ શું આવ્યું હશે ?

ડાકતર સાહેબે નિસાળમાં દહાણી કરી. અમારા વર્ગમાં ૪૦ છોકરા હતા. તેમાં મને ૧૦ દાડમ આપ્યા. અને મારાથી બમણા મારા નાના ભાઈને આપ્યા. પછી બાકી જે છોકરાઓ રહ્યા, તે દરેકને નવ નવ દીધા તો કુલ દાડમ કેટલાં વહેંચ્યા ?

લીંબડીના જશવંતસિંહ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસના માલિક વકીલ સાહેબ ગણેશજી જેઠાભાઈના છાપખાનામાં ૧ મેનેજર છે. તેનાથી બમણા પ્રેસ મેન છે. પ્રેસ મેનથી ત્રણ ગણા બાઈન્ડીંગ કામ કરનારા છે. અને તેનાથી ચારગણા કંપોઝ કરનારા છે. તેનું માસિક ખર્ચ સરેરાશ ૧૯૮ રૂ. થાય છે. તો કુલ માણસો કેટલાં અને દરેક માણસ દીઠ સરેરાશ ખર્ચ શું ?

એક કોઠારમાં ૨૭૨૦૫ મણુ બાંટી છે, ૬૦૭૭ મણુ જીવાર છે, ૬૪૭ મણુ બાજરી છે, ૯૯ મણુ ગોધમ છે, અને ૭ મણુ કમોદ છે. તો તે કોઠારમાં કુલ કેટલા મણુ અનાજ હશે ?

એક સાહુકારને ઘણો લાભ થવાથી ૮૩૦૯૭ રૂપિયા કમાયો. તેમાંથી તેણે ૨૫૬૦૯ રૂ. પોતાના કુટુંબના માણસોને વેપાર કરવા આપ્યા. તો બાકી તેની પાસે કેટલા રૂપિયા રહ્યા ?

સંવત્ ૧૯૫૬ ના ભયંકર દુકાળને લીધે મહારાજ સાહેબે ૧૦૦૦૦૦ રૂ. પોતાના ભંડારમાંથી વાપરવા માટે કાઢ્યા. તેમાંથી ૨૭૬૯૭ ગરીબોની ખોરાકીમાં આપ્યા. ૧૧૨૦૯ પાંગરાપોળમાં આપ્યા. ૧૯૦૩૪ ગરીબોને ભણાવવા માટે આપ્યા. અને ૩૦૧૮૨ ખેતીના કામની મદદ માટે ખેડુતોને આપ્યા. બાકીના રૂપિયા આંધળા, ખેરા, મુંગા અને અપંગોમાં વહેંચ્યા. તો આંધળા, ખેરાં વગેરેને કેટલા રૂ. આપ્યા હશે ?

વઢવાણુ શેહેરમાં સાણુના ૧૨ કારખાના છે. દરેક કારખાનામાં ૩૨૦૭ સાણુના ગોળા થાય છે. તો બધા કારખાનામાં મળીને સાણુના કેટલા ગોળા થતા હશે ?

જળજીલણી અગીયારસને દહાડે દીવાન સાહેબે બાવાઓને રસોઇ આપી. તેમાં ૯૭ બાવા વચ્ચે ૧૨૬૧ માલપુવા જોયા. તો દરેકને ભાગ કેટલા આવ્યા હશે ?

એક ખોરડા ઉપર ૧૦૨૭ નળીઆ છે, તો તેવા ૭૯ ખોરડા ઉપર કેટલા નળીઆ હશે ?

કેરીના વેપારીઓએ મળીને મુંબઈની હાફુસ કેરી ૯૧૯૩૭ વેપાર કરવા માટે મંગાવી. તે ૮૯ વેપારીઓએ વેંચી લીધી તો દરેકને ભાગ કેટલી આવી હશે ?

એક ગાંધીએ ઘોળેરેથી ૧૦૦૦૦૦ નાળિયેર મંગાવ્યા. તેમાંથી

૨૫૦૦૦ લાણીમાં વેહેંચી દીધા. અને બાકીના ૭૫ વેપારીઓમાં વચી દીધા તો દરેકને લાગ કેટલા આવ્યા હશે ?

એક સોદાગર પાસે હાથી, ઘોડા, બકરાં, ઉંટ અને બળદ મળીને જનવરો હતાં. તેમાં ૧૦૦ હાથી હતા. તેનાથી ચારગણુ બળદ હતા. અને બળદથી ૭ ગણુ ઉંટ હતાં. ઉંટથી ૫ ગણુ ઘોડા હતા. અને ઘોડાથી ૩ ગણુ બકરાં હતાં ત્યારે તે સોદાગર પાસે બધા મળીને કેટલાં જનવરો હતાં ?

ભૂગોળ વિદ્યા.

આ ધોરણમાં પોતાના ગામની ભૂગોળ ચલાવવાની છે. તો અમારે દરેક ગામની ભૂગોળ કાઢતાં કદ વધી જાય, તેટલા માટે ભૂગોળ સંબંધી સેગ્સાજ ઓળખાણુ આપીએ છીએ.

છાંકરાઓ, આજે રવિવાર છે. જેથી અમને પણ નવરાશનો વખત છે. તો તમને ભૂગોળ સંબંધી કાંઈક નવું નવું બતાવીએ. તમે જેજે જુઓ તેમાં બરાબર ધ્યાન રાખી જોયેલું યાદ રાખજો.

જુઓ ? આપણે રહીએ છીએ તે ગામમાં કેટલાં બધાં ઘર છે ? કેવા કેવા મોટા સુશોભિત મકાનો છે ? મોટા મોટા પથરો-થી બાંધેલા અને ધણીજ કારીગરીવાળા બંગલા અને ઉંચાં શિખર વાળાં કેટલાં બધાં દરોં છે ? માણસોની વસ્તી કેટલી બધી છે ? ગામની અંદર રસ્તાઓની સડકો કેટલી બધી પહોળી અને મજબુત બાંધેલી છે ? વળી બંને તરફ પાણી જવાને કેવી પથ્થરની ગટરો બાંધેલી છે ? આહા !! આ મોટી બજારમાં વેપારની કેટલી બધી ધમાલ ચાલે છે ? જુઓ જુઓ ? ? કંસારા, સોની, સુતાર, લુહાર, મોચી, દરજી, મ-

હીયાર, કુંભાર, સલાટ વગેરે કારીગર ભોડા પોતાનો હાંથી કારીગરીવાળો માલ વેચે છે. અને તેનું જે ઉપજે તેનો ખપ પડતો બીજો માલ ખરીદ કરે છે. આમ અરસપરસ એક બીજા કેવા લે છે દે છે ? કહો ? આવું તમે કાંઈ ઠેકાણે જોયું છે ? હા સાહેબ. અમદાવાદ, સુરત, મુંબઈ, પુના, જામનગર, જુનાગઢ, ભાવનગર. વગેરે મોટા શહેરોમાં જોયેલું છે. તેમાં સાથી સરસ મુંબઈ શહેર છે. ત્યાં વેપારની સાથી વધારે ધમાલ ચાલે છે, અને સા કરતાં વસ્તી પણ વધારે છે. આ દરેક મોટાં શહેરોમાં ૩ વગેરેનાં મોટાં મોટાં વરાળયંત્રથી ચાલનારાં કારખાનાં છે. તેમાં હજારો માણસોની રોજ ચાલે છે. જુઓ ? આવું તો મોટાં શહેરોમાં જોવામાં આવે છે. અને તેથી થોડું નાનાં શહેરોમાં જોવામાં આવે છે. ધાંગધ્રા, લીંબડી, વઢવાણ, રાજકોટ, પાલીતાણુ, શિહોર એ શહેરો ઉપર જેવાં મોટાં નથી. આવા શહેરોમાંથી પથ્થરની ખરલો, ગાંડીયા અને સાબુ, વળી સુશોભિત પીતળના વાસણો વગેરે દેશવરોમાં જાય છે. શહેરોથી નાનાં ગામડાં તમે જોયાં હશે ? તેમાં શહેરો જેવાં મકાનો, અને સડકોવાળા રસ્તા હોતા નથી. વસ્તી પણ થોડી હોય છે. એ ગામડા વાળાઓ શહેરમાં આવી (હટાણું) ખપ પડતો માલ લઈ જાય છે, વળી પોતાના ગામડામાં નીપજતી ચીજો શહેરોમાં વેચે છે. જુઓ ? અગાઉના બાદશાહે બંધાવેલા કિલ્લા કેવા મજબુત બાંધણીના છે ? તેમાં આ બખ્તર, ભાલો, તીર, દાલ અને તરવાર છે, લગાઈના વખતે લશ્કરનો બચાવ થઈ શકે, તેવું રહેવાનું સ્થળ છે. જુઓ આ અસલના ભાંગી પડેલા મકાનો છે. જેને આપણે ખડક કહીએ છીએ. આ મોટી ખાણ તો જુઓ ? આ ખાણમાં અ-

નાજ ભરેલું છે. તે વરસાદની તંગીમાં દુકાળના વખતમાં ધણુંજ ઉપયોગી થઈ પડે છે. આ પથ્થરની ખાણો છે. તેમાંથી પથ્થર કાઢી મકાનો બાંધવાના ઉપયોગમાં વાપરે છે.

ભુઓ ? શહેરના રસ્તા, મહેલો, કિલ્લા, ખંડેરો, દેરાં, ખાણો, તમે જોયું. હવે શહેર બહાર ચાલો, ખીજું બતાવીએ. કહો ? આપણે શેનાપર ચાલીએ છીએ ? જમીન ઉપર. ભુઓ ? આ જમીન કંઈજ છે. આ સામે બાગ ભુઓ ? ચાલો તમે થાકી ગયા હશે. આપણે બાગમાં થાક ઉતારીએ. ભુઓ, આ કાઠોને તમે ઓળખતા હશે ? પોપૈયા, આંગ્રો, રાયેણ, નાળિયેરી, ખજૂરી, કેળ, અંજીર, ચારોળી, બદામ, ષસતાં, અખોડ, કાળુ, જયફળ, લવીંગ વગેરેના કાઠો ભુઓ ? ચાલો ? મોગરો, ચબેલી, ગુલાબ વગેરેના ફૂલોમાંથી કેવી ખુશબોદાર સુગંધ આવે છે ? તમે જે જે ભુઓ તે યાદ રાખજો. આ રણ ભુઓ ? તેમાં બધી તરફ રેતી આવેલી છે. કાઠનું તો આંહી નામજ નથી. કચ્છનું રણ જોશો ત્યારે ખજાર પડશે. ભુઓ ? આ ખાડી છે. તેમાં 'કટલું' બધું પાણી છે ? આટલું બધું પાણી શેમાં હોય ? દરિયામાં તેમાં ભુઓ તો વહાણો, આગબોટો ચાલે છે, હમ્મરો માણસો બેસે છે, પરદેશથી માત્ર આવે છે, અને અહીંથી માત્ર જાય છે. તમે દરિયાનું પાણી ચાખી ભુઓ ? આતો ખાઈ લાગે છે. મીઠું પાણી શેનું છે ? તળાવ, નદી, કુવા વગેરેનું પાણી મીઠું હોય છે. ભુઓ ? રેલવે ગાડી કરતાં આગબોટનું લાડું ઓછું હોય છે. અને વહાણનું તો તે કરતાંએ ધણુંજ ઓછું હોય છે. તમે રેલવે ગાડી જોઈ છે ? હા સાહેબ. હું રેલમાં બેસીને અમદાવાદ ગયો હતો. રેલવે ગાડી પાણીમાં ચાલે કે ? ના. તે તો સડકપર પાટા જડેલા

હોય તેનાપરજ ચાલે. અને ગાડાં તો સડક ન હોય ત્યાં પણ ચાલે છે. જુઓ ને ? જ્યાં રેલવે ગાડી નથી હોતી, ત્યાંથી માણસો ગાડા રસ્તે માલ લાવે છે અને કાંઈ જાય છે. ગાડાં જગદયી ચાલે છે, રેલવે અને આગમોટો વરાળથી ચાલે છે. અને વહાણ પવનથી ચાલે છે. જુઓ ? જે શહેર દરિયા કાંઠે હોય તે બંદર કહેવાય. ઘોલેરા, ઘોઘા, દીવ, વેરાવળ, પોરબંદર, મહુવા, મુખાઇ, ભાવનગર એ બધાં બંદર કહેવાય છે. આવા બંદરોથી પરદેશ સાથે વેપાર થતો ચાલે છે. જુઓ ? તમને ખાતરી થઈ, કે સૌથી વધારે પાણી દરિયામાં હોય, અને દરિયાનું પાણી ખાઈ હોય. દરિયા કાંઠે શહેર હોય તે બંદર કહેવાય. ઘણી વસ્તી અને ઘણાં કારખાનાં હોય, વળી વેપારની ધંધાલ વધારે ચાલતી હોય, તે મોટાં શહેર કહેવાય. ત્રિવાય રસ્તા, મકાનો, ખડેરો, ખાણો, ઝાડો, ખાડીઓ વગેરે જાણ્યું. હવે દરિયાથી કાંઈક નાનું બતાવીએ. જુઓ ? આમાં કેટલું બહુ પાણી ભરેલું છે ? બધી તરફ પત્થરથી કેવું બાંધી લીધેલું છે ? કહો, આ શું કહેવાય ? સરોવર કહેવાય. મોટા સરોવરમાં બારે માસ પાણી રહે છે. વીરમગામમાં મુનસર, ને ધોળકામાં મલાવ એ મોટાં સરોવરો છે. આવાં સરોવરોમાં માણસો નાનાં હોડીઓમાં બેસી હવા ખાય છે. તેમાં મોટાં વહાણો ચાલી શકતા નથી. સરોવરથી નાનું હોય તે તળાવ કહેવાય છે. તળાવમાં બારે માસ પાણી રહેતું નથી. જુઓ ? આ મોટો ખાડો કેવડો બિંડો અને મોટો છે ? તેનાથી સામો આ મોટો ટેકરો જુઓ ? તેનાથી છેટે નાના ટેકરાઓ જુઓ ? આ બધા ડુંગરા કહેવાય. જુઓ ? આ ચોટીલાનો ડુંગર કહેવાય. ઘણાજ ઉંચો ટેકરો હોય તે પર્વત કહેવાય. તમે આબુ, શિવુંજો, ગિરનાર વગેરે પર્વતો જોયા હશે ? તે પર્વતોમાં કારીને ધનવાન લોકોએ મોટાં મોટાં દેરાં બંધાવ્યાં છે. અને

હજારો માણસો જન્ય એ જાય છે. પર્વતો ઉપરની ઠંડી હવાથી મન આનંદમાં રહે છે. જુઓ? આ પર્વતની ટોચ કે શિખર કહેવાય. તમે દેરાં ઉપર જોશો તો શિખરની ખખર પડશે. શિખર કેવા આકારનું હોય છે? શંકુ આકારનું. જેમ અંદરેથી વેપાર વધારે થાય છે તે કાયદા છે, તેમ પર્વતોથી પણ ઘણાજ કાયદા છે. તેમાં હીરા, માણિક, સોનું, રૂપું, તાંબું, કલક, વગેરે કીમતી ધાતુ નીકળે છે. વળી મોટી મોટી નદીઓ પર્વતમાંથી નીકળે છે. હવે ચાલો દિવસ થોડો રહ્યો છે, અને હજી દેખાડવાનું બાકી છે. જુઓ? આ મોટી જખરી નદી છે, તેમાં ખારેમાસ પાણી રહે છે. સિંધુ, સાબરમતી, નર્મદા, તાપ્તી, વિંધ્યામીત્રી, મહી એ મોટી નદીઓમાં જખરાં વહાણો ચાલે છે. તેથી વેપારને ઘણો લાભ થાય છે. એનાથી નાની નદીઓ ભાદર, શેત્રુંજી, મચ્છુ, આજી વગેરે છે. તેમાં પાણી ખારેમાસ રહેતું નથી. અને ઘણીજ થોડી મુદત પાણી રહે છે, તેને ભોગાવો કહે છે. જેમકે લીંબડીનો ભોગાવો, વટવાલુનો ભોગાવો. જેમ અંદરેથી અને પર્વતોથી કાયદા છે, તેમ નદીઓથી પણ કાયદા છે. નદીઓમાં પૂર આવવાથી ખેતરોમાં પાણી ફરી વળે ને કાંપ જામે, તો પાક સારો થાય છે. નદીનું પાણી લોડોના નહાવા ઘોવા ને પીવાના ઉપયોગમાં ઘણું આવે છે. પહાડોની જમીન ટેકરાવાળી હોવાથી નદીનું પાણી ત્યાં ફરી વળવાથી ઝાડો થાય છે.

જુઓ? આ મોટો ધરો કહેવાય. થોડી જગ્યામાં પાણી કેટલું બધું ઊંડું છે? આ પાણી ખારેમાસ રહેતું નથી. આ પાણીના નાના નાના વેહેળા જુઓ? આમાં નદીઓ જેટલું પાણી હોતું નથી. જુઓ? આ નાના નાના વેહેળા છે તેમાં પાણી થોડું જ છે. જુઓ? આ નાના કહેવાય? એમાંથી મરડીઆ કાંકરા નીકળે છે, અને તેનો

ચુનો થાય છે. જુઓ ? આ નદીનો કાંઠો કહેવાય. આ ભોગવામાં પાણી ન હોવાથી નાનાં વીડા ગાળી બેરાંઓ પાણી ભરે છે. કેટલાક દૂવામાંથી પાણી ભરે છે, અને કેટલાક ઉંડા ગાળેલા અને પાણીથી બાંધેલા કંડમાંથી પાણી ભરે છે. જુઓ ? આ નદીમાં રેતી કેવી રતાશ પર છે ? કેટલીક નદીઓમાંથી કાળા, ઘોળા અને રાતા કાંકરા નીકળે છે. છોકરાઓ ? આ સામેનો કાંડો કહેવાય. ચાલો આપણે સામે કિનારે જઈએ. જુઓ ? આ દૂવા છે, તેમાંથી કોહુવતી પાણી લઈ આ ધોરીઆ વાટે વાડીમાં પાવે છે. કહો, આ વાડીની જમીન કેવી છે ? સાહેબ ! શેહેરની કે ગામની કે રસ્તા જેવી નથી. આતો કાળી જમીન છે. વળી પોચી છે. આમાં ધૂળ નથી. જુઓ ? આ બધીવાડીઓ કહેવાય.

વરસાદની તાણ હોય, ત્યારે દૂવામાંથી કોહુવતી પાણી લઈ વાડીમાં જે વાવેલું હોય તેને પાણી પાવે. ચાલો વાડીથી 'મોટું મોટું' બતાવું. જુઓ ? આ ખેતર કહેવાય. કહો ? વાડી દરતાં કેવડું 'મોટું' છે ? આવા ખેતરોમાં જે વાવેલું હોય, તે વરસાદથીજ પાકે અગર નદીનું પુર ફરી વળેતોજ પાકે છે. આ ભાલની જમીનમાં જુઓ ? ઘઉં અને કપાસ ધણોજ પાકેલો છે. જુઓ, આની જમીન કેવી છે ? જરા રતાશ પડતી, ભુરી, અને કાળી છે. આપણે જમીન ઉપર ચાલીએ છીએ તેવી નથી. છોકરાઓ અત્યારે આપણે ક્યાં ઉભા છીએ ? સાહેબ વગડામાં. વગડામાં શું શું હોય ? ઝાડો, વાડીઓ, અને ખેતરો હોય.

જુઓ, આ લીંબુ અને ગોળાનો આકાર કેવો છે ? ગોળ છે. ત્યારે તમે એક કુંડાળું ચકર ચકર ફરો. સાહેબ ! ઝાડો ફરતાં જણાય છે. એતો તમારી આંખના ભૂલાવાથી તમને ઝાડો ફરતાં જણાય છે, પણ ઝાડ ફરતાં નથી. તમને કુંડાળું ફરવાથી કેવો આકાર જણાયો ? ગોળ આકાર જણાયો. ત્યારે પૃથ્વીનો આકાર કેવો છે ? ગોળ છે. પૃથ્વી ઉપર શું શું આવેલું છે ? ગામ,

નદી, પર્વત, સમુદ્ર, ઝાડ, જંગલ, ખેતર, વગેરે આવેલાં છે. પૃથ્વી કેવી છે? ગોળ દડા જેવી છે. હવે ઉતાવળા ચાલો સાંજ પડના આવી. સૂર્ય આથમવા આવ્યો છે. છોકરાઓ, બરાબર ધ્યાન રાખી વિચારીને જવાબ આપો ? સૂર્ય આ બાબુએ આથમે છે, તો કંઈ બાબુએ ઉગતો હશે ? સાહેબ ! આથમે છે તેની સામી બાબુએ ઉગે છે. બરાબર. ત્યારે જે બાબુએ સૂર્ય ઉગે છે તેને કંઈ દિશા કહેશે ? ઉગમણી દિશા કહીશું. સૂર્ય આથમે છે તેને કંઈ દિશા કહેશે ? આથમણી દિશા કહીશું. બુઓ ? ઉગમણી ને પૂર્વ દિશા કહેવી, અને આથમણીને પશ્ચિમદિશા કહેવી. તમે ઉગમણી દિશામાં ઉભા રહો. કહો, તમારા હાથ-હાથલણી કંઈ દિશા છે ? ઉત્તર દિશા છે. જમણા હાથલણી કંઈ દિશા છે ? દક્ષિણદિશા છે. હવે સમજ્યા કે ? દિશાઓ કેટલી છે ? ઉત્તર, દક્ષિણ, પૂર્વ અને પશ્ચિમ એ ચાર દિશાઓ છે.

આવી રીતે ધરના ચોરડાની, નિશાળની અગર હર-કોઈ જગ્યાની દિશાઓ પૂછી ખુબ સમજુત આપવી.

નકશાની દિશાઓ.

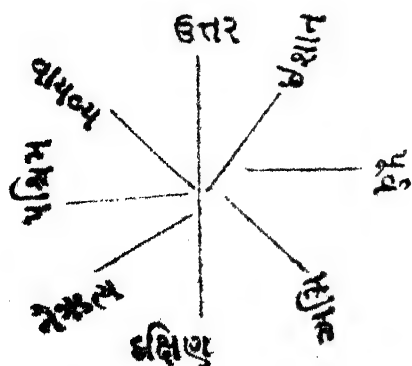
નકશા ભણી મ્હોં કરીને ઉભા

રહીએ, તો મથાળે ઉત્તર, નીચે

દક્ષિણ, જમણા હાથ તરફ

પૂર્વ, અને ડાબા હાથ તરફ

પશ્ચિમ, દિશા આવે છે.

ખૂણા—ઉત્તર અને પૂર્વદિશા વચ્ચેનો ઇશાનખૂણો, પૂર્વ અને દક્ષિણદિશા વચ્ચેનો અગ્નિખૂણો, દક્ષિણ અને પશ્ચિમ દિશા વચ્ચેનો નૈરૂત્યખૂણો, અને પશ્ચિમ અને ઉત્તર દિશા વચ્ચેનો વાયવ્યખૂણો કહેવાય છે.

પદાર્થ પાઠો.

હવાના સાદા ગુણ—વાયુરૂપી પદાર્થ.

સાધન—વીજળો, પતંગ, ફેરકણું, નજર બાંધવાના પ્રયોગની ચીજો, ચુલો, તાસક અને પાણી વગેરે.

વાની ઓળખાણ—આપણને બહારો થાય છે ત્યારે પાંખો હલાવવાથી વા આવે છે. પૃથ્ક ભારતાં હાથમાં આવે છે, તેનો અવાજ કાને સંભળાય છે વળી શરીર સાથે અથડાય છે, અને જ્યારે ખૂબ વંદોળ આવે છે, ત્યારે ઘૂંઘ ધણી ઉડે છે અને ઝાડનાં પાનો હાલતા જણાય છે. આ ઉપરથી ખાત્રી થાય છે કે વા છે.

વા કેવી જગ્યામાં રહે છે? ધરમાં, બહાર, મોંમાં, પેટમાં વગેરે તમામ ઠેકાણે વા રહે છે. વા નહોતી તો આપણે ગુંગળાઇને મરી જઇએ.

વાનું દબાણ—રજ્જીરની નળી અથવા દડામાં વા ભરી તેને દબાવીએ તો, અંદરનો વા દબાઇ જાય છે. જુઓને? રજ્જીરના રમકડાં દબાતાં દબાય છે ત્યારે તેનો કેવો અવાજ થાય છે?

ટાઢો ઉતો વા—વામાં ઠંડી અને ગરમી લેવાનો ગુણ છે માટે ટાઢો ઉતો વા થાય છે.

ગરમ વા—રસોડાનો, સગડી પાસેનો, અને ઉનાળાનો વા ગરમ હોય છે. આપણે જોઇએ છીએ કે, ઉનાળામાં કેવી ઉની લૂ વાય છે.

ઠંડો વા—સરોવરનો, દરિયાનો, ચોમાસામાં ખૂબ વરસાદનો, આગ બગીચાનો અને ફુંગર ઉપરનો વા ઠંડો હોય છે. શેતુંજો,

આણુ, ગીરનાર વગેરે ડુંગરો ઉપર ચડ્યા હોયએ, ત્યારે ઠંડો વા આપણને કેવો આનંદ આપે છે ?

ઠંડી હવા લાગવાનું કારણ—ભોંયની નજીકની હવા જડી લાગે છે, અને જેમ જેમ ઉંચે ચડીએ તેમ તેમ હવા પાતળી હોવાથી ઠંડી લાગે છે.

સુગંધવાળો અને દુર્ગંધવાળો વા—આગ બગીચાનો વા સુગંધવાળો લાગે છે. આપણે ઝાડીવાળા સ્થળમાં ફરીએ તો ખુશબોદાર હવા આવે છે. પણ ખાળકુંડી, ગટર, પાયખાનું, ઉકરડો, ચમારનો કુંડ, મુડદાં દાટવા તથા બાળવાની જગ્યા વગેરેનો વા ખરાબ લાગે છે. ત્યાં આગળ આપણે નીકળ્યા હોયએ તો દુર્ગંધને લીધે નાક આડું લૂગડું રાખવું પડે છે. કારણ કે તે જગ્યાનો વા નફારી ગંધવાળો લાગે છે.

છેત્રની દુર્ગંધ શાથી જણાય છે?—વામાં આરપાર જવાનો ગુણ છે તેથી સારી નરસી ગંધ લઇ જાય છે.

વામાં થતો અવાજ—ઢાલો લોટા ગોળામાં બોળતાં અવાજ થાય છે. કારણ કે લોટામાં વા છે, તે ગોળામાં બોળતાં લોટામાંનો વા નીકળી જતાં અવાજ થાય છે.

વા શાથી બગડે છે? દુર્ગંધવાળી ચીજોથી બગડે છે. જ્યાં ખરાબ હવા આવતી હોય તેવે ઠેકાણે રહેવું નહીં.

વાયુમાં ભાર—નજર બાંધવાનો પ્રયોગ—આપણે જોઈએ તો થાળી તથા વાડકામાં પવન છે. હવે વાડકામાં લાલચોળ અંગારા નાંખી તેમાં થોડો છાણુનો ભુકો નાંખીએ. અને ધૂમાડવાળો વાડકો થાળીમાં ઉંધો પાડી તેના ઉપર છાણુ પાણી રેડીએ. પછી જોઈએ તો વાડકો થાળી જોડે ચોંટી ગયેલો દેખાશે. વાડકાને ઉખાડીશું તો ઉખાડશે નહીં.

વાડકો થાળી જોડે ચોંટવાનું કારણ—વાડકામાંહેની હવા તાપથી પાતળી થઇ ઉડી જાય છે, અને ધૂમાડાને લીધે

વાડકા ભરાઈ જાય છે. તેના ઉપર બહારના પવનનું દબાણ થવાથી તે ચોંટી જાય છે. આ ઉપરથી જણાય છે કે વામાં ભાર છે.

વા હલકી વસ્તુને પણ ઉચકી રાખે છે—આપણે પંખીઓને અને પતંગને હવામાં ઉડતાં જોઈએ છીએ, ત્યારે જાણીએ છીએ કે તેમનો ભાર વા ઉપાડે છે. જો તેમનો ભાર વા ન ઉપાડે તો પક્ષીઓ ઉડતાં પડી જાય, અને પતંગ ઉડે જ ન શકે નહીં. આ ઉપરથી ખાતરી થાય છે કે, વામાં હલકી વસ્તુ ઉચકવાનો ગુણ છે. ૩, પીછાં વગેરે વામાં ઉડતાં આપણે જોઈએ છીએ.

વા દેખી શકાય છે ? આપણે વા દેખી શકતા નથી, માટે નજરે ન લગાય તેવો અદ્રશ્ય છે. પરંતુ ધમા, ફેરકણી વગેરે વાયુથી ફરફરે છે તેથી જણાય છે કે વા છે.

એકજ પદાર્થના ત્રણ રૂપ—આપણે યુક્તા ઉપર તપેલીમાં પાણી મૂકી જાણીએ તો, પાણીની વરાળ થશે. અને તે વરાળ વાયુ થઈ ઉડી જશે. પણ તપેલી ઉપર તાસક ઢાંકીએ તો પાણીનાં મોતીયાં જોવામાં આવશે. એટલે વરાળનું પાણી થએલું માનુષ પડશે. આ ઉપરથી જણાય છે કે, ખરદનું પાણી અને વરાળ, વરાળનું પાણી, અને પાણીનો ખરદ. એ રીતે એકજ પદાર્થના ત્રણ રૂપ બને છે.

ગુણ—વા નજરે ન દેખાય એવો, ભારવાળો, હલકી વસ્તુને ઉચકી રાખનાર, દબાણ કરી શકે એવો, અવાજ લાવનારો, ઠંડી અને ગરમી લઈ શકે એવો, આરપાર જનારો, વરાળને રાખનારો, અને સુગંધ દુર્ગંધને લઈ જનારો છે.

ઉપયોગ—હવા વગર પ્રાણી અને વનસ્પતિ જીવી શકે નહીં. અનાજ, પાણી વગર થોડા દહાડા ચાલે, પરંતુ વા વગર ચાલે નહીં. તેનાથી વહાણો ચાલે છે, પવનચક્ષીઓ ફરે છે અને દાણા દબાય છે. વામાં વરાળ રાખવાના ગુણથી વરસાદ આવે છે હવા અને પાણીની કિમત બેસતી નથી. પરંતુ તે અમુલ્ય છે.

ખાંડ વિષે.

સાધન—ઘોળાને રાતી ખાંડ, ગોળ, મીઠું, લોટ, ચાક વગેરે.

ખાંડ શેમાંથી બને છે ? ઘણાજ છોડવામાંથી થાય છે. પણ શેરડીમાંથી થાય છે તેટલી ખીજમાંથી થતી નથી.

ખાંડની ખનાવટ—શેરડીને ચીચોડામાં પીલીને રસ કાઢે છે. પછી તે રસને ઉકળાવે ખાંડ બનાવે છે.

ખાંડને—આપણે જોઈએ તો ચળકતી લાગે છે. તેનો રંગ ઘોળા ને રતાશ પડતો છે. તેને હાથમાં લઈ મસળીએ તો હવાએડી દાણાદાર લાગે છે. વળી ચીકણી હોવાથી હાથે ચોંટી જાય છે. આ ખીજ જાતની ખાંડ દાણાદાર નથી માટે ચળકતી નથી.

કઈ ચીજે ચીકણી છે ? ગુંદર, સરેશ, ગુંદાનો રસ, લાખ અને ખાંડની ચાસણી પણ થોડી ચીકણીદાર છે. વળી કાગળને પાણી લગાડીએ તો ચોંટી જાય છે. પણ સુકાય ત્યારે ઉખડી જાય છે. કારણ કે તે ગુંદર જેવો ચીકણો નથી.

ખાંડનું પાણીમાં ઓગળવું—જેમ સાકર, ગુંદર, ગોળ, મીઠું, પતાસું વગેરેને પાણીમાં નાંખીએ તો ઓગળી જાય છે, તેમ ખાંડ ઓગળી જાય છે પણ પથ્થર ને કાચ પાણીમાં નાંખીએ તો ઓગળતા નથી. કેમકે તેમનામાં ઓગળવાનો ગુણ નથી.

ખાંડનું ઝટ ઓગળવું—ખાંડને ટાટા પાણીમાં નાંખવાથી ઝટ ઓગળતી નથી, પણ ઊંડા પાણીમાં ઝટ ઓગળે છે.

ઘોળા રંગની કઈ ચીજે છે ? ર, મીઠું, દુધ, દહીં, રૂપું, ચાક, કપુર, ઘોળા કાગળ વગેરે.

ખાંડનો રવાદ—આપણે ખાંડને ચાખીએ તો તેનો રવાદ જાણ્યો લાગે છે.

જાળ્યા રવાદની કઈ ચીજે છે ? સાકર, ખાંડ, ગોળ, પતાસું વગેરે.

ખારા સ્વાદની કંઈ ચીજો? આંબલી, ખાટાં લીંબુ, કાકામી, ચણીભેર, કાચી ફેરી વગેરે. તીખા સ્વાદની કંઈ ચીજો? તીખાં, તજ, લવીંગ, મરચાં, સુંઠ, વગેરે. કડવા સ્વાદની કંઈ ચીજો? ફરીયાતુ, ગળો, લીમડાના પાન, કારેલાં. ખારા સ્વાદની કંઈ ચીજો? મીઠું, સીંધાલુણ, જવખાર વગેરે.

કેટલી જાતના સ્વાદ છે? ખારો, ખાટો, તીખો, કડવો, ગળ્યો અને તુરો.

તુરો સ્વાદની કંઈ ચીજો? ફેરીના ઝીણા મરવા વગેરે.

મીઠું ને ખાંડનું મળતાપણું—અંનેનો રંગ ધોળો છે. અંને પાણીમાં ઓગળે છે અને દેવતામાં બળે છે. અંને ખાવાના ઉપયોગમાં આવે છે.

જૂદાપણું—મીઠું સ્વાદમાં ખારું છે અને ખાંડ ગળી છે.

અંને શેમાં સરખા છે? રંગમાં. શેમાં જૂદા છે? સ્વાદમાં.

ચાક ને ખાંડ કંઈ બાબતમાં મળતા છે? રંગમાં.

શેમાં જુદા છે? સ્વાદમાં.

ખાંડ ને ગાળ શેમાં મળતા છે? સ્વાદમાં. શેમાં

જુદા છે? રંગમાં.

લોટ ને ખાંડમાં શું તફાવત છે? લોટ મોળો છે અને

ખાંડ ગળી છે. લોટ કરતાં ખાંડ વધારે ધોળી, ચળકતી ને દાણદાર છે.

આ બધી ચીજોમાં ખાવાનો વધારે ઉપયોગ લોટ, મીઠું,

અને મરચાનો છે.

ખાંડ અપારદર્શક છે—ખાંડની ઢગલીમાં પૈસો નાંખીએ

તો દેખાશે નહીં. કારણ કે ખાંડ અપારદર્શક છે. પણ પાણી ને

કાચના પ્યાલામાં પૈસો નાખવાથી દેખાશે. કેમકે તે અંને પારદર્શક છે.

ખાંડમાં રેતી નાંખી જુદી પાડવાનું—આપણે થોડી

ખાંડમાં થોડી રેતી નાંખીએ. પછી ખાંડ કાઢીએ તો નીક-

જશે નહીં. પણ એક ખાલામાં ખાંડ ને રેતી ભેગી થ-
એલી નાંખીએ ને તેમાં પાણી રેડીએ, તો થોડીવારમાં ખાંડનું
પાણી થઇ જશે. આ પાણીને લૂગડાવતી ગાળીશું તો ખાંડ દે-
ખાશે નહીં અને એકલી રેતી દેખાશે. આપણે આ પાણી ચાખીએ
તો ગળ્યું લાગશે. આ પાણી શીરો ને કંસાર કરવાના કામમાં
આવશે. જો આ પાણીને બાળીએ તો પાણી ખાંડ થશે. અને
ખાંડને બાળીશું તો કાચવો રાખ રહેશે.

ગુણ—ઘોળી, રાતી, ગળપણવાળી, અપારદર્શક, અળકતી,
પીગળે એવી, હવાએલી, દાણાદાર, ચોંટે એવી, વનસ્પતિની થએલી,
હસ્તકૃત, તાપપર ગળે એવી, અને પરદેશમાંથી આવનારી.

ખાંડ કંઈ જાતનો પદાર્થ છે? વનસ્પતિનો પદાર્થ છે અને
વનસ્પતિમાંથી થાય છે.

ખાંડ કુદરતે અને છે કે માણસ બનાવે છે? માણસ
બનાવે છે માટે હસ્તકૃત કહેવાય છે.

ખાંડ કયાં થાય છે? આપણા દેશમાં થતી નથી. એ તો
ચીન અને બંગાળા વગેરે દેશોમાં બને છે, અને ત્યાંથી આપણા
મુલકમાં આવે છે. બીજા દેશમાં જો જણુશે થતી હોય તે પર-
દેશી કહેવાય છે.

ઉપયોગ—ખાંડને તરેહ તરેહની મીઠાઇ બનાવવામાં વા-
પરે છે. વળી કારીગર લોકો ખાંડની ચાસણીમાં ભાતભાતના રંગ
મેળવી તરેહવાર સુંદર રમકડાં બનાવે છે. તે સ્વાદીષ્ટ હોવાથી
લોકો ખાવાના ઉપયોગમાં વાપરે છે.

વિશેષ—ખાંડ ઘોળી અને રાતી એમ બે જાતની આવે
છે. તેમાં ઘોળી ખાંડમાં ડાબોટો અગર ફીક્કીની જાત ઘણી જ
ઉંચી છે. તેથી હલકી મોરસીયા ને સાકરીયા ખાંડ કહેવાય છે.

રબ્બર વિષે.

સાધન—રબ્બર, નેતરની સોટી, પથરો, ચામડું, રૂ, લાકડી, લૂગડું, રબ્બરનો સિક્કો. મોજાં, દડો, પીચકારી અને રબ્બરના પાટાવાળી બાઇસીકલ.

આપણે રબ્બરનો દડો હાથમાં લઈ ઉચકીએ તો હલકો લાગે છે. તેને તાણીશું તો તુટશે નહીં. કારણ કે તે ચીકણો છે. તેના ઉપર હાથ ફેરવીએ તો લીસો લાગે છે. અને તેનો રંગ બેઘશું તો કાળાશ પડતો લાગે છે.

કઈ ચીજો ઝટ તુટતી નથી? નેતર, ચામડું, રબ્બર અને ધાતુના તાર વગેરે ચીજો ચીકણી છે માટે ઝટ તુટતી નથી.

રબ્બરના બહુતા ગુણો—હલકું, ચીકણું અને સળંગે એવું છે.

રબ્બરને તાણવાથી તણાય છે, અને પાછું હટું તેવું થાય છે. પણ ચામડાને તાણવાથી થોડું તણાયછે, અને રબ્બર જેવું હટું તેવું થતું નથી.

નેતરને વાળવાથી વળી જાય છે, અને પાછું હટું તેવું થાય છે. પણ લાકડીને વાળવાથી વળતી નથી. અને નેતર જેવી હતી તેવી થતી નથી.

રૂ અને વાદળી—પોચાં છે માટે દાખવાથી દખાય છે, અને પાછાં હતાં તેવાં થાય છે. પણ પથરાને દાખવાથી દખાતો નથી. કારણ કે તે રૂ ને વાદળી જેવો પોચો નથી પરંતુ કઠણ છે.

દોરીને વળ દેવાથી વ્રજ ચડે છે અને પાછો ઉબળી જાય છે. કારણ કે તેમાં થોડો આમળાની સ્થિતિસ્થાપકતાનો ગુણ છે.

હતાં તેવાં થઈ જાય તેવી ચીજો—રબ્બરને તાણવાથી, નેતરને વાળવાથી, રૂ તથા વાદળીને દાખવાથી અને દોરીને વળ દીધાથી પાછાં હતાં તેવાં થઈ જાય છે.

કઈ ચીજો હુતી તેવી થતી નથી ? ચામડું, પથરો, લાકડું, આ ચીજો પોતાની સ્થિતિ બદલતાજ નથી. અને બદલે છે તો પાછાં પ્રથમ હતાં તેવાં થતાં નથી.

સ્થિતિસ્થાપકપણાનો ગુણ કયો કહેવાય ? જે વસ્તુને દાખતાં કે વાળતાં દેખાય કે વળે અને પાછાં પોતાના રૂપમાં આવે તે.

સ્થિતિસ્થાપકનો ગુણ શેમાં છે ? રખ્ખર, નેતર, ર, વાદળી, ઘડિયાળની કમાન, અને દોરીને વળ દીધાથી આમળાની સ્થિતિસ્થાપકતા જણાય છે.

રખ્ખર અપારદર્શક છે. આપણે આંખ આડો કાચ રાખીએ તો બધું દેખી શકાય છે. કારણ કે કાચ પારદર્શક છે. પણ રખ્ખરને આંખ આડું રાખીએ તો બીલકુલ દેખી શકતા નથી. કારણ કે રખ્ખર અપારદર્શક છે. જેની આરપાર દેખાય નહીં તે અપારદર્શક કહેવાય છે.

કઈ ચીજોમાં આરપાર દેખાય છે ? પાણી, કાચ, અખરખ.

કઈ ચીજોમાં પ્રતીબિંબ દેખાય છે ? લોહું, રૂપું વગેરે ધણોજ ઓપ દીધેલી ચીજોમાં આપણું મોહું દેખાય છે. પણ આ ચીજો પારદર્શક કહેવાય નહીં. કારણ કે તેમાં કાચની પેઠે આરપાર દેખાતું નથી.

રખ્ખરને પાણીમાં નાંખીએ તો ઓગળતું નથી, પણ દેવતામાં નાંખવાથી બળે છે. વળી કાગળ ઉપર સીસાપેનથી લખેલું રખ્ખર ઘસવાથી નીકળી શકે છે.

કઈ ચીજો પાણીમાં ઓગળે છે ? મીઠું, સાકર, ખાંડ, પતાસું, ગુંદર વગેરે ઓગળે છે.

ગુણ—લીસું, ચીકણું, કાળું, અપારદર્શક, હલકું, ઓગળે નહીં તેવું, બળે એવું, અને સીસાપેનના ડાઘા કાઢવાના અપતું છે.

રખ્ખરની બનાવટ—રખ્ખર એ વડ જેવા ઝાડનો રસ

છે. એ જાડની ડાળીયો, થડ, પાંદડાં, વગેરે ઉકાળી તેનો રસ મેળવી રખ્ખર બનાવે છે.

અજાણ્યા ગુણો—સ્થિતિસ્થાપક, જળાભેદ અને જ્વાળાગ્રાહી

જળાભેદ ને જ્વાળાગ્રાહી—જેમાંથી પાણી સોંસરું નીકળી શકતું નથી તેને જળાભેદ કહે છે. અને અગ્નિની જાળ લાગતી નથી તેને જ્વાળાગ્રાહી કહે છે.

જળાભેદની ઓળખાણ—આપણે લૂગડામાં પાણી રેડીએ તો પાણી સોંસરું નીકળી જાય છે. પણ રખ્ખરના મોજામાં પાણી રેડીએ તો તેમાંથી બીજાકુલ પાણી નીકળતું નથી. કારણ કે રખ્ખર જળાભેદ છે.

રખ્ખર સ્થિતિસ્થાપક અને જળાભેદ હોવાને લીધે શરીર સાથે બરાબર ઓપચોપ થવાથી હાલ લાંડનના લોકો ડમલા, પાટલુન, ને માથાની ટોપીઓ બનાવે છે. તેથી વરસાદની રતુમાં છત્રી વગર બહાર નીકળે છે, તોપણ પલ્લવતા નથી.

ઉપયોગ—તે સ્થિતિ સ્થાપક હોવાથી ક્રીકેટ રમવાના દડા, મોજાંપર બાંધવાના પટ્ટા, પુતળીયો, રમકડાં, નળીયો, દૂધ પાવાના આંચળો, બાઈસિકલોના પાટા પર જડવાનાં, અને સિક્કા બનાવવામાં રખ્ખર આવે છે.

તોલવિષે.

જુઓ, આ તોળવાના ત્રાજવાં છે. અને શેર, અન્છેરો, પાશેરો, નવટાંકું, અધોળીયું, બશેરી, ચારશેરી વગેરે કાટલાં છે. આ કાટલાં શેનાં છે ? લોઢાનાં. શા કામમાં આવે છે ? તોળવાના કામમાં. આ કયું કાટલું છે ? શેર. આ કાટલાનું નામ શું ? બશેરી. કેટલાશેર મળીને બશેર થાય ? બે. આ કાટલું કયું છે ? ચારશેરી. કેટલા શેર મળીને ચાર શેર થાય ? ચાર. પાંચશેર જેખતું હોય તો કયા કયા કાટલા મૂકવા ? ચાર-શેરી અને શેર મૂકવો. આ કયું કાટલું છે ? અન્છેરો. કેટલા અછેર

મળીને શેર થાય ? બે. આ જાખડામાં શેર મૂકો? હવે બીજા જાખડામાં કેટલા રૂપિયા મૂકીએ તો શેર થાય ? ચાળીશ. કેમ ? ચાલીસ રૂપિયા ભારનો એકશેર માટે. ત્યારે પૈસા કેટલા મૂકીએ તો શેર થાય ? બોંતેર. કેમ ? બોંતેર પૈસાભારનો એક શેર માટે. આ કાટલું શું છે ? પાશેરો. કેટલા પાશેર હોયતો અછેર થાય ? બે. અછેરરેતી જોખવી હોયતો કેટલા રૂપિયાથી જોખશે ? વીસ રૂપિયાથી. હવે આ જાખડામાં વીસ રૂપિયા મૂકો. હવે બીજા જાખડામાં કેટલા પૈસા મૂકીએ તો વીસ રૂપિયા ભાર નેટલું થાય ? છત્રીસ પૈસા. છત્રીસ પૈસા ભારનું કેટલા શેર થયું ? અછેર થયું. ત્યારે વીસ રૂપિયા ભારનું કેટલા શેર થયું ? અછેર થયું. આ કયું કાટલું છે ? નવટાંકું. કેટલાં નવટાંકા મળીને પાશેર થાય ? બે. આ કયું કાટલું છે ? અઘોળીયું. કેટલી અઘોળી મળીને નવટાંક થાય ? બે. કેટલી અઘોળી મળીને પાશેર થાય ? ચાર. કેટલી અઘોળી મળીને અછેર થાય ? આઠ. ત્યારે શેર કેટલી અઘોળી મળીને થાય ? સોળ. કેટલા પાશેરા મળીને શેર થાય ? ચાર. કેટલાં નવટાંકાં મળીને શેર થાય ? આઠ. શેરના અછેરા કેટલા ? બે અછેરના પાશેરા કેટલા ? બે. અછેરના નવટાંકા કેટલા ? ચાર. અછેરના અઘોળા કેટલા ? આઠ. નવટાંકના અઘોળા કેટલા ? બે. પાશેરના કેટલા રૂપિયાભાર ? દસ. ત્યારે પૈસા ભાર કેટલા ? અઠાર. નવટાંક રેતી જોખવી હોય તો કેટલા રૂપિયા મૂકવા ? બોંચ. કેટલા પૈસા ભારનો નવટાંક ? નવ. અઘોળના કેટલા પૈસા ભાર ? સાડાચાર. અઘોળીયા સામે કેટલા રૂપિયા મૂકીએ તો બરાબર થાય ? અઢી રૂપિયા. દોઢ પાશેરના કેટલા રૂપિયાભાર ? પંદર. પૈસાભાર કેટલા ? સતાવીશ. અઢી પાશેર જોખવું હોય તો કયા કાટલા મૂકવા ? અછેરો ને નવટાંકું. અઢી પાશેરના પૈસાભાર કેટલા ? પીસતાળીશ. પીસતાળીશ પૈસા સામે કેટલા રૂપિયા મૂકીએ તો બરાબર થાય ? પચીસ રૂપિયા.

માપ વિષે.

છોકરાઓ, આ શું છે? પોવાણું, પાલી અને માણું છે. એ શા કામમાં આવેછે? એતો અનાજ ભરવાના માપ છે. બુઓ? અનાજ કાટલાંથી તોળીને અપાય છે, અને કેટલેક ઠેકાણે માપથી ભરીને અપાય છે. કહો, આ પાલીમાં કેટલા પુવાલા બાજરો મારો? ચાર પુવાલા. ત્યારે બે પુવાલાની કેટલી પાલી થાય? અર્ધી પાલી થાય. ત્રણ પાલી લેવો હોય તો? બાર પુવાલા નાંખવો. કેમ? એક પાલીના ચાર પુવાલા ત્યારે ત્રણ પાલીના બાર પુવાલા. ત્યારે માણાના કેટલા પુવાલા થાય? સોળ પુવાલા. બે પાલી નાંખીએ તો કેટલા માણા થાય? અર્ધું માણું થાય. એક માણાની કેટલી પાલી? ચાર. હો, આ પાલીમાં મગ નાંખો હવે મગ કાઢીને રેતી ભરો. હવે બંને જૂદા જૂદા બેખો? આતો મગ કરતાં રેતીનો ઘણાજ તોલ વધારે થયો. સાથી વધારે થયો? રેતી વજનમાં વધારે છે તેથી. કહો, અનાજના માપ સિવાય બીજાં કાંઈ માપાં છે? હા. પાશેર દુધ માપ તેવી પળીઓ છે. ઠીક. આ પળીમાં કેટલું દુધ માપ છે? પાશેર. હો, આ પળીમાં પાણી, તેલ, મધ, પારો વગેરે ચીજો જૂદી જૂદી નાંખી બેખી બુઓ? સાહેબ! દુધ કરતાં આ બધી ચીજોમાં ઘણાજ તોલ વધારે છે. સાથી વધારે છે? દુધ કરતાં વજનમાં તોલદાર છે માટે. કહો, આ કેવી ચીજો બેખી? પ્રવાહી હવે લોડું, લાકડું, પાણી, રેતી વગેરે નક્કર જણુશો આ પળીમાં નાંખી જૂદી જૂદી બેખો? આ ચીજોનો તોલ તો ઉપલી ચીજો કરતાં ઘણાજ વધારે થયો. કેમ? પાણી, તેલ, મધ અને પારો કરતાં આ નક્કર ચીજો વજનમાં

વધારે છે માટે. જુઓ? ત્યારે હવે સમજ્યા? સરખા માપમાં પ્રવાહીને નક્કર પદાર્થો ભરવાથી વજનમાં કેટલો બધો ફેર પડે છે ?

માપ વિષે. (ઘંચ, ફૂટ ને ગજની સમજ.)

કહો, આ શું છે ? ફૂટ, ગજ અને વાર છે. એ શા કામમાં આવે છે ? લૂગડાં, લાકડાં વગેરે ભરવાના કામમાં આવે છે. હીક. કહો, ત્યારે આ બધા માપોમાં વધારે લાંબાઈ કોની છે ? વારની. સાથી ઓછી લાંબાઈ કોની છે ? ફૂટની. બરાબર. ઓલો ? આ ગજને શેના આંકા છે ? એ તો તમુ તમુના માપના આંકા છે. લ્યો, આ તમુ જેવડી સળીનું માપ કરીને તમારી સીસાપેન ભરો ? બાર તમુ થઈ. હવે આ સીસાપેન વતી ગજ ભરો ? બે સીસાપેન જેટલો થયો. તેની તમુ કેટલી થઈ ? ચોવીસ કહો, ગજની કેટલી તમુ થઈ ? ચોવીસ તમુ. બાર તમુના કેટલા ગજ ? અર્ધો ગજ. પા ગજની કેટલી તમુ ? છ તમુ. હવે આ ફૂટવતી ગજને ભરી જુઓ ? બે ફૂટ થયો. એક ગજના કેટલા ફૂટ ? બે. લ્યો, ફૂટથી વારને ભરો ? ત્રણ ફૂટ થયો. એક વારના કેટલા ફૂટ ? ત્રણ. ફૂટને શેના આંકા છે ? એતો ઘંચ ઘંચના આંકા છે. તેના જેવડી સળી કાપો ? આ સળી ઉપર કેટલી આંગળીઓ સમાય છે ? બે. એક ઇંચના કેટલા આંગળ ? બે. તમે ઇંચના માપથી આ આંકણીને ભરો ? અઢાર ઇંચ થઈ. હવે ઇંચના માપથી ફૂટને ભરો ? બાર ઇંચ થયો. એક ફૂટના કેટલા ઇંચ ? બાર ઇંચ. ત્યારે છ ઇંચના કેટલા ફૂટ ? અર્ધો ફૂટ. પા ફૂટના કેટલા ઇંચ ? ત્રણ ઇંચ. અઢાર ઇંચના કેટલા ફૂટ ? દાઢ ફૂટ. કેમ ? એક ફૂટના બાર ઇંચ ને અર્ધો ફૂટના છ

ઈંચ ખરાબર. ત્યારે દોઢ ફુટનાવાર કેટલા ? અર્થવાર. હ્યો, આ વારવતી ઝોરડાની લંબાઈ ભરો ? ત્રણ વાર થઈ. તેના ફુટ કેટલા થયા ? નવ ફુટ થયા. નવ ફુટના ઈંચ કેટલા થાય ? એકસો આઠ થાય. હ્યો, આ દોરી કેટલાવાર છે ? બે વાર છે. હવે દોરીના માપથી ઝોરડાની પોહોળાઈ ભરો ? બે દોરીવા થઈ. કેટલા વાર થયા ? ચાર વાર થયા. આ દોરીથી સડક ભરો ? પાંચ દોરી વા થઈ. કેટલા વાર થયા ? દસવાર. ફુટ કેટલા ? ૩૦ ત્રીસ ફુટ. દોરીને ગળથી ભરો ? પંદર ગળ થઈ.

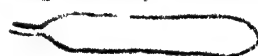
અટકળ વિષે.

જુઓ, આ ખાંડનો લાડવો છે. તમે હાથમાં લઈ અનમાન કહોડે, તોલમાં તે કેટલો હશે ? પાસેર હશે. હવે તાજવામાં લઈ જોખી જુઓ ? પાસેર ઉપર ત્રણ રૂપિયાભાર થયો. કહો, અટકળમાં અને ખરા તોલમાં કેટલો ફેર પડ્યો ? ત્રણ રૂપિયાભારનો ફેર પડ્યો. છોકરાઓ ? નિશાળથી ટપાલ ઓશીસને કેટલું છેલું હશે ? આશરે આઠ વાર હશે ? હ્યો, આ ફૂટથી ભરી વાળો. બાવીસ ફુટ થયું. અટકળમાં અને ભરી જોવામાં કેટલો ફેર પડ્યો ? બે ફુટ આછું થયું. કહો, આ ઢગલીમાં આશરે કેટલા કચૂકા હશે ? આશરે એકસોવીસ હોય એમ લાગે છે. હવે ખરાબર ગણી જુઓ ? એ તો એકસો ચાળીસ થયા. અટકળમાં અને ગણી જોવામાં કેટલો ફેર પડ્યો ? વીસ વધારે થયા. કહો, અત્યારે કેટલા વાગ્યા હશે ? મધ્યાનકાળ છે તો અનમાન બાર વાગ્યા હશે. હવે ઘડીઆળમાં જુઓ કેટલા વાગ્યા છે ? બારમાં દસ મિનિટ ઓછી છે. અટકળમાં અને

ખરા ટાઢમમાં કેટલો ફેર પડ્યો ? દસ મિનિટનો ફેર પડ્યો. જુઓ, આ લોટામાં કેટલું દૂધ માશે ? આશરે પોણા શેર માશે. હ્યો આ પાશેરની પળીવતી લોટામાં દૂધ નાંખો ? આમાં તો પાશેરની ચાર પળીઓ સમાઈ ગઈ. હવે દૂધ જોખી જુઓ ? બરાબર શેર થયું. ત્યારે અટકળમાં અને જોખવામાં શું ફેર પડ્યો ? પાશેરનો ફેર પડ્યો. આવી રીતે ઉંચાઈ, પહોળાઈ લંબાઈ વગેરેથી અટકળ કટકતાં શીખવવું અને તે ઉપરથી ખરા માપ ઉપર જવું.

શંકુ અને નળાકાર.

છોકરાઓ આ શું છે ? ગાજર ? અને લમરડો છે. તમે એના જેવો માટીનો ઘાટખનાવો. કહો કેવો આકાર થયો ? શંકુના જેવો આકાર થયો. શંકુ આકાર કયા કયા છે ? દેરાનું શિખર, ડુંગરોની ટોચ ગાજર અને લમરડો. હ્યો, માટીનો ગોળો બનાવો. આ કેવો આકાર થયો ? ગોળ. ગોળ આકાર કયા કયા છે ? દડા, ચણીબોર, શીવવાની દડીઓ, લાકડાનો ગોળો, નારંગીફળ, લીંબુ અને કોડું. આ કેવો આકાર છે ? લંબગોળ. લંબગોળ આકારના નામ કહો ? ગીલોડાં, કારેલાં, રાણો, લીંબોળી, અજમેરી બોરાં વગેરે ઘણાં છે. ગોળ અને લંબગોળ સરખાં છે ? ના. ગોળ બધી તરફ ગોળાકાર છે, ને લંબગોળ બધી તરફ ગોળાકાર નથી. આ શું છે ? આંકણી. કેવી છે ? ગોળ ને લાંબી છે. એનો આકાર કેવો છે ? ગોળ ને ચપટો છે. હ્યો, આ કામળના થોકડાને વાળો ? વાળવાથી કેવો આકાર થયો ? ભૂંગળા જેવો આકાર થયો. આવા આકારનું શું કહે છે ? નળાકાર

કહે છે. લ્યો, માટી લઈ વાઢીનું નાળવું બનાવો. કેવું થયું ? નળાકાર થયું. કહો દેવતા શેનાવતી કુંડે છે ? ભૂંગળીવતી. ભૂંગળીનો આકાર કેવો છે ? નળાકાર છે. કાગળ ઉપર શેનાથી લખોછો ? સીસાપેનથી. સીસાપેનનો આકાર કેવો છે ? નળાકાર છે. નળાકાર આકાર કયા કયા છે ? વેલણ, મીણખતી, ખુરશીના પાયા, નળ, દેવતા કુંડવાની ભૂંગળી, વાઢીનું નાળવું, મેજના પાયા વગેરે ઘણાં છે. નળાકાર.

શંકુ અને નળાકારમાં શું ફેર છે ? શંકુનો આકાર રેહલા ભાગમાં ગોળાકાર પડતો ને ઉપરના ભાગમાં ટોચ જેવો છે. અને નળાકારનો આકાર ગોળ અને ચપટો છે.

ત્રિકોણ, સમખાંડ ત્રિકોણ, સમદ્વીખાંડ ત્રિકોણ.

ત્રિકોણ—છોડરાઓ, ત્રિકોણ એટલે શું ? ત્રિ એટલે ત્રણ અને કોણ એટલે ખૂણા. એટલે ત્રણ ખૂણાવાળી આકૃતિને ત્રિકોણ કહે છે. લ્યો, ધોળા કાગળની આડી ત્રાંસી પટ્ટી કાપો ? / તેના જેવી લાલ કાગળની ઉભી ત્રાંસી પટ્ટી કાપો ? / હવે ધોળા કાગળની તેનાથી નાની સીધી આડી પટ્ટી કાપો?—આ બધી પટ્ટીઓ મેળવો. કહો, કેવો આકાર થયો ? ત્રિકોણ થયો.

સમખાંડ ત્રિકોણ—સમખાંડ ત્રિકોણ એટલે શું ? જેની ત્રણે ખાંડોમાં સરખી હોય તે. લ્યો નારંગીઆ કાગળની ઉભી ત્રાંસી પટ્ટી કાપો ? / તેના જેવી પીળા કાગળની આડી ત્રાંસી પટ્ટી કાપો ? \ હવે તેના જેવીજ લીલા કાગળની સીધી આડી પટ્ટી કાપો?—આ બધી પટ્ટીઓ મેળવો. કહો, કેવો આકાર થયો ? સમખાંડ ત્રિકોણ થયો.

સમદ્રીખાળુ ત્રિકોણ—સમદ્રીખાળુ ત્રિકોણ એટલે શું? જેની બે બાજુઓ સરખી હોય તે. દ્યો, પીળા કાગળની ઉભી ત્રાંસી પટ્ટી કાપો? \ તેના જેવી નારંગીયા કાગળની આડી ત્રાંસી પટ્ટી કાપો? / હવે તેનાથી નાની લીલા કાગળની સીધી પટ્ટી કાપો?—આ બધી પટ્ટીઓ મેળવો. કહો, કેવો આકાર થયો? \triangle સમદ્રીખાળુ ત્રિકોણ થયો.

સમખાળુ ત્રિકોણ અને સમદ્રીખાળુ ત્રિકોણ એમાં શું તફાવત છે? બંનેને ત્રણ બાજુઓ અને ત્રણ ખૂણા છે. પણ સમખાળુ ત્રિકોણની ત્રણે બાજુઓ સરખી છે, અને સમદ્રીખાળુ ત્રિકોણની બે બાજુઓ સરખી છે.

વિષમ બાળુ ત્રિકોણ—વિષમખાળુ ત્રિકોણ એટલે? જેની એકે બાજુઓ સરખી ન હોય તે. દ્યો, પીળા કાગળની ઉભી ત્રાંસી આડી પટ્ટી કાપો. \ અને તેનાથી મોટી લાલ કાગળની આડી ત્રાંસી પટ્ટી કાપો. / અને તેનાથી મોટી સીધી આડી પટ્ટી કાપો—હવે બધી પટ્ટી મેળવો. \triangle કહો કેવો આકાર થયો? વિષમ બાળુ ત્રિકોણ થયો. આની કેટલી બાજુઓ છે? ત્રણ. કેટલા ખુણા છે? ત્રણ. આ બાજુઓ સરખી છે? ના. કયા આકારની બધી સરખી બાજુઓ છે? સમખાળુ ત્રિકોણની. કયા આકારની બે બાજુઓ સરખી છે? સમદ્રીખાળુ ત્રિકોણની. કયા આકારની એકે બાજુઓ સરખી નથી? વિષમ બાળુ ત્રિકોણની.

ચોખૂણું, સમચોરસ (રોમ્બસ)

કહો, ચોરસ એટલે શું? જેની ચારે બાજુઓ સરખી હોય, અને બધા ખૂણાઓ કાટખૂણા હોય, તેને ચો-

રસ કહે છે. તમે ચોરસનો આકાર સ્લેટમાં ચીતરો ?

હો, લાલ કાગળની સીધી આડી પટ્ટી કાપો—અને તેના જોડા બીજી આડી પટ્ટી—ધોળા કાગળની કાપો. અને તેનાથી નાની પીળા કાગળની સીધી ઉભી પટ્ટી બે કાપો. હવે બધી પટ્ટી મેળવો. કેવો આકાર થયો ? લંબચોરસ. કહે, આને કેટલી બાજુઓ છે? ચાર. કેટલા ખૂણા છે? ચાર. કેવા છે? કાટખૂણા આની બધી બાજુઓ સરખી છે? ના, બે આડી બાજુઓ ને બે ઉભી બાજુઓ સરખી છે. આ કેવો આકાર થયો? કાટખૂણ ચતુર્કોણ થયો. ડીક. હો, હવે આવો આકાર સ્લેટમાં

ચીતરો ? કહે, આને કેટલી બાજુઓ છે? ચાર.

કેટલા ખૂણા છે? ચાર. કેવા છે? બે પહોળા છે ને બે સાંકડા ખૂણા છે. ચોરસને કાટખૂણ ચોરસ જેવા છે? ના. તેમના જેવા કાટખૂણ નથી. રોમ્બસ વિષે શું સમજ્યા? રોમ્બસની ચારે બાજુઓ લંબાઈમાં સરખી છે અને તેના બે સાંકડા ખૂણા ને બે પહોળા ખૂણા છે. આ બાજુને સમચતુર્કોણ અથવા રોમ્બસ કહે છે.

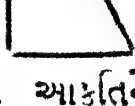
ચોરસમાં અને રોમ્બસમાં શું તફાવત છે? ચોરસની ચારે બાજુઓ સરખી છે. તેમ રોમ્બસની ચારે બાજુઓ લંબાઈમાં સરખી છે. ચોરસને ખૂણા છે, તેમ રોમ્બસને ખૂણા છે. ચોરસના ખૂણા કાટખૂણા છે ને રોમ્બસના ખૂણા કાટખૂણા નથી. સમબાજુ ચતુર્કોણ ને કાટખૂણ ચતુર્કોણમાં શું ફેર છે?

રોમ્બસની બધી બાજુઓ સરખી છે અને કાટખુણુ ચોરસની બાજુઓ સરખી નથી. બંનેના ખુણા સરખા છે, પણ કાટખુણુ ચોખુણુના ખૂણા કાટખૂણા છે. ને રોમ્બસના ખૂણા કાટખૂણા નથી પરંતુ એ પોહોળા ને એ સાંકડા ખૂણા છે.

ચોખુણુ, લંબચોરસ, રામ્બાઇડ, પાંચ ખુણીઉં અને ૭ ખુણીઉં.

છોકરાઓ, તમે ચોરસ, કાટખુણુ ચતુર્કોણ અને સમબાજુચતુર્કોણ વિષે શીખ્યા, હવે આ પ્રમાણે સ્લેટમાં આકૃતિ દોરો ? આ આકારની કેટલી બાજુઓ છે ? ચાર. આ બાજુઓ સરખી છે ? ના. કયા આકારની બાજુઓ સરખી છે ? રોમ્બસની. આ આકારની કઇ કઇ બાજુઓ સરખી છે ? સામસામેની. બધે બાજુઓ સરખી છે, પણ ચારે બાજુઓ સરખી નથી. આના ખુણા કેવા છે ? રોમ્બસના જેવા છે. પણ કાટખુણા નથી. કહો, આ આકારનું નામ શું ? રામ્બાઇડ. બરાબર.

રોમ્બસ અને રામ્બાઇડમાં શું તફાવત છે ? રોમ્બસની બાજુઓ લંબાઇમાં સરખી છે અને રામ્બાઇડની સામસામેની બાજુઓ સરખી છે. બંને આકૃતિઓને કાટખુણા નથી. બંનેને ચાર બાજુઓ છે. રોમ્બસની પેઠે રામ્બાઇડના બે પોહોળા ખુણા ને બે સાંકડા ખુણા છે.

બુઓ ? આપો આકાર ચીતરો ? કહો, આને કેટલી બાજુઓ છે ? ચાર. કેવી છે ? એની બધી બાજુઓ સરખી નથી. આ આકૃતિને વિષમબાજુ ચતુર્કોણ કહે છે.

જુઓ ? આ આકૃતિને કેટલી બાજુઓ છે ?
ચાર. કેવી છે ? એની બધે બાજુઓ સમાન્તર છે.
આ આકૃતિને શું કહે છે ? સમાન્તર બાજુ યોગ્ય કહે છે.

જુઓ ? આ પાંચ
ખુણીઆનો આકાર.

પાંચ ખુણીઉં જુઓ ?

આ છ ખુણીઆનો આકાર

છ ખુણીઉં જુઓ ?

મિશ્રરંગાની સાથે મિશ્રરંગાના મળવાથી થતા જુદા
જુદા રંગોનું ઓળખાણ.

કહો ? મૂળ રંગ કયા કયા છે ? રાતો, પીળો, અને વાદળી.

મૂળ રંગમાં બીજા રંગો મેળવીએ, તો કેવા રંગો થાય ?

મિશ્રરંગો થાય. મિશ્રરંગો એટલે શું ? મૂળ રંગમાં બીજો
રંગ મેળવવાથી જે રંગ થાય તે મિશ્રરંગ કહેવાય.

તમે કયા કયા મિશ્રરંગો જાણો છો ? નારંગીઓ અને
જાંખુડીઓ. આ કયા કયા રંગથી બને છે ? ગતામાં પીળો
મેળવવાથી નારંગીઓ રંગ થાય છે, તે રાતામાં વાદળી
મેળવવાથી જાંખુડીઓ રંગ થાય છે. બરાબર.

મિશ્રરંગાની સાથે મિશ્રરંગાના મળવાથી જુદા
જુદા રંગો થાય છે તે તમે જાણો છો ? ના. જુઓ ? આ ઉનની
આંટીઓ જુદા જુદા મિશ્રરંગાથી બનેલી છે, તમે ધ્યાનમાં રાખજો.

ગુલાબી—લોખા રંગમાં ચળકતો લાલ રંગ મેળવવાથી
થાય છે. જુઓ ? આ ગુલાબનું પુલ કેવા રંગનું છે ? ગુલાબી રંગનું.

કુલ ગુલાબી—ઘોળામાં ચળકતો લાલ રંગ જરા વધારે મેળવવાથી થાય છે.

પોપટીઓ—પીળામાં થોડો આસમાની નાંખવાથી પોપટીયો થાય છે ને વધારે આસમાની નાંખવાથી લીલો થાય છે.

પિરોજી—ઘોળામાં આછો વાદળી મેળવવાથી પિરોજી થાય છે. જુઓ? આ સૂડાપંખીનો રંગ કેવો છે? પિરોજી છે.

બદામી—પીળો, ઘોળો, અને જરા લાલ મેળવવાથી થાય છે. કહો? બદામનો રંગ કેવો છે? બદામી છે.

સુખડીયો—પીળામાં જરા કાળો તથા જરા લાલ મેળવવાથી થાય છે. જુઓ? સુખડનો રંગ કેવો છે? સુખડ જેવો છે.

તપખીરીયો—રાતો, પીળો, અને કાળો, અથવા રાતો, પીળો, આસમાની મેળવવાથી થાય છે. કહો? તમાકુનો રંગ કેવો છે? તપખીરીયો છે.

ઘેરો લાલ—લાલ રંગમાં જરા કાળો ને જરા આસમાની મેળવવાથી થાય છે.

આછો લાલ—ઘોળા રંગમાં જરા લાલ મેળવવાથી થાય છે.

ઘેરો પીળો—પીળામાં જરા કાળો કે જરા આસમાની મેળવવાથી થાય છે? જુઓ? કેશરના ફુલનો રંગ કેવો છે? ઘેરો પીળો છે.

આછો પીળો—ઘોળામાં જરા પીળો મેળવવાથી થાય છે. જુઓ? પરાળનો રંગ આછો પીળો છે.

છોકરાઓ, આ બધા કેવા રંગો કહેવાય? મિશ્રરંગો કહેવાય. એ શેમાંથી બનેલા છે? મિશ્રરંગની મેળવણીથી બનેલા છે.

ચાક વિષે.

જુઓ, આ કંઈ કંઈ ચીજો છે ? ચાક અને પતાસું છે. ચાક અને પતાસામાં શું મળતાપણું છે ? બંને ઘોળારંગના અને ખરડ છે. જુદાપણું શું છે ? પતાસું ગળ્યા સ્વાદ-વાળું છે અને ચાક સ્વાદવગરનો છે. પતાસાંનો ભૂકો પાણી માં ઓગળે છે અને ચાકનો ભૂકો પાણીમાં ઓગળતો નથી. દ્યો, આ ચાકનો કટકો આંખ પાસે રાખીને જુઓ ? જોઈ શકતા નથી. શેમાં જોઈ શકે છે ? કાચમાં અને અખરખમાં. કેમ ? તેમાં આરપાર દેખાય છે અને ચાકમાં દેખાતું નથી. આરપાર દેખાય તે કેવું કહેવાય ? પારદર્શક. ન દેખાય તે ? અપારદર્શક.

ચાક કેવો છે ? અપારદર્શક. કેમ ? તેમાં આરપાર દેખાતું નથી માટે. ચાકને ભાંગો જોઈએ ? ઝટ ભાંગે છે. તેને દેવતાપર મૂક્યો હોય તો ? ઓગળી જાય છે. કહો, તમે ચાકના કયા કયા ગુણ જાણી શક્યા ?

ગુણ—ઘોળો, અપારદર્શક, પોચો, ઝટભાંગાય તેવો, દેવતામાં ઓગળે એવો, ઝાંખો અને સૂકો છે.

ચાક એ કેવો પદાર્થ છે ? અનિજ પદાર્થ છે. ચાક શેનો બનેલો છે ? દરિઆઇ છીપો અને જનાવરેના જુજ ભાગથી બનેલો હોય એમ લાગે છે. ચાક કયા દેકાણે છે ? પૃથ્વીના ઘણા ભાગમાં તે છે. પણ ગૂજરાતમાં તે છે કે નહિ તે હજુ સુધી જણાયું નથી. ખડીથી લખાય કે નહીં ? લખાય. પણ તેનો લીટો ચાક જેવો સફેદ નીકળતો નથી. કળીચુનાથી લખાય ? ના. તેનો તો ભરભર ભૂકો થઈ જાય.

ઉપયોગ—મજબૂત કંઈ ચાકને ધ્રુવરત બાંધવાના કામમાં વાપરે છે. વળી ઓસડના ઉપયોગમાં પણ આવે છે. ચાકનું પાણી કરીને પાવાથી ખાટા ઘચરકા તથા ઓઝકાર મટે છે. તેના

ઝીણા ભૂકાથી કાચ અને ધાતુના વાસણો સાફ થાય છે. ખડી તે કળીચુના કરતાં ચાકનો ધોળ સફેદ ઉઘડે છે. કાળા પાટીયા પર લખવામાં પણ વધારે વાપરે છે. ચાકને પ્રવાહી કરી કારવાથી સપેતો થાય છે.

વિશેષ—એક બંધીયાર વાસણમાં મીણખતી બાળી હળવેથી લઇ તેમાં ચૂનાનું પાણી નાંખવું. તો તેનો ચાક થઇ જશે. છાકરાઓ વળી હમેશાં ધ્યાનમાં રાખજો કે, જેમ ખડી, ભુતડો વગેરે એક જાતની ધોળી માટી છે તે તે ખાણમાંથી નીકળે છે, તેમ ચાક પણ ચૂનો ને ખીજ જાણસ મળીને થએલી માટી છે; અને તે ખાણમાંથી નીકળે છે.

ત્રાંણું અને ત્રાંખાનું વાસણ.

જુઓ? આ ત્રાંખાનો કટકો. તેનો રંગ કેવો છે? થોડો રત્નાશ પડતો છે. એને લઢીમાં નાંખીએ તો? ઝોગળી જાય છે. ઝોગળતાં કેવી ગંધ લાગે છે? ખરાબ ગંધ આવે છે. દ્યો, આ તાર ને તાણો? નથી તૂટતો. કેમ? ચીકણું છે માટે. કઇ જાણશ કુટતી નથી! ચામડું અને નેતર. આ તારનું ગુંચળું વાળો? ગુંચળું વળે છે. કઇ ચીજનું ગુંચળું વળે છે? નેતરનું અને સોનું, રૂપું, તાંણું, લોદું વગેરે જે ધાતુના તાર થઇ શકે છે તેનું. ગુંચળું વળે એ કયો ગુણ કહેવાય? સ્થિતિસ્થાપકનો. તારને ટીપીએ તો? ટીપી શકાય છે. કઇ જાણશો ટીપી શકાય છે? સોનું, રૂપું, તાંણું, લોદું વગેરે ટીપી શકાય છે. કાચ અને પથરાને ટીપીએ તો? ભાંગી જાય. કેમ? ખરડ છે માટે. ત્યારે તાંણું કેવું છે? ચીકણું છે.

હ્યો, આ કકડાને ઉપાડી જુઓ ? એતો વજનમાં તોલદાર લાગે છે. જુઓ, આ દેગડો શાથી ચળકે છે? એપ દીધો છે માટે. તેમાં મોટું દેખાય છે? હા. મોટાનું પ્રતિબિંબ દેખાય છે. આરપાર મોટું જણાય છે? ના. કેમ? તે અપારદર્શક છે માટે. આરપાર મોટું શેમાં જણાય? પારદર્શક વસ્તુમાં. આ દેગડાને સોટી મારો? આતો સોના રૂપા કરતાં રણકો વધારે થાય છે.

ગુણ—એગળે એવું, ભારે, તાર થાય એવું, ચીકણું ટીપી શકાય એવું, કઠણ, સ્થિતિસ્થાપક, અપારદર્શક, ચળકતું, નઠારી ગંધવાળું, ખરાબ સ્વાદનું, ઝટ કટાય એવું, પ્રતિબિંબ ધરનારૂં અને વધારે રણકાદાર છે.

તાંબુ ક્યાં નીકળે છે ? ઘણા દેશની જમીનમાંથી નીકળે છે. અને વિલાયતમાં તો તાંબાની મોટી ખાણો છે.

ઉપયોગ—વાસણો બનાવવામાં, ત્રાંબા નાણું બનાવવામાં, છાપરાપર જડવામાં, વહાણમાં, પીતળ બનાવવામાં, કાંસુ બનાવવાના અને દવા કરવામાં તાંબાનો ઉપયોગ થાય છે.

તાંબુ શીરીતે કાઢે છે ? બાંયમાંથી નીકળેલી તાંબાની અશુદ્ધ ધાતુના નાના કડકા કરી તેના ભટ્ટીપર ઢગલા કરે છે, ને ભટ્ટી સળગાવી તેને ગંધક સાથે મેળવે છે. જેથી અશુદ્ધ ધાતુ બળી જઈ તેનો ધુમાડો પાસેના ગંધકના ઓરડામાં જાય છે, ને ઘણી ગરમીથી તાંબાનો ચોખ્ખો રસ થઈ ધાતુરૂપે બહાર આવે છે.

વિશેષ—જુઓ ? તાંબાના વાસણોમાં ખાટી જાણુશો બરવાધી કાટ ચડે છે, અને એ કાટ જો ખાધામાં આવે, તો શરીરને ઘણું નુકસાન થાય છે. માટે કલ્પ દેવરાવ્યા વગર ખાટી જાણુશો

ભરવી નહીં. તાંબાનો કાટ ધણો ઝેરી છે, અને તે રંગે લીલા રંગનો છે. તેને જંગાલ કહે છે.

દહાડો અને રાત.

છોકરાઓ, દહાડો એટલે શું તે તમે જાણો છો ? હાજી.

સવારથી સાંજ સુધીનો એક દહાડો કહેવાય છે. ઠીક. ત્યારે રાતદહાડામાં ગણાય કે નહીં. હા. સાહેબ હું ભૂલ્યો. આજ સવારથી કાલ સવાર સુધીનો દહાડો ગણાય. હવે સમજ્યા ? રાત અને દિવસ મળીને એક દહાડો કહેવાય. કહો ? અત્યારે કયો વખત ચાલે છે ? બપોર. પછી શું આવશે ? બપોર પછી સાંજ પડશે. દહાડો ક્યારથી શરૂ થાય છે ? સવારથી. ક્યારે પૂરો થાય છે ? સાંજથી. દહાડાના પહોર કેટલા ? ચાર. પહેલા પોહોરનું નામ શું ? ચડતો પહોર. છેલ્લા પહોરનું નામ શું ? આથમ-તો પહોર. સંધ્યાકાળ કાને કહે છે ? સાંજના વખતને. રાત ક્યારથી શરૂ થાય છે ? સંધ્યાકાળપછી. રાત ક્યારે પૂરી થાય ? સૂર્ય ઉગે એટલે. રાતના પહોર કેટલા ? ચાર. દિવસે વાદળમાં શું શું દેખવામાં આવે છે ? સૂર્ય દેખવામાં આવે છે અને ચાંદો કાંઈ વખત આલસા જેવો દેખાય છે. રાતે વાદળમાં શું શું જોવામાં આવે છે ? ચાંદો અને ચાંદરણાં. અંધારાવાળી રાતને શું કહે છે ? અંધારીયું કહે છે. અજવાળાવાળી રાતને શું કહે છે ? અજવાળીયું કહે છે. દિવસ અને રાતના પહોર સિવાય બીજા કયા ભાગ છે ? કલાક, ઘડી, સવાર, બપોર, સાંજ ને અંધરાત. દહાડો અને રાત મળીને શું થાય ? રાત્રી દિવસ થાય. આખા દહાડાનું માપ શું ? આઠ પહોરનો એક

રાત્રીદિવસ. ૨૪ કલાકનો દિવસ. ૬૦ ઘડીનો દિવસ. શિયાળા ને ઉનાળાના દહાડા સરખા છે ? ના. શિયાળાના દહાડા ટુંકા ને રાત લાંબી હોય છે. ઉનાળાના દહાડા લાંબા ને રાત ટુંકી હોય છે. શિયાળા, ઉનાળા ને ચોમાસાના દહાડા કેવા લાગે છે? શિયાળામાં ટાઢ વાયછે, ઉનાળામાં ખરૂરો થાય છે, અને ચોમાસામાં વરસાદને લીધે શરદી લાગે છે.

વિશેષ—છોકરાઓ ? સવારનો વખત રમણિય લાગે છે. માણસ રાત્રે ઊંઘી તાબત થઇ ઉઠે છે, તેથી સવારમાં કામ કરવામાં હોંશ લાગે છે. સવારમાં અભ્યાસ કરીએ તો ઝટ યાદ રહેછે.

જમીન અને દરિયો.

કહો? જમીન ઉપર શું શું આવેલું છે? પર્વત, નદી, નાળાં, વન, વાડી, ખાણો, ખેતરો અને રણ વગેરે આવેલાં છે.

પર્વત કેને કહે છે? જમીન ઉપર ધણું લાંબાને ઉંચાટેકરા આવેલા હોય તેને પર્વત કહેછે. પર્વતથી શું ફાયદા છે? તેમાંથી સોનું, રૂપું, હીરા, તાંબું, લોહું વગેરે કીમતી ખાણો નીકળે છે. અને મોટી નદીઓ પણ નીકળે છે.

નદી કેને કહે છે?—મીઠા પાણીનો પ્રવાહ પર્વતમાંથી કે સરોવરમાંથી નીકળી ઢળતી જગ્યામાં થઇને સમુદ્રને મળે છે તેને નદી કહે છે. નદી વધારે હોય તેને નદ કહે છે.

નદીથી શું ફાયદા છે? મોટી નદીઓમાં વહાણો ચાલે છે તેથી વેપારને ધણોજ લાભ થાય છે. નદીનું પાણી પીવાના અને નહાવા ધોવાના ઉપયોગમાં આવે છે. કેટલેક ઠેકાણે વરસાદ વગર નદીની રેલ ફરી વળવાથી અનાજ પાકે છે. નદીનું પૂર ખેતરોમાં કાંપ જમાવી જમીન તર કરે છે.

નાળાં કેને કહે છે? નદીથી નાનાંનાનાં ટૂટક ટૂટક વહેળા ક વેકળા હોયછે તેને નાળાં કહેછે. નાળાથી શું ફાયદો છે? તે- માંથી મરડીઆ કાંકરા નીકળે છે. તે ચૂનો બનાવવાના ઉપયોગમાં આવે છે.

વન કેને કહે છે?—જેમાં ધણાંજ ઝાડો આવેલાં હોય તે વન (જંગલ) કહેવાયછે. વનથી શું ફાયદો છે? વનમાંથી પુષ્કળ લાકડાં લાવી ઇમારતો બાંધવામાં, આગબોટ, વહાણો, ગાડીઓ વગેરે ધણાંજ ઉપયોગની ચીજો બનાવે છે, અને નિરૂપયોગી લાકડાં બાળવાના ઉપયોગમાં વાપરે છે. વળી તેમાં અનેક જાતની રોગને નાશ કરે તેવી વનસ્પતિઓ થાય છે.

વાડી કેને કહે છે? અનાજ, કપાસ વગેરે વાવેલા અનાજ તે ફૂવા વડે પાણી પાતું પડે અને જેમાં શાક બાજી પુષ્કળ થાય તે વાડી કહેવાય છે. વાડીથી શું ફાયદો છે? વરસાદની તાલુ હોયતો પણ ફૂવા વડે પાણી પાવાથી વાડીમાં વાવેલાતો પાક સારો થાય છે. તેમાં ઘડી, જુવાર, કપાસ, અને ઘણીજાતના શાક વગેરે થાય છે.

ખાણો કેને કહે છે? જેમાંથી લોદું, રૂપું, તાંબુ, ફાયલા, પત્થર અને અનાજ વગેરે નીકળે તે ખાણો કહેવાય. ખાણોથી શા ફાયદો છે? જે દુકાળ પડ્યો હોય, તો અનાજની ખાણ ધણીજ ઉપયોગની થઈ પડે છે. અને ધાતુની (સોનું, રૂપું, લોદું, તાંબું) ખાણો કીમતી હોવાથી તથા લોદું તાંબું વધારે ઉપયોગમાં આવવાથી ધણાજ ફાયદો થાય છે. ધાતુની ખાણો કુદરતથી નીકળે છે, અને અનાજની ખાણો તો માણસો ખાણુ જેવું ઉકું ખોદીને અનાજ ભરે ત્યારેજ ખાણુમાંથી નીકળે છે.

ખેતર કેને કહે છે ? વાડી કરતાં મોટું હોય તે ખેતર કહેવાય છે. તેની જમીન કાળી અગર રતાશ પડતી હોય છે. વરસાદથીજ ખેતરમાં પાકે છે. ખેતરથી શું ફાયદા ? તેમાં અનાજ કાપાસ વગેરે વાવવાથી પુષ્કળ નીપજે છે. તેથી લોકોની ખોરાકી-ખોપાકી અને પૈસાના સુખનું મોટું સાધન થાય છે.

રણ કેને કહે છે ? જે જમીન ઉપર ઘણાંજ આગ્રી સુધી જલુજ રેતી હોય, તે ઝાડ પાણી વગેરે ન હોય, તે રણ કહેવાય છે. રણથી શું ફાયદા છે ? રેતાળ જમીનમાં ઊંટની મુસાફરી સારી થઈ શકે છે.

દરિયા વિષે.

દરિયાને ઓળખો છો ? હા. મોટા સરોવર જેવડો હોય ? સાહેબ! એ તો ઘણાજ લાંબો, ઉંડો, પહોળો અને બધી જગ્યાએ પાણી ભરેલું હોય તે દરિયો કહેવાય.

દરિયો શા ઉપયોગમાં આવે છે ? તેમાં આગભોટા, મોટાં વહાણો ચાલી શકે છે, તેથી જવાઆવવાને સુગમ પડે છે. વળી દરિયાકાંઠે જે શહેરો આવેલા છે, તે બંદરોનો વેપાર ઘણો ધમધોકાર આવે છે. મોટી મોટી નદીઓ દરિયાને મળે છે. દરિયામાં મોટાં મોટાં ધણાંજખરાં જનાવરો, છીપો, શંખલા થાય છે, અને સાચા દીમતી મોતી પાકે છે. કહો, જમીનનો ભાગ વધારે છે કે પાણીનો? પૃથ્વી ઉપર એક ભાગમાં જમીન છે તે ત્રણ ભાગમાં પાણી છે.

દરિયાનું પાણી કેવું હોય છે ? ખાઈ હોય છે. ત્યારે મીઠું પાણી ક્યાંનું હોય છે ? નદી, તળાવ, કુવા વગેરેનાં પાણી મીઠાં હોય છે.

દરિયામાં વહાણો શાથી ભાંગી જાય છે ? ખડક ને ખરાબા (ટેકરા ટેકરી) આવવાથી વહાણને હરકત કરે છે. વહાણ શાથી ચાલે છે ? પવનથી ચાલે છે. જુઓ ? વહાણ કરતાં નાની નાની હાડીઓ તળાવમાં પણ ચાલે છે. તેમાં થોડા માણસો બેસી તળાવમાં ફરે છે. આ બધી સગવડો કાણે કરી છે ? પરમેશ્વરે. કોના માટે કરેલી છે ? માણસોના સુખને માટે કરી છે. આપણે કોનો પાડ માનવો ? જગતના બનાવનાર પરમેશ્વરનો પાડ માનવો.

ઘડિં વિષે.

જુઓ આ શું છે ? કાઠો, વાજીયા અને દાઉદખાની ઘડિં છે. આ બધા ઘડિંનો આકાર સરખો છે ? ના. કાઠો ઘડિં-લાંખો અને પાતળો છે. વાજીયા ઘડિં-જુડી અણીવાળો, ટુંકો ને ગોળાકાંપર છે. દાઉદખાની—લાંખો અને પોદો છે.

કહો ? દરેક ઘડિંનો રંગ સરખો છે ? ના. દાઉદખાની ઘડિં ઘોળો છે, કાઠો ઘડિંનો રંગ રતાશપર છે. અને વાજીયા ઘડિં જાંખો રતાશ પડતો છે. આ બધી જાતના ઘડિંને જૂદા જૂદા ભરડો ? કાઠો ઘડિં-કઠણ છે, વાજીયા ને દાઉદખાની ઘડિં પોચો છે.

ઘડિંનું વાવેતરકયા મહિનામાં થાય છે ? ભાદરવામાં અને આસોમાં થાય છે. કહો, આ શું છે ? એ તો સોઢાની રાંપ છે. એ શા કામમાં આવે છે ? વાવ્યા પહેલાં ચોમાસામાં ખેતરની અંદર જે ઘાસ ઉગેલું હોય, તે કાઢી નાંખવાના કામમાં આવે છે. જુઓ ? આ ખરપાવતી ઘડિંમાં જે નકામું ઘાસ ઉગ્યું હોય તે કાઢી નાંખે છે. ઘડિંને પાણી ક્યારે પાય છે ? ઘડિં વાવ્યા પછી પંદરથી વીસ દિવસે પહેલું પાણી પાવું પડે છે, અને ત્યાર પછી આર પંદર દિવસે ફરીને પાણી પાય છે.

ધર્મિના છોડને સાધારણ ધાસ કઈ વ્યાખ્યાનમાં મળતા છે ? ધર્મિના છોડને પાંદડાં છે, તેમ ધાસને પણ પાંદડાં છે. ધર્મિના છોડને ડાળો નથી, તેમ ધાસને પણ નથી. જેવી રીતે ધાસ છે, તેવીજ જાતીમાં ધર્મિના છોડ છે.

ધર્મિના છોડને શું શું હોય ? મૂળ, થડ, પાંદડાં ને ઊંખી મૂળ શા કામમાં આવે છે ? જમીનમાંની બીનાશ ચુસી લે છે, અને રસરૂપે નીચે છોડને જવાડે છે. થડ શા કામમાં આવે છે ? તેનાથી ધર્મિના છોડ ટકાર રહે છે. પાંદડાં શા કામમાં આવે છે ? તેનાથી છોડનું રક્ષણ થાય છે.

ઉંખી શા કામમાં આવે છે ? તેમાં ધર્મિના દાણા રહે છે.

જુઓ ? આ વાવણીયું છે. તેમાં મુડી મુડીએ ધર્મિનાં જીવાં છે. ધર્મિના લીલા દાણાને શું કહે છે ? પોંક કહે છે. પોંક કેમ પડાય ? લીલા દાણા ચરેલા છોડ લાવી તાપમાં બડકા કરી સળગાવે છે. પછી તેને ખુબ ધોઈને ઝાટકે છે એટલે પોંક થાય છે.

જુઓ, આ ઊંખી કહેવાય ? તેની મૂળને સરાળવાં કહે છે. તે મોઢામાં પેસી ગયાં હોય, તો નીકળવાં કડણ પડે છે. ઉંખીમાં શું શું થાય છે ? ધર્મિ, ડાંગર ને જવ થાય છે. પોંકનું શું થાય છે ? જાદરીયું થાય છે. જુઓ ? આ ખેતરમાં પાકેલા ધર્મિને લણીને ખેતરમાં લાવેલા છે. તેમાંથી ધર્મિ કાઢવા માટે લણેલા ઉપર જીવનું હાલડું ફેરવે છે. હાલડું શા માટે ફેરવે છે ? ધર્મિને ખડ જુદું પાડવાને માટે. જુઓ ? પેલો કણબી લાકડાની દોડી ઉપર બિમો છે. તેને બીજા કણબીઓ સુંડલા ભરી ભરીને આવે છે. તે ઉંચે રહેલા માણસ સુંડલા વતી ખડને ઉપણે છે. એટલે ધર્મિને કુંવળ જુદું પડે છે. જુઓ ? આ કુંવળ કહેવાય. કહે. તે શા કામમાં આવે છે ? ઘોરના ખાવાના કામમાં.

કાઠા ધર્મિ—ખાલની કાળી જમીનમાં થાય છે. તેને પાણી પાવું પડતું નથી. વરસાદથી પાકે છે.

દાઝિદખાની ધડિં—ગોરાડુ જમીનમાં થાય છે. તે ઊત્તર હિંદુસ્તાનમાં વધારે થાય છે.

વાજ્યા ધડિં—આની ડુંડી નાની હોય છે. તેનો લોટ સા-
રો ને ધણો ઉતરે છે. વળા સોંધા હોવાથી સૂખડીઆ લોકો પડ-
સલી કરવામાં આ ધડિં વધારે વાપરે છે.

ધડિંના પાંદડાં ને છોડ રાતા સાથી થાય છે? ધડિંના મોલમાં
કુલ અગર ડુંડી નીકળતી વખતે વાદળાવાળી હવા થાય, કે વર-
સાદ આવે (માવડું થાય) ત્યારે જેરૂ આવવાથી થાય છે. ધડિં
શા કામમાં આવે છે? ખાધાના કામમાં સાથી વધારે આવે છે.

જુઓને!!! પરમેશ્વરની કેવી કુદરત છે કે, ધડિંનો છોડ
આવો નાનો કર્યો છે. જો તેનું થડ જાડું હોત, ને ઝળો મોટી
હોત, તો પક્ષીઓ ખેસી તમામ દાણા ખાઈ જાત. તેટલા માટેજ
અનાજના છોડ નાના કર્યો છે.

ખિલાડીનો ટોપ.

છોકરાઓ, આ ખિલાડીનો ટોપ કહેવાય. જુઓ? આ
તેનું મૂળ છે, આ થડ છે, અને આ મથાળાનો ભાગ છત્રી
જેવો છે. કહો? ખિલાડીનો ટોપ ક્યારે જોવામાં આવે છે? ચો-
ખાસામાં. જુઓ? ટોપની નીચે કાળા રંગના કેટલાક ઝીણાં
ખી થાય છે. તે સુકાડને જમીન ઉપર ખરી પડે છે, ને તેમાંથી
વરસાદના વખતમાં આવ્યા છોડ નીપજે છે. કહો, ઝાડના ભાગો
કયા કયા હોય? મૂળ, થડ, પાંદડાં, ફૂલ, ફળ, કે ખી એટલા
ભાગ હોય છે. આ ટોપનો મૂળ તથા થડનો ભાગ બતાવો? હવે
પાંદડાં અને ફળનો ભાગ બતાવો? ખબર નથી. જુઓ? આ
ટોપના મથાળે જે છત્રી છે, તેની નીચેનો ભાગ હવા લેવાનું

કામ (પાંદડાનું કામ કરે છે) ને ઉપરનો ભાગ ફૂલનું કામ કરે છે. આ છોડ કેવો છે ? તથા જાતિનો છોડ છે. તેને છોડની પે-
ટે ડાળીયો હોય કે નહિ ? ટોપને ડાળીઓ હોતી નથી.
વનસ્પતિનો રસ વહેવા માટે શું હોય છે ? નળીઓ અને છોકા-
લીયા ખાનાં હોય છે. ખિલાડીના ટોપમાં શું છે ? એમાં તો
ફક્ત નળીઓ જ છે. ખાનાંનો ભાગ જરાએ નથી. જુઓ ? આ
ઉપરથી શોધક લોકો નળીયો રસ્તે રસ ચડવાનું કહે છે.

ઘોડા વિષે.

છોકરાઓ, આ ઘોડો અને ગાય જુઓ. અને અંકેક જાણુ
કહો, કે કંઈ બાબતમાં મળતા છે ?

મળતાપણું—જાનેને બે કાન, ચાર પગ ને પૂછકું છે.
જાને ખડ ખાય છે. જાને ગ્રાણી માણસ સાથે હળી જાય છે.
જાનેને ડીલે સુંવાળા વાળ હોય છે. જાનેનું ચામકું ઉપયોગમાં
આવે છે. ગાયને આંચળ છે, તેમ ઘોડીને પણ આંચળ છે. ગા-
યનો રંગ રાતો, ઘોળો ને કાળો છે, તેમ ઘોડાનો રંગ પણ તેવો
છે. હવે કંઈ બાબતમાં મળતા નથી તે કહો ?

જુદાપણું—ગાયને શીંગડાં હોય છે, અને ઘોડાને નથી હોતાં.
ગાયને પગે ખરીઓ હોય છે, અને ઘોડાને પગે દાબડો હોય છે.
ગાયને ગળે ઝાલર જેવું હોય છે, તેવું ઘોડાને નથી હોતું. ઘોડાની
ડોકે કેશવાળી હોય છે, ને ગાયની ડોકે કાંઈ હોતું નથી. ગાય
વાગોળે છે, અને ઘોડો ખોખારે છે. ગાય બરાડે છે, ને ઘોડો હ-
થુહથુ છે. ગાયના બચ્ચાંને વાછરકું કહે છે, ને ઘોડાના બચ્ચાંને
વછેરું કહે છે. ગાયનું દૂધ માણસોના ખાવામાં આવે છે, ને ઘોડાનું
દૂધ તેની વછેરી ખાય છે. ગાયને મોરી બાંધે છે, ને ઘોડાને ચો-

કડું નાંખે છે. માય પોદળા કરે છે ને ઘોડા લાદ કરે છે. માયના પૂછડે વાળનો જથ્થો હોય છે, અને ઘોડાનું પૂછડું લાંબા વાળવાળું હોય છે. ઘોડાને પગે નાળ જડે છે, અને ગાયને જડતા નથી. ઘોડાની ચરખી સાથુ બનાવવાના કામમાં આવે છે, અને ગાયની આવતી નથી. ઘોડા બેસવાના કામમાં આવે છે, પણ ગાય ઉપર બેસાતું નથી.

કહો, ઘોડા શા કામમાં આવે છે ? બેસવાના, ગાડીએ બેડવાના, સરતમાં દોડાવવાના, ભાર ઉચકવાના અને લડાઈમાં પણ તે ઉપયોગનાં છે. ઘોડાને કેટલા દાંત છે ? તેના મોઢામાં ઉપર તથા નીચે છછ દાંત છે. ઘોડાના કેટલા રૂપિયા બેસે છે ? દશ રૂપિયાથી હજાર રૂપિયા સુધી બેસે છે. નાના ઘોડાને શું કહે છે ? ટટું કહે છે. ઘોડો કેવું પ્રાણી છે ? આગ્રહી ને મગદૂર પ્રાણી છે. તોપણ તે ધીરજવાળું, બુદ્ધિવાળું, પ્રીતથી કરેલી આકસીની કદર જાળુનારને ઘરમાં રાખો શકાય તેવું પ્રાણી છે. વધારે ઘોડાં કોણુ રાખી શકે છે ? રાજા અને અમીર લોકો તથા સોદાગર વેપારીઓ રાખે છે. જુઓ ? કાઠિયાવાડના ઘોડાં ઠીક વખણાય છે. ઘોડામાં સુંઘવાની શક્તિ કેવી છે ? જલદ છે. ઘોડાને લગામ ક્યાં નાંખે છે ? તેની દાઢોને જડ્યાં વચ્ચે ખાલી જાય છે ત્યાં નાંખે છે. તેનું પૂછડું શા ઉપયોગમાં આવે છે ? જુઓને ! પરમેશ્વરે તેના શરીરે લાંબાવાળ આપ્યા નથી. પણ મચ્છર ઝાંસ વગેરે જીવડાંથી થતી પીડા દૂર કરવા માટે લાંબાવાળવાળું પૂછડું બનાવેલું છે તેનાથી તે પીડા દૂર કરી શકે છે.

વિશેષ—ઘોડો પાંચ વરસે જુવાન થાય છે, અને તેની જુવાની નવ કે દશ વરસ રહે છે. ઘોડાની ઉંમર લગભગ ૨૫ વરસની ગણાય છે. જુઓ ? ઘોડો એ જંગલી પ્રાણી છે. પરંતુ તેને

સાફ અવસાવીએ ને સંભાળ રાખીએ તો બહુજ કામ કરે છે. અને તેના ઉપર હેત રાખીએ તો આપણી સાથે હળી જાય છે.

ઉંદર વિષે.

છોકરાઓ જુઓ? આ ઉંદરીઆમાં ઉંદર કેવા ફૂદાફૂદ કરે છે!! કહો, તેને કેટલા પગ છે? ચાર. તેનું મોઢું કેવું છે? લાંબું. એની પૂછડી કેવી છે? લાંબી અને પાતળી છે. જુઓ? આ ઉંદરડીના આંચળ અને ખરડો છે.

ઉંદરનો આકાર—તેના કાન કેવા છે? લાંબા અને ગોળ છે. તેના વાળ કેવા છે? જાડા અને કુરકુરા. તેના શરીર અને માથાની લંબાઈ કેટલી છે? સાત ઇંચ છે. પૂછડીની લંબાઈ કેટલી છે? છ ઇંચ છે. તેનાં દાંત કેવા છે? ઝીણા મજબુત દાંતર જેવા છે. તેનાથી ત્રાંબા પીતળના વાસણ પણુ કરડી ખાય છે. તેના મોં આગળ શું છે? મૂછો જેવા વાળ છે તે રાતે તેની સ્પર્શ શક્તિનું કામ કરે છે.

રંગ—તેના પેટનો રંગ કેવો છે? રાખ જેવો છે. પૂછડીનો રંગ કેવો છે? ઝાંખો કાળો છે. પીઠપરનો રંગ કેવો છે? કાળો ને જરા સુરો પણુ છે.

રહેઠાણ—ઉંદરો વધારે જોવામાં ક્યાં આવે છે? ઘરમાં, શહેરમાં, ને ખેતરોમાં ઘણા જોવામાં આવે છે. તે ક્યાં રહે છે? છાપરામાં, ભીંતોની ફાટોમાં, ભોંયમાં, ખોદેલા દરોમાં ને ખાળમાં રહે છે. તેને ઝાલવા જઘએ તો? ઉંદરની જાત ખંધી છે, તેથી નાશી જાય છે. ને માણસના ઝપાટામાં આવતી નથી. ત્યારે શી રીતે ઝલાય? ઉંદરીયામાં ખાવાનું રાખે તો સપડાઈ જાય. તે કેનાથી ખીએ છે? બિલાડીથી

બિલાડીને દેખે કે તરત સંતાપ જાય છે. ને ચું ચું બોલતાં બંધ રહે છે. જુઓ ? બિલાડીને અને ઉંદરને વૈરભાવ છે. ઉંદરને સાપ પણ ગળી જાય છે. બિલાડીને કુતરા સાથે, સાપને નાળીયા, બિલાડી અને શેળાસાથે. એમ બીજાં પ્રાણીને પણ વૈરભાવ હોય છે.

ઉંદરોની ટેવ—લૂગડાં કાતરવાની. તેના દાંત એટલા બધા મજબુત છે કે કોથળા, ડામચીયામાં પેસીને ગોઠડાં, ને ઘણી વખત તો પાંજરામાં પેશીને ઊંઘતા પોપટના પીછાં પણ કાતરી જાય છે. વળી ઉંઘી ગયેલા માણસને ઝુંકતા જાય છે અને ફરડતા જાય છે, અને રાત્રે તો જાણે ધડબડ કરતી ઘાડ આવેલી હોયની એવું તોફાન કરી મૂકે છે. જુઓ ? વધ્યા ઉંદરની કવિતા પ્રમાણેજ ઉંદરો ધમસાણુ કરે છે.

તે માળા ક્યાં બાંધે છે ? ભોંયમાં, ભીંતોની ફાટામાં, ગટરોમાં, રૂ, ચીથરાં ભેગા કરી માળા બાંધે છે.

ઉંદરની માદા કેટલા બચ્ચાં મૂકે છે ? ચારથી બાર બચ્ચાં મૂકે છે. બચ્ચાં અવતરે ત્યારે કેવાં હોય છે ? આંધળાં હોય છે. પણ થોડે દિવસે આંખો ઉઘડે છે, અને પંદર દિવસમાં તો ખોરાક મેળવવાને શક્તિમાન થાય છે.

ખોરાક—ઉંદર શું ખાય છે ? દાણોદુણી, વનસ્પતિ, ઇંડાં, ઉંઘતાં નાનાં પક્ષીઓ અને રોટલી પણ ખાય છે.

ઉંદરનો નાશ—ઉંદરનો નાશ શી રીતે થાય ? કેટલા બિલાડી પાળે છે, ઉંદરીયામાં પકડે છે, અને કેટલાક ખોરાકમાં ઝેર આપે છે. એક વિદ્વાન કહે છે કે, તેની માદા બચ્ચાં ખાય છે તેથી તે એકદમ વધી જતાં નથી.

ઉંદરો ક્યાંથી આવ્યા હશે ? તેનું મૂળસ્થાન માંગોલીયા છે. ને ત્યાંથી તે આખા હિંદુસ્તાનમાં ફેલાએલા છે એમ ધારવું છે.

ઉદર બધે ઠેકાણે હશે ? ના. ધરાનમાં બીલકુલ નથી, ને અફઘાનિસ્તાનમાં થોડા છે.

જુઓ ? હિંદુ લોકો ગણપતિનું વાહન સમજી વૈશાક સુદ ૪ ના રોજ નાની ચુરમાની લાકડીઓ ઉંદરને ખવડાવે છે.

છોકરાઓ ? જુઓને ! પરમેશ્વરે તેના શરીરના અવયવો કેવા પ્રકારના કરેલા છે કે, ભીંતો ઉપર અધર રહે છે, ને ખોરડામાં દોડાદોડ કરે છે પણ પડી જતા નથી. તેના ઉપર પ્રીતિ રાખવાથી કેવા હળી જાય છે ? તે વિષે પાંચમી ચોપડીમાં લાકડની વાત જ્યારે વાંચશો ત્યારે વધારે ખબર પડશે.

મરઘી વિષે.

છોકરાઓ તમે ફૂકડી જોઈ છે ? હા સાહેબ. પારસીને ત્યાં, મુસલમાનને ત્યાં, અને પાંજરાપોળમાં ઘણાજ ફૂકડા અને ફૂકડી છે. કહો, તેને કેટલા પગ છે ? બે. તેના પીછાં કેવાં છે ? ભાત-ભાતનાં રંગી બેરંગી છે. તેનો રંગ કેવો છે ? ઘોળો, રાતો અને આસમાની છે. ફૂકડીના માથાપર કાંઈ હોય છે ? ના એતો ફૂકડાના માથા ઉપર લાલ માંજર હોય છે.

કહો ? ફૂકડી અને ચકલી, પોપટ અને કબૂતર એમાં શું ફેર છે ?

તફાવત--આ બધાં પક્ષી કહેવાય છે. પણ આકારમાં ફેર છે. ફૂકડી મોટી હોય છે, અને આ પક્ષીઓ કદમાં નાનાં હોય છે. ફૂકડાનો રંગ ઘોળો, રાતો, આસમાની હોય છે. અને પોપટનો પીરોજી, કબૂતરનો આસમાની અને ઘોળો. અને ચકલીનો કાથીયો રંગ હોય છે. પોપટને બે આંગળાં આગળ ને બે આંગળાં પાછળ છે. તેવા ચકલી, કબૂતર અને ફૂકડાને નથી હોતા. ફૂકડા ઉંચા જોડી શકતા નથી, અને ચકલી, કબૂતર અને પોપટ ઉંચે જોડી શકે છે. ફૂકડા માળા નીચે બાંધે છે. અને આ જનાવરો ઉંચે માળા બાંધે

છે. ફૂકડીના ઇંડાં માંસાહારી લોદા ખોરાકમાં વાપરે છે. અને આ જનાવરોના વાપરતા નથી. ચકલી માંચી કરે છે, કબૂતર કુકુ કરે છે, અને ફૂકડા કુકુકુ બોલે છે.

મળતાપણું—ચકલીને ફૂકડીની ચાંચ નરમ છે તેમ કબૂતરની ચાંચ પણ નરમ છે. કાગડા જેવી ચાંચ તેમની કહણુ નથી. બધા પક્ષીઓ કાંકરા ખાય છે. ચકલી કબૂતર ને પોપટની પેઠે ફૂકડી ઇંડાં મૂકે છે. ફૂકડા ક્યાં રહે છે? વગડામાં રહે છે. તોપણ માણસ તેને પાળે છે એટલે હળી જાય છે.

ખોરાક—વરના પુંખના ઢગલામાં તે ખાવાનું ગોતવા રજુ જ્યા કરે છે. વળી તે અનાજ ખોળવાને વાડાઓમાં પણ રખડે છે તેને જીવડાં અને કીડીનાં ઇંડાં બહુ લાવે છે અને ઉકરડામાં જઈ અણુશીયાં, માંમળમુંડાં વગેરે ખાય છે. ફૂકડી ઇંડાં ક્યાં મૂકે છે? જમીનમાં મૂકે છે. પક્ષીને દાંત હોય છે કે નહીં? તેને દાંત હોતા નથી. પણ જરૂરમાં માંસના ચાર લોચા હોય છે.

તે કાંકરા શામાટે ખાય છે? ખોરાકને ઝીણા કરી પચાવવા માટે.

ફૂકડા ઉંચે કેમ ઉડી શકતા નથી? તેના પીંછાં એવાં છે કે તે ઊંચે ઉડી શકતા નથી.

જુઓ? ફૂકડી એ બહુ ખીકણુ અને ગરીબ પ્રાણી છે. પણ તેના બચ્ચાંને કોઈ હરકત કરે, તો સામી થાય છે. તે પોતાનાં બચ્ચાંને પત્રવાર પણ છૂટાં મૂકતી નથી. કેટલાંક જંગલી ફૂકડા સમયક હોય છે તે જ્યાર અંદર અંદર લડે છે, ત્યારે જોવાની બહુ મજા આવે છે. ફૂકડાને બાંગ દેવાની ટેવ છે. જુઓને!! સવારમાં કુકુકુ કુકુકુ બોલી બધાને કેવા જગાડે છે? હિંદુ કરતાં મુસલમાન અને પારસી લોકો તેનાં ઇંડાં ખોરાકમાં લેવા માટે વધારે પાળે છે. અને સાહેબ લોકો ઇંડાંની સફેદી ચામાં વાપરે છે.

માણસના શરીરનાં જૂદા જૂદા અંગો.

હોકરાઓ ? શરીરના ખહારના ભાગો કયા કયા છે તે બતાવું છું.
જુઓ ? આ માણસનું ચિત્ર છે. તેની ડોક કેવી મજબુત છે ?
ડોકના પાછળના ભાગને ઘોચી કહે છે. કહો, ડોક ઉપર શું છે ?
મોઢું છે. હવે મોઢા ઉપરના ભાગો તપાસીએ. જુઓ ? આ
ગાલ કેવા ધોળા છે ? કહો ? અંદર રતાશ શેની ભાગે છે ? એ તો
લાલ સુરખી છે. જુઓ ? આ બે હોઠ કેવા લાલ છે ? બાણ
નાગરવેલના પાન ચાવ્યા હોયતી !! મોઢાની અંદર શું છે ? જ-
ભ અને દાંત છે. હોઠના ઉપરના ભાગ ઉપર શું છે ? મૂછો
ઉગેલી છે. હોઠ નીચેના ભાગને શું કહે છે ? દાઢી કહે છે.
આ બે આંખો છે. તેની ઉપર નીચે શું છે ? પાંપણાવાળા
પોપચા છે. કહો બે ગાલની વચ્ચે શું છે ? નાક છે. નાક ની-
ચેના બે કાણાને શું કહે છે ? નસકોરાં કહે છે. આંખ ઉપર
શું છે ? બે ભમરો છે અને તે આંખનું રક્ષણ કરે છે. અને
તેની ઉપર કપાળ છે. જુઓને ? કપાળમાં કંકુનો કેવો ચાંદ્રો
કરેલો છે ? કપાળ ઉપર શું છે ? માથું છે. જુઓ ? આ માથામાં
વાળનો કેવો સુંદર ચોટલો છે ? આ વાળ ઉગેલા છે. હજમત
કરાવીએ તોપણ માથામાં વાળ ઉગે છે. જુઓ ? આ માથાની
ઘોપરી છે. તેના ઉપર પણ વાળ ઉગેલા છે. ઘોપરી શેની છે ?
હાડકાંની છે. કપાળની ડાબી ને જમણી બાજુએ શું છે ? લ-
મણા છે. કહો, ડોક ઉપરના કયા કયા ભાગો છે ? દાઢી, હોઠ,
ગાલ, નાક, કાન, આંખો, ભમણા, કપાળ, અને માથું.
હવે ડોક નીચેના ભાગ તપાસીએ. જુઓ ? આ બે ખંભા છે.
આ ડાબો ને જમણો બે હાથ છે. ખંભાથી ફાણી સુધીના ભા-
ગને બાવડું કહે છે, અને ફાણીથી કાંડા સુધીના ભાગને કળાઇ
કહે છે. જુઓ ? આ હથેળીનો ભાગ છે. અને તેની પાછળનો

ભાગ પાંચો કહેવાય છે. આ દરેક હાથને પાંચ પાંચ આંગળાં છે. અને દરેક આંગળે નખ છે. જેમ હજમત કરાવ્યા છતાં વાળ ઉગે છે, તેમ નખ ઉતરાવ્યા છતાં પણ ઉગે છે. આંગળાવતી હરકોઇ જાણુસ ઉંચકી શકાય છે. જુઓ ? આ છાતીનો ભાગ છે. કહો ? છતી નીચે શું છે ? પેટ છે. આ બંને તરફના બે પડખાં છે. તે પડખાં ઉપર ને ખંભાની વચ્ચે નીચે બગલ આવેલી છે. પેટની નીચે શું છે ? કુંડી છે. કુંડી નીચે શું છે ? પેડું છે. હવે બરડાના ભાગ તપાસીએ. જુઓ ? આ બરડા વચ્ચેનું મોઢું હાડકું તે બરડાની કરોડ કહેવાય છે. તેનાથી આપણે જાતીબેર ટટાર બેસીએ છીએ. હવે પેટની નીચેના ભાગ જોઇ લઇએ. જુઓ ? આ કેડનો ભાગ. આ પગના સાથળ છે. સાથળથી પગના કાંડા સુધી ઢીંચણની પીંડી જુઓ ? કાંડા નીચે પગની પાનીનો ભાગ છે. અને તેની જોડે પગનું તળીયું છે. હાથની પેટે દરેક પગે પાંચ પાંચ આંગળાં આવેલા છે. અને આંગળાને નખ છે. કહો, પગથી ઝોક સુધીના કયા કયા ભાગ ? ખંભા, હાથ, પડખાં, બગલ, છાતી, પેટ, પેડું, બરડા, કેડ, સાથળ, ઢીંચણ અને પગ. જુઓ ? પગવતી ટટાર ઉભા રહીએ છીએ. હાથવતી હરકોઇ જાણુસ ઝાલી શકીએ છીએ, મોંમાં ખાઈએ છીએ, ખાઈવું ગળામાં ઉતારી પેટમાં નાંખીએ છીએ. જુઓને ! આ માણસનું શરીર કેવું મજબુત લાગે છે ? છોકરાઓ, તમે પણ હાથ, પગ વગેરે શરીરના દરેક ભાગને કસરતથી સારી રીતે કસશો, તો તમારું શરીર પણ આગળ જતાં આવું મજબુત થશે.

પાંચ ઇંદ્રિયો.

જુઓ, આ લીંબું છે. એનો આકાર કેવો છે ? ગોળ છે. રંગ કેવો છે ? પીળો છે. તમે કેમ જાણ્યું કે આકાર ગોળ છે ને રંગ પીળો છે ? આંખે જોયું તેથી. આંખે કા-

જે બેઠું શકતા નથી ? આંધળા હોય તે. આંખો શા કામમાં આવે છે ? જોવાના કામમાં આવે છે. જુઓ, આ શું થયું ? તોપ વધુટી તેનો મોઠો ધડાકો થયો ? સાથી જાણ્યું ? એ ધડાકાનો અવાજ કાને સાંભળાયો તેથી. કાણ સાંભળી શકતું નથી ? બેહોરા હોય તે. કાન શા કામમાં આવે છે ? સાંભળવાના કામમાં. હ્યો, આ કેરીનો રસ ચાખી જુઓ ? ગળ્યો લાગે છે. મીઠું ચાખી જુઓ ? ખારું લાગે છે. સાથી જાણ્યું ? જીભવતી ચાખવાથી. જીભથી શેની ખબર પડે છે ? સ્વાદની. હ્યો, આ ગુલાબનું ફુલ અને કપુર સુંઘો ? સારી ગંધ આવે છે. સાથી ખબર પડી ? નાકવતી સુંઘવાથી. ખરાબ ગંધ શેની આવી ? એતો ખાળ કુંડીના પાણીની આવી. કહો નાકથી શી ખબર પડે છે ? સારી નરસી ગંધની ખબર પડે છે. હાથમાં દેવતા લઈએ તો ? દાઝીએ. શું દાઝે ? ચામડી દાઝે, ચામડી ઉપર ઠંડુ પાણી છાંટીએતો ? ટાકું લાગે. ઉતું છાંટીએતો ? ઉતું લાગે. કોને લાગે ? આપણી ચામડીને. ત્યારે ચામડીથી શું જણાય ? ટાકું ઉતું જણાય. છેટેથી ટાકું ઉતું જણાય ? ના, એતો ચામડી સાથે સ્પર્શ થાય, ત્યારે ટાકા ઉનાની ખબર પડે. કહો ? ત્યારે ઇંદ્રિયો શા કામમાં આવે છે ? આંખથી-જોઈ શકાય છે. કાનથી-સાંભળી શકાય છે. નાકથી-સારી નરસી ગંધની ખબર પડે છે. જીભથી-ખારા, ખાટા, તીખા, કડવા, ગળ્યા, તુરા વગેરે સ્વાદની ખબર પડે છે. અને ચામડીથી-લીસું, ટાકું, ઉતું વગેરેની ખબર પડે છે.

જુઓ ? આંખ, કાન, નાક, જીભ અને ચામડી એ પાંચે ઇંદ્રિયો કહેવાય છે. આપણે પરમેશ્વરનો ઉપકાર માનીએ કે, આપણા સુખને માટે તેણે આપેલી છે. જુઓને ! આંધળાં, મુંગાં, બેહોરાં વગેરેને કેવું દુઃખ હોય છે ? સાચું તેમનાપર દયા રાખવી જોઈએ.

હળ વિષે.

જુઓ, આ હળ. એ શેનું બનાવેલું છે? લાકડાનું. હળ શા કામમાં આવે છે? જમીન ખેડવાના કામમાં. હળ શેનાવતી ચલાવી શકાય? બળદવતી. હળ ચલાવવા કેટલા બળદ જોઈએ? બે. હળ કોણ ચલાવે? માણસ. કેટલા માણસ જોઈએ? એક માણસ. માણસ શું કરે, અને ક્યાં ઉભો રહે? હળના ઉપરનો ભાગ ઝાલી રાખે ને પાછળ ઉભો રહે. હળ ફેરવ્યાથી જમીન ફેવી થાય છે? જમીન ઉંચી નીચી થતી નથી. નીચેની જમીન ઉપર આવે છે, અને ચાસ ઉડે પડે છે. હળ ફેરવવું એને શું કહે છે? ખેડવું કહે છે. હળને શું કહે છે? સાંતી કહે છે.

જુઓ? એક માણસ જેટલા હળ કે સાંતીથી જમીન ખેડી શકે, તેને ઘેર તેટલા સાંતીની જમીન છે એમ કહેવાય છે.

હળના બુદ્ધા બુદ્ધા ભાગ—આ કોશ છે. એ શેની બનેલી છે? લોઢાની. કાશને હળ સાથે શા ઉપયોગમાં લાવે છે? કોશનો ઉપયોગ—તેનાથી નકામા છોડવાના મૂળ ખોદાઈ જાય છે, અને જમીનમાં ઉંડા ચાસ પડે છે. જુઓ? આ ધોંસડું. તે શા કામમાં આવે છે? ધોંસરાનો ઉપયોગ—સમોલથી બળદપર તે બરાબર રહી શકે છે. અને બળદપર મૂકાય છે. જુઓ? આ હળ કહેવાય. તે શેમાં જડેલું હોય છે? તુંગામાં જડેલું છે. તેનો સંબંધ શેના સાથે રહે છે? ધોંસરા ને બળદ સાથે રહે છે. જુઓ? આ ચવડું છે. તેમાં શું રહે છે? કોશ રહે છે. તે શેમાં જોડેલું હોય છે? તુંગામાં જોડેલું હોય છે. ચવડું, કોશ ને હળ શેમાં રહે છે? તુંગામાં રહે છે. શા કામમાં આવે છે? તે પકડવાના કામમાં આવે છે. હાંકનાર ખેડુત ન પકડે તો? હળ પડી જાય. આ કાશને

પકડનાર લાકડાની ફાયર છે. તેને કસવાળો કહે છે. તે શા કામમાં આવે છે? કસવાળા વગર જો હળ ચલાવે તો કોશ નીકળી જાય. જુઓ? ખેતર ખેડતી વખતે કોશને જમીનમાં ફેટલી ઉંડી રાખવી, તેનું મોટું સાધન આ કસવાળો છે. ખેડ છીછરી કે ઉંડી થવાનું મુખ્ય કારણ કોશની ઉગાધપર છે.

હળ કોણ બનાવે છે? સુતાર બનાવે છે. હળના કેટલા રૂપિયા ખેસે છે? ચાર પાંચ રૂપિયા ખેસે છે. જુઓ? હળ ને સાગના લાકડાનું કરે છે અને તુંગાને ચવડામાં રાખણને બાવળનું લાકડું વાપરે છે. કહે, ખેડવાના ઓળર કયા કયા છે?

૧ હળ એ ખેડવાનું ઓળર છે. ૨ કળીચું જેમાં નીચે સંપ હોય છે તે. ૩ દંતાળ જેમાં નીચે દંતાને લોઢાના ફાળવાં હોય છે તે. ૪ સમાર લાકડાના ચોરસ કકડાને છેડે વીંધ પાડી-તેમાં નાડો નાંખી બળદથી તણાવવો તે દેશ બંગાવવા તેનું નામ સમાર.

છોકરાઓ, ખેડુ લોકો ચોમાસા પહેલાં ખેતરની કઠણ થએલી જમીનને પોચી ને સરખી થવા માટે હળ ફેરવે છે. હળથી કઠણમાં કઠણ જમીન ઉખડી શકે છે. હળ ફેરવ્યા વગર ખેતરમાં વાવી શકાતું નથી.

સ્લેટ અથવા પેન્સિલ

જુઓ, આ કંઈ કંઈ ચીજો છે? પાણી, દેવતા, લાકડું, પહાણો, અને સ્લેટ છે. લ્યો, પાણાને પાણીમાં નાંખો? આ તો ઝુડી ગયો. લાકડું નાંખો? આ તો તરે છે. સ્લેટ નાંખો? આતો ઝુડી ગઈ. પાણીમાં કંઈ કંઈ ચીજો તરે છે? લાકડું. પણ પહાણો અને સ્લેટ એ તો ઝુડી જાય છે. દેવતામાં

લાકડું નાંખો ? લાકડું બળી ગયું. સ્લેટનો કકડો નાંખો ? નથી બળતો. પહાણો નાંખો ? નથી બળતો.

સ્લેટ જાત શેની છે ? પહાણની જાત છે. શાથી જાણ્યું ? એ લાકડાની પેઠે દેવતામાં બળતી નથી માટે. સ્લેટનો આકાર કેવો છે ? લંબ ચોરસ છે. કેમ ? લંબાઈ પહોળાઈ સરખી નથી માટે. તેનો રંગ કેવો છે ? કાંઈનો કાંજો ભુરાશ પડતો છે તે શીકો વાદળી જેવો છે. વળી કાંઈ કાંઈ ઠેકણે લીલાં તલકાં છે. હ્યો, આ સ્લેટને હાથવતી દાખી જુઓ ? કઠણ છે. આંખ આડી સ્લેટ રાખીને જુઓ ? દેખી શકાતું નથી. શેમાં દેખી શકાય છે ? કાચ, પાણી અને અખરખમાં. સ્લેટ કેવી છે ? અપારદર્શક છે. તેને ભોંય પર પછાડીએ તો ? ઝટ પુટી જાય. કેમ ? ખરડ છે. માટે. કઈ જાણુસ ઝટ પુટી જાય ? કાચ, માટીના વાસણ. સ્લેટ ફરતું શું જડેલું છે ? લાકડાનું ચોકડું જડેલું છે. આ લાકડું કેવું છે ? પોચું દેવદારની જાતનું છે. સ્લેટ શેની થાય છે ? ઉંચી જાતના પથરાની થાય છે. આવા પથરા ક્યાં થાય છે ? હિંદુસ્તાનના ઘણા ભાગમાં થાય છે. સ્લેટ ક્યાંથી આવે છે ? વિલાયતથી આવે છે. સ્લેટ ઉપર શેનાથી લખાય છે ? પેન્સિલથી લખાય છે. પેન્સિલ શેની થાય છે ? સ્લેટ અને પેન્સિલ બંને એકજ જાતના પહાણ છે. કારણ કે તેનો રંગ અને અવાજ સ્લેટ જેવોજ છે. પેન્સિલ શા કામમાં આવે છે ? સ્લેટ ઉપર લખવાના કામમાં આવે છે. તેનો આકાર કેવો છે ? લંબગોળ છે. પેનવતી લખવાથી અક્ષર કેવા રંગના થાય છે ? ઘોળા રંગના થાય છે. કાગળ વાપરવા સારા કે સ્લેટ વાપરવી સારી ? સ્લેટ વાપરવી સારી. કેમ ? કાગળ વાપરતાં ખર્ચ વધારે થાય છે. સ્લેટમાં લખેલું નીકળી શકે છે, પણ કાગળમાં લખેલું નીકળી શકતું નથી.

ગુણ—અપારદર્શક, કઠણ, ખરડ અને મુંવાળી.

સ્લેટ—એ માટીનો તેના પર ઘણા થરોનો બાર લાગવાથી બનેલો પથર છે. તેને ખોદતાં જેમ કાગળના થર એકબીજા પર ગોઠવાય છે, તેમ ગોઠવાઈને થએલો હોય એમ માલુમ પડે છે.

ઉપયોગ—તે લખવાના કામમાં આવે છે. સ્લેટોના કઠણ પથરાના હોજ, પાણી ભરવાનાં પથરના કુંડાં, વેલણુ, આંકણીઓ વગેરે બને છે. તેના મજબુત પથરાને લોકો છાપરું ટાંકવાના ઉપયોગમાં વાપરે છે. અને કેટલાક ચિત્રકામને માટે પણ વાપરે છે.

વિશેષ—થોડાં વરસ ઉપર આપણા દેશમાં પથરની આવી સ્લેટને કાઢી જાણતું એ નહોતું. તેથી તે વેળા લોકોની ઉપર જીભી રેત પાથરી લોકોના વતરણે તે પર લીટા પાડી લખતા. આમ કરવાથી લગડાં ઘણાં ગંદાં થતાં, સદાચર લખાતું નહીં અને લખેલું ઝાઝીવાર રહી શકતું નહીં. હવે વિચારો કે, સ્લેટ થવાથી ઉપલી અડચણ આપણને દૂર થઈ અને લખવાને સુગમતા થઈ ગઈ છે. ગણા ને ખાંતીલા માણસો આવી ઉપયોગી શોધ કરે છે, તેથી બધાને કેટલો બધો ફાયદો થાય છે. ?

ગાડા વિષે.

હોકરાઓ જુઓ ? આ ગાડું છે. કહો એ શેનું થાય છે ? બાવળ વગેરેના લોકોનું થાય છે. ગાડાં કેટલી જાતનાં હોય છે ? ત્રણ જાતના હોય છે. ૧ ગાડું ૨ ડમણીયું ગાડું ૩ રેકળા ગાડું, ગાડું કોણ ખેંચે છે ? બળદ ખેંચે છે. કેટલા બળદ ખેંચે છે ? એ. ત્યારે એક બળદ ખેંચે એ શું કહેવાય ? એ તો એકો કહેવાય. જુઓ ? સ્ટેશન ઉપર ઘણાં એકા જોવામાં આવે છે. લોકોનું ગાડું કરે તો ? બાર ઘણો થાય અને બળદ ખેંચી શકે નહિ. ત્યારે રેલવે ગાડીમાં બાર ઘણો હોય છે તેને કોણ ખેંચે છે ? તેને બળદ જોડતા નથી. એ તો વરાળના જોરથી ચાલે છે.

ગાડું શાથી આવે છે ? બે પૈડાથી. પૈડાને શું જડેલું છે ? લોહાના પાટા જડેલા છે. લોહાના પાટા કેને નથી જડતા ? રેકળા ગાડાને નથી જડતા. પૈડાનો આકાર કેવો છે ? ગોળ છે. પૈડાની અંદર હાથ હાથના લાકડાના કડકા નાંખેલા છે તે શું કહેવાય ? એ તો આરા કહેવાય. આ શું છે ? લાકડાનું ગોળ માણું છે ? માણાની અંદરશું છે ? લોહાનો ધરો છે. જુઓ ? આ ધરાને ખીસો શામાટે મારેલો છે ? માણામાંથી ધરો નીકળે નહીં માટે. ગાડાના મોઢા આગળનો ભાગ શું કહેવાય ? ઉંટડો કહેવાય. ઉંટડો શા કામમાં આવે ? જોંસરૂં બાંધવાના કામમાં આવે.

જુઓ ? આ માકડી કહેવાય. આ ચારતળાવા છે. આ ઊંધુ કહેવાય. આ બે પીંજણીયું છે. કેહો ? ગાડાં આવે ત્યાં રેલવે ગાડી ચાલી શકે ? ના કેમ ? રેલવે ગાડી તો સડક ઉપર લોહાના પાટા જડેલા હોય તેપરજ ચાલી શકે. અને ગાડું તો સડક ન હોય તોપણ ચાલી શકે છે.

જુઓ ? ગાડાના પૈડા કચ્ચુડ કચ્ચુડ બોલે છે, ત્યારે ધરાની અંદર એડીઆળી દીવેટો કરી નાંખે છે એટલે બોલતું અંધ રહે છે. ગાડું શા કામમાં આવે છે ? બેસવાના અને ભાર લઈ જવા લાવવાના કામમાં આવે છે. ગાડું અને ગાડીમાં શું તફાવત છે ? ગાડું ઢાળવું છે ને ગાડી સપાટ છે. ગાડું ચારે તરફ ઉઘાડું હોય છે ને ગાડીને ફરતા લાકડાનાં પાટીયા અને તરફ જડેલા હોય છે. ગાડામાં વધારે બોળે સમાય છે તેવો ગાડીમાં સમાતો નથી. ગાડાં કરતાં ગાડી નાની હોય છે. ગાડાના પછવાડાના ભાગને શું કહે છે ? ઠાકું કહે છે. જુઓ ? ગાડાના પછવાડે ભાર ધણો હોય, તો ઊંચાળ થાય છે ને મોઢાગળ ભાર વધારે હોય તો ધરાગ થાય છે.

કેહો ? આ ગાડાને શું શું છે ? બે પૈડા, આરો, ધરો, માણું, પીંજણીયું, ચારતળાવા, ઉંધુ, અને ઉંટડો છે.

જાહેર ખબર.

સાહેબ! હાલમાં ચાલતા નવા ધોરણ પ્રમાણે તૈયાર કરીને પેહેલા બીજા, ત્રીજા, ચોથા ધોરણની બુકો બહાર પાડેલી છે. આ પાંચમાં, છઠ્ઠા ધોરણની બુકો તૈયાર ચાલે છે, તે થોડા વખતમાં બહાર પડશે. દરેક બુકની અંદર ધોરણને લગતા તમામ વિષયો બહુ જ સંભાળથી ગોઠવેલા છે. તેમાં દરેક ધોરણના પદાર્થ પાડે અને બીજા વિષયો વગેરેની રચના એવી તો સરલતાથી રસીક કરે છે કે, વિદ્યાર્થીઓ બહુજ ઉમંગથી હોંશે હોંશે ઉત્તમ શિક્ષણ શકે. અમારે પોતાને વખાણ કરવાની જરૂર નથી. પરંતુ બુકનાં ખેલા વિષયોની સરલતાની સાથે રસીકતા જોઈ, મન પ્રવૃત્ત થાય, તો જ ખરીદવા ખમ્મસ વિનંતિ છે. કમીશનમાં જોવાનું નથી, પરંતુ બુકોમાં નાંખેલા વિષયો જોવાનું છે.

ધોરણ.	પૃષ્ઠ.	કિંમત.	ધોરણ.	પૃષ્ઠ.	કિંમત.
પેહેલું	૩૨	૦-૧-૬	ત્રીજું	૧૭૨	૦-૫-૦
બીજું	૯૬	૦-૨-૬	ચોથું	૨૪૮	૦-૬-૦

ઉપરની બુકોનું પોસ્ટેજ માફ છે. વી.પી. થી મોકલવામાં આવે છે.

 સ્કૂલમાં ચાલતી પાંચમ માળાની તેમજ બીજા મુદ્દસોની બનાવેલી બુકો બ્યાજખી કમીશને આપવામાં આવે છે. કહેવા કરતાં કરી બતાવવું વધારે પસંદ કરી, પ્રમાણિકપણાને ઉત્તમ માની, સત્યતા રાખી કામ કરવામાં આવે છે. જોએ કામ પાડે છે તેઓને અમારી નીતિની સંપૂર્ણ ખાતરી થએલી છે.

અમારા તરફથી બહાર પડતી ધોરણવાર બુકો પ્રખ્યાત બુકસેલરોને ત્યાંથી પણ બ્યાજખી લાવે મળી શકશે.

જનરલ બુક ઓફીસ,
લીબડી—કાઠિયાવાડ.

} અમીચંદ જોન્ડ નાગરદાસ.

